

EGAN

JEAN HARITSCHELHAR:

***Baina nik, (izkuntza larrekoa)
nai aumat ere noranaikoa***

PAKO SUDUPE:

**Olerki erotikoak
eta hauen ingurunea (I)**

CAMILO JOSÉ CELA:

"El Gallego" eta bere taldea

Kritikak eta erreseinak

1992

AURKIBIDEA

Sarrera	3
---------------	---

AZTERKETA LITERARIOA

JEAN HARITSCHELHAR. <i>Baina nik</i> , (izkuntza larrekoa) <i>nai aumat ere noranaikoa</i>	7
FELIPE JUARISTI. Hiru adjetibo joan zen hamarkadarako	19
PAKO SUDUPE. Olerki erotikoak eta hauen ingurunea (I)	39
JUAN KRUZ IGERABIDE. Sendakuntza eta sorgin-heria Orixeren <i>Euskaldunak</i> poeman (I)	79

SORKUNTZA

OLERKIAK:

AITXUS IÑARRA	97
IBAIERTZ	99
PATXI EZKIAGA	105

ANTZERTIA:

EUJENIO AROZENA. Agustin Zubikarai, antzerkilari	109
AGUSTIN ZUBIKARAI. «Gurea»	115

AHOZKO TRADIZIOA

XABIER AZURMENDI. Zegamako "Kontuk"	165
---	-----

ITZULPENAK

GABRIELA MISTRAL	191
CESAR VALLEJO	193
VICENTE HUIDOBRO	196
CAMILO JOSÉ CELA. <i>"El Gallego"</i> eta bere taldea	197

ADABAKIAK

Oihenarteren IV. mendeurrena	203
Azpeitian zer?	208

Kritikak eta erreseinak	209
--------------------------------------	-----

EGAN

EUSKALERRIAREN ADISKIDEEN ELKARTEKO "BOLETIN"-AREN EUSKARAZKO GEHIGARRIA

Idazkaritza: Euzko Adiskideen Elkarte, Gipuzkoako Saila
992 Postakutxatila — DONOSTIA

DFG. 15/1/93
24/30 h.

*Euskalerrriaren Adiskideen Elkarateak
Eusko Jaurlaritzeta eta Gipuzkoako Foru Aldundiari
EGAN argitaratzeko emandako laguntza
eskertez den die.*

*Euskalerrriaren Adiskideen Elkarateak
ez du derrigorrez bat etorri behar,
EGAN aldizkarian agertzen den edukiekin.*

Ale hau IÑAKI ZUMALDE eta LUIS MARI MUJIKAK
osatu eta zuzendu dute GILLERMO ETXEBERRIAREN
idazkaritza ardurapean

ISSN: 0422 - 7328. EGAN

Legezko Gordailua: S.S. 289/1958

Inprimategia: IZARBERRI, S.A. - 36. Industri Poligonoa. - USURBIL

Sarrera

EGAN, berriro, eraberritzeko asmoz datorkigu. Orain urte batzuk, bere berrogeigarren urteurrena betetzean ere aldizkaria birmoldatzeko eta indartzeko asmoak azaldu zituen. Gu asmo haiek, indar berriz, egitate bihurtzeko lehiaz gatoz, beste behin. 1948 urtean, une zailetan, eta ondorengo urte luzetan, Gipuzkoako Foru Aldundiaren laguntzarekin, Mitxelena handiaren eta Irigarai eta Arrueren eskutik zintzotasunez irekitako ildo ez dela baztertzekoa, ez ahaztekoa, ez eta galtzekoa kontutan izanik, *EGAN* urtetsuari izerdi berri bat txertatzera gatoz. Hurbilagoko urtetan Joan San Martinek aldizkaria argitaratzen edukiriko sena, eta tentua, eta Julian Martinezek, bereziki, azalduetako ardua ere gogoratzekoa eta gure esker ona adieraztekoa da.

*EGAN*ek bere lan, olerki, sorkuntza-lan, adabaki eta liburuen kritika eta erreseinen bitartez, urte askotan, euskal literaturaren orientabide, suspertzaile eta bilgune izan, eta Mitxelenak, batez ere, eskaini zigun paregabeko maisutza ahortzi ez nahiaz, ekipo berria lanean ilusioz jardutera dator.

EGAN, *Euskalerrriaren Adiskideen Elkarteko BOLETIN*aren osagarri literario bezala, euskal alorrean baratze eta gida apartekoa izan da, bertan gaur ezagun dugun olerkari, prosalari eta beste idazle anitzek parte hartu duelako, bestalde, euskal kultura isilarazia zegoen urteak ahortzi gabe. Gaur eskaintzen dugun *EGAN* jantziz eraberritura badator ere, hots, bai azalean eta bai barruko orrietan, lehengoarekin loturak ez ditugu hautsi nahi, harroak ez izaten ahaleginduko garelako, baina gaurkotatzen berarekin suposatzen duen oro ongi hartuko dugu aldizkariaren onerako.

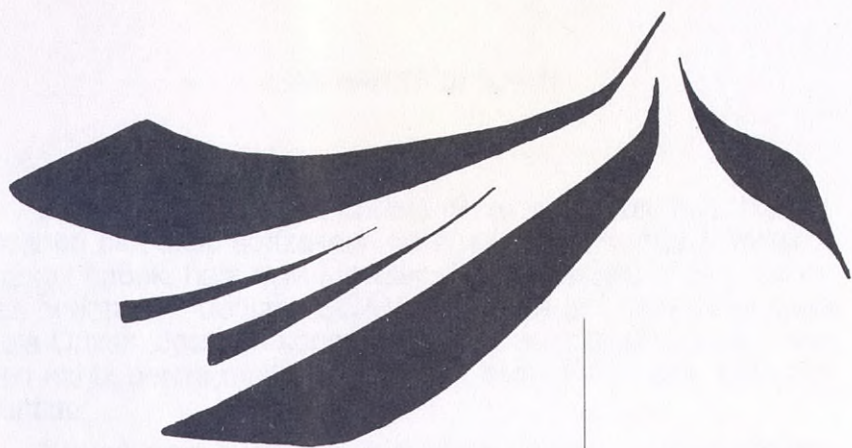
Bereziki, azterketa literarioen saila gotortu nahi genuke egungo idazle eta literatur ikertzaileen leihoz zabal gerta dadin,

bai herri literaturaren, bai literatura landuaren eta bai egungoaren aportazioen ikuspegi sakon eta hurbilagoa dezagun. Sor-kuntzaz gain, itzulpenen bitartez kanpotiko poesia eta prosaren aire berriak gureganatu nahi genituzke egungo literaturaren urratsak hurbilagotik jarraitzearen. Liburuaren kritika eta erreseina zatiari ere gune aparte emanen diogu euskal liburugintzaren alderik urrienetakoa hau izan ohi delako. *EGANek*, dena den, aspalditik ezagutu zuen Mitxelenaren maisutza arlo honetan, zorronez.

Irakurle, jaso ezazu *EGAN* aldizkariaren ale eraberritu hau ekipo berriaren indarbarritze eta gaurkotze lehiaren adierazpen berri gisa. Berau, *Euskalerrriaren Adiskideen Elkarteko* 50-gn. urteurrenean eta bere III. aroan dator.

Lerro hauetatik ere *Guipuzkoako Foru Aldundiari* eta *Eusko Jaurlaritzari* eskertza apartekoa adierazi nahi diogu, bere laguntzari esker *EGAN* bizitzen eta euskal literaturaren baratzea ernaberritzen jarraitu ahal izanen dugulako. Denoi bada gure ongietorri beroena.

EGANek

AZTERKETA
LITERARIOAK

Baina nik, (izkuntza larrekoa) nai aunat ere noranaikoa

JEAN HARITSCHELHAR

Derradan, lehenik, es dudala nik hautatu titulu hau. Halere, erranen diot titulu sortzaileari nereganzaten ditudala Lizardiren neurtiz hauek, hala nola Mitxelenak berak aipatu zituen "Orixeren heriotzean" deritzan EGAN-eko artikuluan¹, erakusten zuela nola Orixek, Jesusen konpainia utzirik, euskararen lantzen hasi zen nahiz bertze mail batetara igan zadin hain maite zuen hizkuntza:

"Orixek egin zuen lehenbizi harako amets hura, (dio Mitxelenak) Lizardi-k adierazi bazuen ere gero hitzez:

*Baina nik, izkuntza larrekoa,
nai aunat ere noranaikoa:
Yakite-egoek igoa;
soña zaar, berri gogoa;
azal orizta, muin betirakoa"*

Aski Lizardizalea zen Mitxelena gogoan atxikitzeko "Eusko bidaztiarena"-ren pasarte hau, hain ederra, hain bildua, ezin ahantzizkoa. Eta "yakite-ego"atarik bat izan baita Mitxelena bera, eskainiko diot nere egungo mintzaldi hau, aztertuko baitut ukan duen eragina azken 30 urte hauetan, "muin betirako" bat ukan lezan euskara batu eta gaurkotu batek.

(1) *Egan*, 1961 (4-6), 157-163. or. - Berriz argitaratua, Koldo Mitxelena, *Euskal idazlan guztiak V*, Klasikoak, 25, 117-124. or.

Aspaldiko asmoa zen euskararen batasunaren egitea, Euskaltzaindiaren sorrerako ametsa, beti amenstua, sekulan ez gorpuztua. Horretarako behar zen baldintza asko bete. Haietarik bat zen Euskaltzaindia bera berri behar zela eta hala egin zen 50. eta 60. hamarkadetan, erabaki zutelarik euskaltzainek 12 alkitarik 18-ra gehitzea eta gero 60. hamarkadaren lehen urteetan 18-tik 24-era.

Bigarren baldintza lehenaren ondorioa da, erran nahi dut denbora berean gaztetu zela Euskaltzaindia, bertze belaunaldi bat sartu zela. Adibidez, bederatzi euskaltzain berri sartzen dira hiru urtez, 1962-tik 1964 arte. Horiek dira:

1962-an	Iratzeder	42 urte
	Haritschelhar	39 urte
1963-an	Satrustegi	33 urte
	Larzabal	48 urte
	Erkiaga	51 urte
	Irigoyen	34 urte
1964-en	San Martin	42 urte
	Labaien	66 urte
	Zabala	36 urte

Lizardiren neurtitzaz oroitzuz erran nezake "soña zaar, berri gogoa" zaukala orduan Euskaltzaindiak, izendatze horiekin osoki aldatzen zela, odol eta izpiritu berri batekin nahi zuela lanean hasi.

Gibel-soako hori zabalduz ikus dezagun nola odol berri hori uhain bilakatu den Euskaltzaindiaren barrenean euskaltzain urgazleen izendapenekin. Sei-zazpi urtez sartu dira urgazle gisa, izen batzu bakarrik emanez (nihaurek egiten dut hauteketa) Joseba Intxausti, Txomin Peillen, Lino Akesolo, Pierre Charriton, Patxi Altuna. Iñaki Beobide, Ricardo Arregi, Jean- Louis Davant, Salvador Garmendia, Lui-Mari Mujika, Xabier Lete, Jose Luis Lizundia, Xabier Kintana, Ibon Sarasola. Horiek guziak ni baino gazteagoak erran nahi baita 25-35 urte artekoak, lan gaitza eginen dutela, bai biltzarretan, bai batzordeetan euskara batuaren alde.

Antzoki batean bagina bezala hor dauzkagu ere taulen gai-

nean 50 hamarkadan edo lehenago sartu ziren euskaltzain osoak (Pierre Lafitte, Manuel Lekuona, Aingeru Irigaray, Koldo Mitxelena, Aita Villasante, Lojendio, Arrue, Dasssance, Epphere, denak ezagutu ditudanak, jende prestua, gogo zabalekoa, beren eginahalak egin zituztenak Euskaltzaindia ilunbetarik ateratzeko.

Haien artean, nahiz ez zen zaharrena, baina errespetu haunditan zaukatena, Koldo Mitxelena zen, berrikita irakurtu baitzuen tesia Madrilen, 1961-ean argitaratua, geroztik liburu aipatuenetarik bat izanez.

Euskaltzaindia den antzoki horretan, prest daude jokolariak, prest dago antzerkia, hiru golpeak eman daitezke. Antzerkiaren titulua: Aldaketa 1964-1979.

1964-1979

Azter dezagun orduko giroa. Eltze bat idurikoa da Euskal Herria. Unibertsitateetan hasi da mugimendua, gazte batzu herbestera doatzi Iparraldean finkatzen direla hala nola ETA-ren lehenbiziko zuzendariak. Hegoaldeko jendea ez dabila urrun ez baitiote pasaporterik emaiten, edo bederen xuhurki. Halere herbesterratuak direla kausa, lotura gehiago badago Ipar eta Hegoaldearen artean. Mitxelena batek bereziki segitzen ditu, berant baldinbada berant. Iparraldeko berriak, hala nola Tourner-Lafitten hiztegi ttipiaren berri emaiten duen *EGAN*-en².

Artikulu horrek erakusten digu gogo zabalekoa zela Koldo Mitxelena, baina ez zirela halakoak Hegoaldeko jende guziak (eta erran nezake alderantzizkoa egia dela).

“Beste aldekoa izatea, esango du norbaitek. Halaz guztiz beste aldekoak eta gu hizkuntza berberan mintzatzen garenez gero —zenbait huskeria gorabehera— ez digu guri ere on baidzik egingo. Zahar eta berri, ederki bildu dituzte euskal ondasunak, eta ez dira gutaz erabat ahaztu. Nik behintzat ez dut laguntza makala aurkitu gehienetan liburu horretan”.

Baionan hasiko da beraz antzerkia. Bi egunez 1964-eko

(2) *Egan*, 1958, (1-2), or. Ikus ere *Euskal idazlan guztiak II*, Klasikoak, 22, 104. or.

abuztuaren 29-30-ean biltzen dira Iparraldeko eta Hegoaldeko idazle batzu, euskararen egoeraz kezkatuak direlaketz eta literatura euskara baten premia ikusten dutelaketz. Alabainan sortu berriak ziren orduan ikastolak, bereziki Guipuzkoan, gero eta liburu gehiago agertzen ziren orduan, nahiz kopurua oraindik ttipia izan. *EGAN* aldizkariak bazuen arrakasta eta han irakur daitezke Mitxelenaren kritika artikuluak, bai berriragitalpenenak, hala nola Lizardi-ren "*Biotz-begietan*", Txomin Agirrerren *Garoa*, bai berrikitan kaleratu ziren obrenak, Yon Etxaide-ren Joanak joan, Txillardegiren *Leturia'ren egunkari ezkutua*, *Peru Lear-tza'ko*, Villasante-ren *Nere izena zan Plorentxi*, Larzabal eta Labayen-en antzerkiak eta bertze, horiek guziak 1954-1962-ren artean.

Baionan beraz, euskara batu baten beharrean hartu ziren erabakiak bereziki ortografiari buruz. Aspaldiko kezka zen euskaltzaleen artean euskarak ez zuela ortografia baturik. Oroit gaiten, XX. mendean gelditu nahian bakarrik, Euskaltzaleen biltzarra sortu zelarik, Hendaia eta Hondarribiko bilkuretan izan ziren eztabaidez eta kalapitez. Ez naiz xehetasunetan sartuko. Bada zer ikas Koldo Zuazo-ren tesian. Ez pentsa Baionako biltzarra "un coup D'epée dans l'eau izan zela" Bere ondorioak ukan zituen, bereziki Arantzazuko kongresuan.

Denbora berean, bertze mugimendu bat sortu zen Euskaltzaindiaren barrenean Alfabetatze taldea deritzana. Hain zuzen, 1966-eko urtarrilaren 28-ko Euskaltzaindiaren bilkuran, Donostian, agertu zen eskabide bat. Hauxe dio orduko ageriak: "San Martin, Arregi eta Lasak firmatuta eskabide bat hartu da alfabetizazio kanpaina bat egiteko. Lojendio, Mitxelena eta Erkiaga-k aldeko iritzia bialdu dute. Batzorderako, San Martin, Aita Altuna, Lasa, Arregi eta Beobide izendatu dira".

Ikus daikete euskaltzain eta urgazle berriak horretan sartuak direla eta Euskaltzaindiak, aho batez bebesten duela Alfabetatze kanpaina urtero arduradunek kontu emaiten ziotela Euskaltzaindiari. Harrotu zuten Euskal Herri guzia, taldeak sortuz zazpi probintzietan lema berarekin: "Euskaldunak euskaraz irakurri, itzegin, ikasi".

Euskaltzaindia babesle, ez bakarrik Alfabetatze kanpainan, bai eta ere bertsolarien txapelketa horietan biltzen eta jokatzeko zirela zazpi eremuetako bertsolariak. Ezin ahantzizkoak dira orduko haitadak, Uztapide, Lazkao txiki, Enbeita, Lopategi, Xalbador eta Mattin-en artean. Hor ere giro berri bat sotu zen, Euskaltzaindiak itzal haundia biltzen zuela euskaldunen artean.

1966-ean gaude. Orduan aipatzen dira Euskaltzaindiaren urre-ezteiak, 1968-an. ospatzeko baitira Euskaltzaindiaren 50 urteak. Aresti izan zen lehenik aipatu zituela:

“Arestik dio urte bi barru dala berrogeitamargarren urtea Euskaltzaindia sortu zala eta ospatzeko modurik egokiena lan baliozkoen bat eginda edukitzea izango litzatekeela”³.

Bilboko bilkuran, 1967-ko urtarrilaren 27-an urre-ezteiez mintzo da Villasante:

“Villasantek aditzera eman du datorren urtean bertan beteko direla Euskaltzaindiaren sortzeko urre-ezteiak eta merezi duela zerbait berezigarri egiteko asmoak gertatzen artea. Datorren batzarrean ortaz zerbait erabagi artea pentsatu da.”⁴

Garai hartan Mitxelena Torrelavegan lehenik eta gero Salamanca-n bizi da, bereganatu baitu 1967-an Salamanca-ko Unibertsitateko indoeuropar katedra. Halere, segitzen ditu Euskal Herriko gertakariak.

1967. urtea iragaiten da batzarkide guztiei eskatzen zaielarik ideiak, berrargitalpenez mintzatzen da, batzuk proposatzen dutela Altube-ren *Erderismos* eta *La vida del euskera*, bertzek Mendizabal-en gramatika, osoki euskaraz dena argitaratzea, bertze batzuk Azkueren hiztegia berriz publikatzea.

1968-ko Bilboko bilkuran, urtarrilaren 26-an hain zuzen, goraki mintzatzen da Aresti eta goraki diodalarik erran dut kar eta kemen guziarekin mintzatu zela:

“Arestik dio ordua dela euskeraren batasuna serioски artze-

(3) Euskaltzaindiaren bilkura 1966/IV/29. Ikus *Euskera*, 1968, 316. or.

(4) *Euskera*, 1968, 328. or.

ko eta biltzar nagusi orretarako gairik bearrezkoena euskararen batasuna dela.

Gero, euskeraren batasunari buruz erabagi batzuek artzeko euskaltzainak bakarrik, beren artean autatzen dituzten beste norbaitzuk ekipoan arturik, oinarri batzuek artu behar litzuzkeela esan da. Euskalki bakoitza errientzat errespetatuz, literaturarako euskera batasun bat lortzeko".⁵

Aresti-ren hitzetan datza funtsezko muina: "euskeraren batasun dela gairik bearrezkoena". Ideia nagusia sortua da, denek onartua, jakinik Euskaltzaindia horretaz arduratuko dela.

Bilkura berean, San Martin idazkariak irakurtu zuen txosten bat urre-ezteiei buruz eta otsaileko bilkuran izendatzen da batzorde eragile bat probintzia guztietakoekin osatua: Baztarrika, Berrueta eta Lopez de Gereñu Arabatik, Irigoyen eta Lizundia Bizkaitik, Haritschelhar, Lafitte eta Larzabal Iparraldetik, Satrustegi eta Diez se Ultzurrun Naparroatik eta Beobide eta Lete Gipuzkoatik. Probintzietan eginen dira batzar berezi batzu eta batzar nagusi bat antolatuko da Oñatin, hiru edo lau egunekoa, udaran edo udazkenean.

Oñatiko biltzar nagusirako literatura euskeraren batasuna erabagi da gaitzat eta erabagi edo asmo bideratzea beren gain artuko dutenak dira: Lekuona euskaltzainburua, Mitxelena, Villasante, Basterretxea "Oskilaso", Lafitte, Akesolo, Salbador Garmendia eta Larzabal jaunak".⁶

Ikus daiteken bezala, Mitxelena batzorde akademikoan sartua da, beharrezkoa baita jakintsunaren iritzia. Salamanca-tik idazten dio Euskaltzaindiari eta Aita Villasante-k irakurtzen du Mitxelenaren bertze gutun bat, "literatura euskararen batasunari buruzko erabagia pozik iksten duela eta laguntzeko gertu dagoela adieraziz". Orduko agiriak dio: "Mitxelena jaunak Aste Santuan Euskalerrira etortzekotan danez idazkaria (San Martin) gelditu da berari biltzartu al izateko eguna ta ordua eskatzeko ta literatura batasunerako izendatuak dauden batzordekoeri dei

(5) *Euskera*, 1971, 166. or.

(6) *Euskera*, 1971, 168-169. or.

egin. Izendatutakoekin aparte ere, nai guztieri dei egin ditza-keala esan da, ta beren artean batzarrera etorri naiko dutenak: Altuna, Sarasola, Zatarain, Oñatibia, Goikoetxea eta Etxaniz dira".⁷

1968-ko aste sainduan biltzen dira beraz gai hauek proposatzen dizkiotela Euskaltzaindiari:

- a) batasuna literario utsa izango dela, erri literatura errespetatuaz;
- b) ortografia;
- d) oinarritzko iztegi bat 1.000 edo 1.500 itz bearrezkoenak;
- e) aditza, idazleak duan edo aal duan gramatika forman, baina gramatika formak naastu gabe;
- f) itz teknikoak zelan autatu eta zer grafiatan idatzi;
- g) lana aurrera eramateko batzordekoak alkarrengandik sakabanatuak daudenez, enkuesta bidez egin eta ortako, asteko, *Euskal idazkaritzaren Baionako Biltzarraren erabakiak* (1964) oinarritzat artu (Mitxelena gelditu zan an aipatu ez ziren zenbait gauza berak gertatzeko; eta abar... eta abar...⁸

Proposamen horietan sendi daiteke Mitxelenaren hatza alde batetik eta 1964-eko Baionako biltzarraren eragina bertzetik.

Euskal Herriratzen da Mitxelena, oporrak hartuz Erreterian, eta Uztaileko bilkuran proposamen bat egiten du biltzar nagisiari buruz:

- maiburu bat izendatzea alkarrizketetan gaitik kanpora irtetzen diranean hitza ebatzeko.
- ponentzia bakoitzak bere ondoren alkarrizketa libre ukanen du, eta alkarrizketetan erabiltzen diren ideiak aintzat arturik, izendatuak diran batzorde teknikoak, berriz beren artean bildurik artuko dituzten erabagiak izango dira azken itzak.⁹

(7) *Euskera*, 1971, 172. or.

(8) *Euskera*, 1971, 177-178. or.

(9) *Euskera*, 1971, 186-187. or.

Abuztuko bilkuran azaltzen da programa: M. Lekuona, sarrerako itzaldia, batasuna zergatik eta zertarako, batzorde teknikoaren lana adieraziz; Mitxelena ortografiari buruz; Villasante, itzen formak zelan autatu eta zelan erabili; Zatarain, itz berriak zelan jarri eta erabili; S. Garmendia, deklinazioari buruz.

Biltzarren maiburuko: M. Lekuona, Hatschelhar, Irigaray, Erkiaga, Lafitt, Larzabal, Irigoyen, Labayen eta Satrustegi jaunak.¹⁰

Arantzazun bildu ziren beraz (eta ziren diot Parisen nintzelakotz orduan, "agrégation d'espagnol" epai mahaiko kide, 1968-ko iraultzatxoaren ondorioz gibelatu baitziren oposizioak). Han agertu zen Mitxelena, egiazko maisu, gauzak argi eta garbi azaltzen zituela. Aski da irakurtzea haren txostena eta bereziki lehenbiziko pondua: "Oinarriak. Ze batasunen bila gabiltzan" izenekoa. Sarrera horretan datza euskara batuaren filosofia osoa, agertzen dituela irrisku eta traba guziak eta batasunaren lortzeko urratu behar den bidea, Euskaltzaindiaren ahalak, ahalen mugak, hots hitz batez, geroari buruz Euskaltzaindiaren eginbidea.

"I. OINHARRIAK. Ze batasunaren bila gabiltzan

1. Ezin-bestekoa, il-edo-bizikoa, dela uste dugu euskera batasun-bidean jartzea. Haur eta gazteei euskeraz irakasten baldin bazaie, eta euskeraz irakatsi behar euskera biziko baldin bada, premiazkoa da guztiei batera edo bateratsu irakastea. Nahi eta behar dugun batasun hori, lehen urratsetan behintzat, euskera idatziarena, izkribuzkoarena, da. Eta, euskera idatziaren barrutian, irakasle-lanean dugu beharrenik batasun hori, irakurlearen egiten den literatura "ederrean" baino areago.

2. Berez, noski, hobe litzake besterik: euskaldun bakoitzak, alegia, euskalkiak oro ezagutzea, hangoak eta hemengoak, antzinakoak eta oraingoak. Agerian dago, haatik, ezin eska dakiokeala horrelakorik euskalari bati baizik. Honek berak ere aski du gehienetan bereak ez dituen euskalkiak, euskalduna baldin ba-

(10) *Euskera*, 1971, 189. or.

da, ulertzearekin. Ez da gai izaten beste euskalkiz mintzatzeko, ahoz nahiz izkribuz.

3. Inoiz batera bagaitez, bada, huskeriak baino zerbait gehiago galduko du gure hizkuntzak: begi-beharrientzat hain atsegin den aldakortasun ugaria. Halarik ere, euskerak azal nabar hori kaltegarri duenez gero, nahiago dugu euskera bizia euskeraren edozein axaleko edertasun baino.

4. Ez luke gai honetan inor mindu nahi Euskaltzaindiak, baina ezin diteke batasunera jo, inor —gerok lehenik gerala— mindu gabe. Batasun osorik egiteko, ordea, ez du Euskaltzaindiak ez eskurik ez indarririk, ez berez ez besteren bitartez. Gidari eta bide-erakusle agertu nahi luke orain, gauden egoeran, egin ditekanean neurrian.

5. Erabakien bidez erdietsi nahi lituzkean elburuak hauek dira:

a) Euskalkiak ez ditezen elkarrengandik gehiago hurrun eta alden, lehenik;

b) Ahal ditekean neurrian, elkargana bil ditezen, gero.

6. Ez da nor Euskaltzaindia, oraingoz behintzat, oinharritzat zein euskalki hautatuko den erabakitzeke. Badirudi, halarik ere, euskera idatziaren beharretarako egokiagoak direla, bestek beste (eta Bilbao euskaldun ez delarik), erdi-aldeko dialektuak bazterretakoak baino. Nolanahi ere, amore eman beharrean aurkituko gera guztiok, zeinek gehiago zeinek gutxiago, horretara heldu nahi badugu.

7. Azaleko hauzietan lortu behar dugu aurrenik batasuna, mamiari dagoztenetan baino lehenago, errazago delako eta premiazoago gainera. Egia da hizkuntza bat sistema dela, eta sistema horren zatiak edo osagarriak ez direla deus sistemaz kanpora. Aitortu beharrean gera, ordea, mamira bagoaz, euskera ez dela oraingoz sistema bat, diasistema bat baizik, eta diasistema horren itxura batera eldu behar dugula, gero mamia batuko baldin badugu.

Euskaltzaindiari hemen aurkezten zaizkion eskabideak honela mugatuko ditugu, errazenetik zailenera:

- a) Idazkera edo ortografia.
- b) Antzinako euskal-hitzen formak.
- c) Hitz berrien eraketa eta bestetandik hartuen forma.
- d) Morfologia: izena (izen-ordea) eta aditza.
- e) Joskera.

Zenbaitetan, ez dago oraingoz deus egiterik, horretarako behar genituzkean istudioak ez bait ditu inork egin. Beste zenbaitetan, berriz, euskalkien arteko batasuna egitea gaitz bada ere, batasuna behar genduke euskalki bakoitzaren barrenean behinik-behin, eta hori gure esku dago”.¹¹

Ez naiz sartuko Arantzazuko biltzar nagusiaren xehetasunetan, hango kalapitetan. Ezagunak dira: bi multzo agertu zirela, zaharren eta gazteen arteko parabola idurikoa, “anciens et modernes” gisakoa, Frantzia gertatu zena XVII. mendearen bukaeran. Nahi dut azpimarratu bakarrik zein zuzenki jokatu zen Mitxelena ortografiak hitzegitean, hasten zuela bere txostena erranez: 1964-ean Baiona? egin zen biltzarraren erabakiak hartzen ditut oinarritzat, pünturik gehienak astiroago ukituaz.

Ebanjelioak horretarako aipatzen du Zesar eta Jainkoa, guk aldiz erraiten dugu “emaiten diogula bakoitzari zor zaiona”. Hala egin du Mitxelenak.

Arantzazuko biltzarra bururatua da. Euskaltzainburuak egin du azken hitzaldia erranez: “Batasuna egina dago” esango da. Esan dezagun obeto: “Batasunerako bidea ebakia dago”... “Euskera 'teorian' batu degu, laburtu degu, errextu degu, Euskera elementala sortu degu: errexago idatzi dedin, errexago irakurri dedin, errexago ikasi dedin. Idatzi, irakurri, ikasi... Ortan dago orain lana”.¹²

Zenbait egunen buruan, Rikardo Arregi-k galde batzu egiten dizkio Mitxelenari “euskal esperantoarena” aipatuz. Mitxelenaren erantzunean hauxe hartzen dut:

“Nere ustez kontua bestea dugu, alegia, euskal esperanto

(11) *Euskera*, 1968, 203-204. or.

(12) *Euskera*, 1968, 249. or.

hori beharrezko, premiazkoa dugun ala ez. Eta nik uste dut, behin aita Villasante-k esan zuen bezala, hil edo biziko auzia dugula, euskarak, biziko bada nahi eta nahi ez, auskara idatziak behintzat, eskoletan irakatsiko den euskarak, batua behar duela izan”.

Eta euskararen batasunari dagokionez, zer esperantza duzu etorkizunerako? galdeari erantzuten zion:

“Nik hemen esan dut lehen ere: ni ez nintzakeen behin ere lan honetan sartuko, uste izan ez baldin banu atzetik indar bat zegoela, eta, jakina, indar horrek eragin behar dio ontziari eta guk, gehienez ere lema pixkaren bat eskubira edo ezkerreara okertu baina besterik ez. Nik badut esperantza franko, atzetik datorren indar horretan, gauza baten gatik batez ere, alegia, nik uste dut, gu ere inoiz gazteak izanak gara, gehien bat oraingo gazteak, gutxiago izango dira behar bada; baina uste dut serio-tasun gehiagorekin hartzen dituztela auzi hauek, ez dutela beren burua, hizkuntzaren kontuan esate baterako, gehiegi engainatu nahi eta gauzak diren bezala ikusten dituztela: behar gorrian gaudela, heriotzako arriskuan; eta, hori gerta ez dadin, nahi ta nahi ez, lan gogorra egin behar dela, eta hori egiteko gertu baldin badaude, esperantza hoberik ezin izan dezakegu”.¹³

Gazteetan ezartzen zuen bere esperantza guzia Koldo Mitxelena-k eta arrazoinekin geroak erakutsi duen bezala, hamar urteren buruan Bergarako kongresu delakoan.

Anartean, lanean jarri zen Euskaltzaindia.

Arantzazun batasunari buruz hartutako agiria obratuz, proposatu zuen Euskaltzaindiak deklinabide batu bat, erakusleen batasuna, aditz laguntzaile batua. Ez zen lan ttipia hamar urte horietan. Gai guzietan sartua zen Mitxelena, haren aholkuak, haren iritziak kontutan hartzen zituztela batzorde kideek. Erran dezakegu ez dela euskal gramatikan erabaki bat hartu Mitxelena-ren on iritzirik gabe. Iker sail buru izanez, bazuen denetan

(13) *Zeruko Argia*, 1968/X/13, 12. or. eta berrargitaratua *Euskal idazlan guztiak IX*, Klasikoak, 29, 49-51. or.

bere tokia eta eraman ditu gauzak nehor mindu gabe, hain zen haundia zaukan maitasuna, hain zen haundia zor genion errespetua.

Bergaran argi eta garbi ikusi zen idazle gehienek onartzen zituztela Euskaltzaindiaren proposamenak, aplikatzen zituztelarik ortografia batua, deklinabidea, erakusleak, aditz laguntzailerak. Auziaren azken eztabaidak ikusi eta entzun genituen. Erabaki finkoak hartu ziren, beti Mitxelenaren iritzia kontutan hartuz. Baturantzako bidea ez zen bakarrik idekia, baturantzako bide horretan sartua da gaurko euskal literatura.

Mitxelenaren azken emaitza “Orotariko euskal hiztegia” iza da. Zoritxarrez zendu da lehenbiziko liburukia agertu aintzin, bainan berak pentsatu duen ildotik badabilta batzordekideak Ibon Sarasola-ren gidaritzapean. Bortz liburuki kaleratuak dira eta, zor zaion bezala, “Orotariko euskal hiztegia”-ren egilea Koldo Mitxelena da hamalau liburukiak bururatu arte. Nahi ala ez, Euskaltzaindiaren “opera magna” da, euskal gramatikarekin eta Euskal Herriko atlasarekin.

Zendu zaigu Koldo Mitxelena, oraindik gaztea zelarik. Haren oroitzapena hor daukagu bihotz barrenean, haren obra ere hor dago hanitz idatzi baitu, bai erdaraz eta bai bereziki euskaraz, Lizardi-k bezala hain maite zuen euskara ederrean.

Mitxelenaz oroitzuz, harekin iragan ditudan ordu eta egunak gogoan atxikiz, euskaltzainburu gisa, ikusiz batasunerako bide horretan baduela oraindik zer egin Euskaltzaindiak, Mitxelena adixkideari eskainiko diot Lizardi-k eskutik hartzen zuelarik euskara anderea amets bideetan barna asmatu rikako bertsua:

“Ez adi beldur, nere Maiteder:
baserriz landa nai aut ager-
arazi, bazterrik bazter,
arroki; ezpaitun ezer
lurbiran ederrik i bezain eder” .¹⁴

(14) Lizardi, *Biotz-begietan olerkiak*, Valverde, Donostia, 1956, 118. or.

Hiru adjetibo joan zen hamarkadarako

FELIPE JUARISTI

1. Boteila batean aurkitutako mezua

1981ean Miamitik eta munduari bira egiteko asmoz, trasatlantiko handi mastodontiko bat atera zen, Estatu Batuetako presidente guztiz ahaldunaren omenez, "King Ronald Reagan" gisa bataiatu zutena. Ikusgarria izan zen benetan itsasoratze-zeremonia: Nancy Reaganek, bere panpina itxurako irribarre estereotipodunarekin, egin zuen amapontekoarena, esku dardartiez jaurti zuen txanpaina-boteila, eta, hauteskundeetan Jimmy Carter-i irabazi berriak baitziren, horrelako garaipenak eman ohi duen optimismo sutsuez, boteila untxiaren lepo-hezuraren kontra kraskatzearekin batera oihu egin zuen: "Ez dezala untxi hau suntsi, ez giza-eskuak, ezta inongo ekaitzak ere. Gora Amerika" Prentsa-argazkilariak une horretaz baliatu izan ziren beren argazkiak ateratzeko, eta telebista-kamarek ere orduantxe afinatu zituzten zeramatzen kamara japoniarrak. Eternitaterako geratu zen irudia finkaturik: Jende multzo handia Miamiko kaian. Ikusgarria zen pakebote haren arrasto zuri apartua itsas-bidea hartzen, zenbait esku altxatu ziren agur gisara, poza eta zoriona islatzen zituzten aurpegiak. Aro berri baten hasera zen, Reaganen aroa, hain zuzen.

Ehundabi jubilatuz; berrogeita hamabost neskezahar aberats, erromantze baten gose; eskukada bat ejetutibo atsedean bila; lau edo bost dozena neskatila, beren konpainia diru truke eskaintzen duten horietakoak; ikastetxe bateko ikasle multzoa;

berrogeita hiru neska eta mutiko, kurtso amaieako ospakizunean; bi ezkonberri, hurrengo gauaz alde zurretik gozaten ari zirenak; hamabost musikari jira bat egiten; eta John Smith, predikari kalbinista: horiexek ziren untzi hartako lehen klaseko ganbaretan zihoazenak, beren biziko bidaiarik atseginena egin asmoz bertaratuak. Giro alai zen, eguraldia eguzkitsua. Jubilatuek pasiatzen ziren untziaren txopatik brankara, neskatilak pizinatik tabernara zebiltzan, neskazaharrek nobio batekin egiten zuten amets beren ganberetako ispilu aurrean, Cenicientaren amaizunaren modura, orduak eta orduak igarotzen zituzten bitartean. Ejekutiboek, goi aldeko aukietan eseririk, egunkari ekonomiko atzeratuak irakurtzen zituzten. Musikariek entsaiatzen zuten. Ikasleak endredatzen zebiltzan, etengabe galderak egin ez zituzten kapitain aspertuari. Ezkonberriek eskutik oratuta zebiltzan gora eta behera, elkarri begirada maliziosoak jaurtiz. John Smith izan ezik, inor ez zebilen kezkatu, predikaria, munduan hain ugaria den jende-suerte horretakoa baitzen, gauza guztiei beren alderdi iluna bilatzen saiatua. Hitz batez esateko, pesimista baino okerrago zen, artxipesimista.

Gogoetatsu zebilen, untzi hartako bizitza arinak eta hango bekatuek tristeturik. Zera zioen bere buruari: "Nola Jainkoak gizoni, haien bekatuen kariaz, bidali izan zion sekulako uholdea bere indarren tamaina erakusteko, hala bidaliko digu guri ere tximistaren bat, gure suntsigarri". Eta bere hitzetan fidatzen zenez, ortze-mugari begiratzen zion, lainotzen hasia ote zen ziurtatzeko. Baina Caribeko urak urdinak ziren, eta hango zeruan ez zen hodeirik ageri. Untziko bizitza egunetik egunera gero eta alaiago, ez ajolatuago zen. Pare bat neskazaharrek aurkitu zuten egunero afaltzen lagunduko zieten gizona. Neskatilaren bat edo beste aberasten ari zen, eta jubilatuek paseatzearen atsegin-plazerari beste bat gehitu zioten, kasinorik bazela konturatu ziren, eta denbora xahutzeaz gain, beren diru-pitzarrak botatzen zituzten makina diru-irensle horietan. Ikasleek untzi osoko zokoak ezagutzen zituzten dagoeneko, eta ezkutuka ari ziren jolasten, denen ernegaziorako. Ezkonberriak, haserako lotsa igaroz gero, ez ziren beren ganbaratik ateratzen, ez bazen jateko eta itsasoari begira suspirioka aritzeko.

John Smith marmarrean zebilen; "Jainkoaz gogoratzen ez zaretenez, ekar ezazue burura Titanic itsasuntzi ospetsu hura. Jainkoak ere ez omen zuen suntsituko, eta Zeruko begiraleari ezer ezkututzen ez zaiolako, munduko handiustekeria eta harrokeria arbuiatzen dituelako, bizitza arina zigortzen duelako, hondoratu zuen. Itsasuntzi honi ere gertatuko zaion legez".

Baina, John Smith-en zoritxarrerako, zerutik ez zetorren, ezta euri-tantarik ere. Pentsatzen hasia zen bere jainkoak, eguneroko hamaika aldiz errezotan zuzentzen zitzaion hark, abandonatua zuela. Baina Jainkoak ez ditu bere seme kuttun eta zintzoak alde bat uzten, eta Miamitik irten eta handik aste batera zerua beltz-beltz jarri zen, haizea amorrus hasi zen jotzen, eta laino lodi bat, literaturan labainez ebaki daitekeela esaten den horietakoa, nagusitu zen untziaz. Ondoren, hondamendia, petrolio-untzi baten kontra jo eta arrakalatu egin baitzen. Jubilatuak izan ziren itotzen lehenak, ez baitzekiten igeri egiten; neskatilek zekiten arren, ezin izan zuten ezer egin petrolioak, lika bailitzan, atrapatu baitzuten; ikasleak ezkataturik zeuden tokietan geratu ziren untziazen metale-xaflak gainera erori zitzaielarik; ezkonberriak gozoki hil ziren, maitasuna egiten; musikariak, beren bizitza arriskuan ikusi ahala, Beethoven-en "Heroika" jotzen hasi ziren, heroiki hil nahi baitzuten; ejekutiboek beren karterekin egin zuten uretara, baina petrolio mantxak irentsi zituenean, madarikatu zuten Wall-Street eta olio-eta urre beltzaren negozioa. Triste-triste hil ziren. Intzirika. John Smith pozik eta alai ureratu zen, Jainkoa berarekin zegoela sinestuz. Eta egun batzuk, ez dakit zenbat, eman dezagun bost, igaro zirenean, uharte batera iritsi zen. Itsasuntzi hartatik salbatu zen bakarra, zeren beste guztiek, bai goi-mailakoek, nola behekoek, betirako atsedean aurkitu baitzuten, eta horrekin frogatua gera bedi heriotze orduan sikiera denok berdin garela, salbu eta John Smith, gure errelato honetako pertsonaia delako.

Ardo kaja bat, Biblia bat, luma eta tintontzia, orri zuriak, labaina bat, eta gari-haziak salbatu ahal izan zituen. Ezer egin aurretik Jainkoari eman zizkion eskerrak bizirik atera izan zelako, eta era berean kristautasunak hala agintzen baitzion, errezatu egin zuen, merezi ez bazuten ere, hil ziren haien arimaren

alde. Eta halako egun hura San Joan zenez, Donibane deitu zion iritsi zen irla hari, artean inor bizi ote zen, eta, noski, inor hark beste izenez ezagut ote zezakeen jakin arren. Eta xehetasun horrekin susma daiteke zenbateraino zegoen urguiloz eta harrotasunez bete. Izenak jartzea Jainkoaren erako dohaina baita, eta gure predikaria, Jainkoaren lagun izateaz gain, salbatua izan zelako, Jainkoaren pareko ote zen hausnartzen hasia baitzen.

Urte baten ondoren ez zuen inorekin topo egin irla hartan. Orduan, onartu zuen bere patua, umiltasun osoz. John Smith-ek ez zuen dudarik, uharte hura Jainkoaren zigorra izan zen, itsasuntziko jendeari, bere bekatuak barkatu beharrean, gaizki begiratu ziolako. Izan ere zeruko Jaunak premiatsu nahi izan balu, uharte bizi batera ekarriko zukeen, bertakoei benetako fedea erakusteko, edo kristau izanez gerotan, haien artzai izateko.

Ardo botailak hustuak zituen, baina ez zitzaion ajola, ur gozoa baitzegoen irla hartan; gari-haziak erein zituen eta uzta ederra izan zenez, ogia ere bazuen. Horretaz aparte, leku hura aberatsa zen, fruitutan animalia-abetan bezainbeste; ez zitzaion janaririk falta. Basahuntz batzuk eskuratu eta bezatu zituen, haragia, larrua eta esnea ematen zioten. Ondo bizi zen eta ez zen bakarrik sentitzen, Jainkoa baitzuen, nolabait esateko, zaindari. Baina, hori bai, munduko berririk ez izateak gogogabetzen zuen, beti izan baitzen oso jakin zale.

Gutun bat idaztea erabaki zuen:

“Nire izena John Smith da, eta Jainkoaren zerbitzari fidela eta zuzena nauzu. Nire zoritxarrerako, baina hala dira Jainkoaren erabakiak eta gogoak, naufrago xume bat naiz ozeanoaren handitasunean. Ez dut uste uharte hau inongo mapatan ageri denik; Jainkoak ekarri nau bakardade-leku honetara nire indarrak neur ditzadan, eta ez nau etsiak jo, badakidalako hark ekarri nauen modura atera nazakeela. Maryland-eko kristaua naiz eta Jainkoarengan dut konfidantza osoa. Beraz, pazientzia euki behar, eta itxaropena, biak bertute gisa Jainkoaren gustoko baitira, eta haiek landuz eta aberastuz bere burua landu eta aberasten baitu gizonak. Ez zait ezer falta. Badut sobera janik eta edaririk aski. Flakia

datorkidanean Biblia dut irakurgai. Zer gehiago eskatu behar da zoriona eskuratzeko?

Noizean behin ikusten ditut nire gainean zerbait azkarraren arrastoak, lerro zuri gaseoso bat edo beste itsasoa ikara da batzutan eta urrutian entzuten dira sekulako hotsak, trumoiarenak bailiren. Eta haiekin bat, argi gorri modukoak, mendiko onttoen itxurako formetan desegiten direnak. Neure buruari esaten diot Jainkoaren seinaleak direla, gainean dagoela jakin erazteko niri, entzuten nauela eta, betez ere, bere indarra sekulakoa dela eta ez desesperatzeko.

Hori bai, munduko berririk gabe egoteak zertxobait tris-tatzen nau, ez gizonengatik, gizonen arraza badaikit bere bidetik joango dela, ez bada ideiangatik, libreago eta zintzoago egiten gaituzten arimaren semetxo horiangatik. Gutun hau irakurtzen ari zaren horrek esaidazu, nolakoa da zuen bizitza?, zein da gehien entzuten den kanta?, zertaz aritzen dira zuen idazleak?, gordetzen al dute zazpigarren eguna?, Amabirjina agertu al zaizue? ba al duzue hiltzeko beldurrik?... Esaidazu nahi duzuna. Konta iezadazu nahi baduzu istorioren bat. Eskertuko dizut".

Badaezpadaere, gutunaren hiru kopia egin zituen, paper asko baitzuen, eta zuhurki jokatzuz, kopia bakoitza botela banan sartu eta uhinetara botatzeko deliberoa hertu zuen, hiru gutun nonbaitera iristea errazagoa izan baitaiteke, bakarria iristea baino. Jainkoa lagun izango zuela ziur bazen arren eta haren borondaterik gabe munduan osto tiki bat bera ere erortzen ez dela jakinik, gutun haiek jende serio, arduratsu eta sinistunak har zitzen errezatu zuen.

2. Lehen adjetiboa: hutsa

Bost urte beranduago, irla hartatik oso urruti, aintzinan enperadoretza baten bihotza izan zen hiri monumental eta artez betean. Vienar, Thomes Bernhard, gizon desesperatu bat za-goen Danubio omentzen duten zubietako batean, ur arreari begira, bere burua botatzeko bezperan. Zapatak kendu zituen, oso itsusia baita zapatekiko gorpu bat. Txukun asko utzi zituen, burnizko barandilaren kontra. Betaurrekoak kentzera zihoan, handik aurrera ez baitzituen deusetarako beharko. Mogitu zi-

tuen behatzak, makurtu zuen kopeta, eta orduantxe bere atzetik ozenki zetorren ahots bat, berehalakoan ezagun egin zizaiona, entzun zuen, Hans Kaufmann-ena baitzen, mundu hartan gertzen zizaion lagun bakarrenetarikoarena. "Itxoin, itxoin ezak mesedez, ez hadi oraindik hil, zerbait berezia erakutsi behar diat eta". Boteila bat zen Hans Kaufmann-ek zekarrena, barruan mezu bat zeramala. "Zein kurioa —erantzun zion Thomas Bernhard- ek—, non aurkitu duzu?" Eta lagunak jakin erazi zion Amsterdameko kaian zuela aurkitu, eta Vienan bisitari zenez, bere buruaz beste egin aurretik oparitzeko asmoa ziola. Poztu zizaion aurpegia Bernhard-i, bizitza honetan ez baitago aurrera segitzera bultzatzen gaituen hoberik, ezustekoaren zitzada baino. Pentsatu zuen suizidatzekotan beti izango zuela aukera, baina, era berean, badirela gertaera batzuk behin bakarrik ikusgarri egiten direnak. Bere burua hilez gero, ez zuen behin ere jakingo barruan zer gordetzen zuen boteilak. Lagunak ekarritakoa ireki zuen. Handik papera atera eta presaka irakurri gutuna. Etxera joan eta berandu gabe erantzutera deliberatu zen, bizitzeko zein hiltzeko, eskuarki, ez baita ideia handirik behar, Aitzakirik ttikiena nahikoa dugu.

Hauxe zioen guten hark:

"Hori da daukazu suertea. Ni ere egongo nintzateke uharte deserte batean, jendea begi bistatik urte batzutan bederen galtzearren. Zeren jendea jasanezina baita. Begira, zure gutuna hartu baino zertxobait lehenxeago neure burua hiltzera nindoan, badakit zu bezalako apaiz bati graziaz ez diola egingo horrelako ekintza batek, baina nire bizitza nirea denez, uste dut berarekin nahi dudana egin dezakedala. Historia dut kontatuko dizut, jakin dezazu gauzak hemen nola dabilzan. Erromako eritetxe batean hil berria da mende honetan Austriak eman duen emakume-poetarik handiena, hil egin da baineran, zainak irekirik, heriotzerik gozonenaren menpe. Askotan egin nuen berarekin bidaia, eta horietan zehar, haren eritzi filosofikoak, munduaren martxari buruz zuen ikuspegia nire egin nituen. Sarri askotan saiatu zen bere sorterrira itzultzen, baina ez zuen lortu, austriar aginteen ajolagabekeriaz alde batetik, eta bestetik, haren gisako idazie-emakumeen presioengatik. Beti ibili zen ihesi eta gizonen-

gan gizonak direna baino ez zuen ikusi, hau da, multzo arrunt eta kupidagabe bat direla konturatu zen, beraiekin apurto egin beharrekoa. Nire modura, oso goiz aurkitu zuen infernura sartzeko atea, eta infernu horretan sartu zen, eta infernu horretan zen odolgabetu. Jendea esaka ari da, nola dezakeen emakume batek bere burua era hain gordinean hil. Suizidioarena kritikatzan dutenek diotenez, emakume-poeta hori bere erruz zen barrenetik hautsi, baina egia esateko, inguruak lagundu zion, bere sorterriaren ajolagabeke-riak, hain zuzen, zeren Austriatik urruti zegoenean ere, ez baitzioten bakean utzi. Hala diote, modernidadearen ideia hasten dela suizidioa onartzen denean. Dena dela, herri honekin bestetan baino aspertuago sentitzen naizenean zera pentsatzen dut, suizidatzea ez ote den herri honi mesede egitea. Zuk pentsatuko duzu, ni burutik jota nagoela, era honetan mintzatzen naizelako, baina zu, noski, ez zara Austrian bizi eta ez dakizu zer den hau. Beste istorio bat kontatuko dizut. Vienan ez diete inongo errespeto pentsalari eta artistei. Esan daiteke, fantasien eta ideien hilerria dela, kanposantu bat. Vienan jenioek ez dute zer eginik, ezkutatzea ez bada. Ba, behin batez, bertako hotel batean gizon bat aukitu zuten hilik, baina hildako hura elegantea zen oso, papertxo batean idatzi zituen bere heriotzaren arrazoi benatazkoak, eta ohartxo hori bere jakari zegoen loturik. Urtetan eta urtetan aritu zen idazten, ideia baten atzetik baitzebilan, eta azkenik lortu zuen ideia hori, filosofiari buruzkoa, liburu mardul batean jartzea. Hala eta guztiz ere, esperoko arreta ez zuen lortu, zeren inok ez baitzuen liburuari behar adinako garrantzia eman. Alferreko izan zizaion haren lanaren handia frogatu nahi izatea. Lankideen ezinikusiak eta hiri honetako giro aldrebesek heriotzera bultzatu zuten. Baina, etsitzen ez zuenez, hil aurretiko hiru hilabetetan erre zuen bere liburua, eta bere bizitza osoko lan hura errauts bihurtu zen, ez baitzion Vienari ezer utzi nahi. Pentsatu zuen, beste askorekin gertatzen den legez, hilda gero aitortuko ziotela zuen balioa eta orduan egingo zela ospetsu, eta orduan baliatuko zirela haren ospeaz. Bazekien, eta hala idatzi zuen bere ohar-txoan, Viena betidanik bizi dela bertako suizida jeniodunen lanari esker, eta berak ez zuen inola ere izan nahi jenioen kate horretako maila bat.

Pentsatuko duzu lagun, gorrotoz betetako gizon erretxina naizela, inguratzen duen horretaz beti gaizki esaka aritzen den horietakoa, eta arrazoi izango duzu seguruaski. Aspertuta bainago Austriako kultur-instituzioaz eta idazle-jendeaz. Dena da simulakro. Hutsa, hitz batez esateko. Aspaldiko komedia baten antzera hiru pertsonaia ageri dira hemen ere nagusi, lukurreroa, inpostorea eta bufoia. Galdetuko duzu zein den bata eta hitzegiten dutenean ez dakigu behin ere non hasten den haien ahotsa eta noiz besteeana. Ba al dakizu Ahotsen imitatzailaren istoria? Bada, begira, orain dela gutxi ezagutu nuen besteen ahotsa primeran imitatzen zekien gizon bat. Erakusaldi bat egin zigun eta denok geratu ginen pozez zorutzen. Gure etxera gonbidatu genuen, eta eskatu genion egin ziezagula beste erakusaldi bat, baina aurreraxegoan imitatu ez zituen ahotsak imitatu. Eta hain zuzen horixe egin zigun, ahots ezberdinak imitatu zizkigun eta lehen baino pozikago utzi zituen gure bihotzak. Baina, azkenik, eta saio hura behar den gisa amai zedin, bere ahots propio imitatzeko eskatu genionean, hori egiten ez zekiela erantzun zigun. Dena dela, nik neuk askotan egiten dudan galdera da, gure ahotsa ere ez ote den beste ahots askoren imitazio. Lehenxeagoarekin segituz, idazleen artean bada bufoi papera hartzen duenik, eta gainera paper horretan gustora dagoenik. Aspalditxo esan zuen Aristotelek, biktima batzuek maite zutela biktima izatea. Literatur munduan kideak dira idazleak, irakurleak eta editoreak. Hiru estamentu horiek osatu dute literatur-instituzioa deitzen den aberrazio hori. Garai batean, literaturak orain baino indar gehixeago zuenean, literatur-instituzioak ere indartsuago ageri ziren. Kritikariak apaiz ttikiak ziren, idazlea jainko sentitzen zen eta, liburu bat irakurtzean, errito bateko partaide egiten zen irakurlea. Orain, instituzio hartatik aurrekaldeak besterik ez du irauten. Hutsik baitago barrenekoa. Dagoeneko, literaturak gero eta eragin gutxiago du gure kulturaren, seguruaski libururik irakurtzen ez delako, eta seguruaski telebistak, betez ere, eragin izugarria duelako, ordezkatu egin baitu liburuaren funtzioa, eta, hala eta guztiz ere, gero eta liburu multzo handiagoa da kaleratzen dena, eta gero eta ikusgarriagoak dira liburuen aurrekaldeak. Horixe da simulakroa. Hiri hau ere simulakroa den bezala. Leku guztietara begiratuz gero ez duzu besterik ikusiko, garai batean, hiri

hau Enperadoregotza bateko buru izan zen urteetan, eraikitako etxe handios, sekulakoak, kutsu dezimononiko batez bustirikoak baizik Eraikuntza fantasmen hiria dirudi honek. Tristeia benetan, are gehiago jakinik, hiri honek nola asmatu zituen, bertakoak artean hain tonto ez zirenean, banguardietarako bideak. Baina II gerratetik hona hondarrak besterik ez. Erabateko dekadentzia. Idazle dekadenteak, filosofo dekadenteak, *aurea mediocritas* beldurgarria. Ez du pena mezezi horrelako giro batean bizitzeak.

Zeren idazlearen funtzioa galdu egin baita, hizkuntzaren bidez mundua ulertzeko eta berriro interpretatzeko saioa berten behera jauzi da. Hizkuntza da orain nagusi, hizkuntzaren jolasa bilakatu da literaturaren helburu. Hizkuntzak hartu du lehenago ezaguerak zuen tokia. Eta dialektikaren orde, nostalgia, alemaneraz *Sehnsucht* deitzen den konzepto itzuliezin eta sailkagaitza gelditzen da. Agian, orain ulerkaitza delako egiten da iraganera ihes, edo beste era batez esateko, oraina ihesa delako iragana ulertzen saiatzen da. Munduak galdua baitu bere inozentzia eta inozentziarik gabe, jakinekoea da, ezin da arterik sortu. Historiaren linealtasunarekin apurtzen da, eta horrela gertatu behar zuen, progresoaren abiadak desastrea besterik ekarri ez baitu: itxidura zelaiak, holokaustoak, Auschwitz... Baina hutsala da iragan denbora soilik eskuratzea. Oraina da dugun bakarra, eta orainean daude bai iragan denbora, nola gerokoa.

Gutxi dira Musil-en, edo Kafka-ren edo Broch-en edo Von Hofmansthal-en modura idazten dutenak, haiek zuten indar eta suaz, edo Marcel Proust-en modura, bere memorian isolatuak geratu ziren pasarte eta urteak berreskuratze-ko deman, edo Henry James-en modura, hark zuen argitasunaz, edo Stevenson-en modura, laster hilko zela jakinaren gainean beti. Gaurregun idazten da, idazleak barnean eta kanpoan dituen kondizionamenduak deus ez balira bezala. Gaurregun beste balore batzuk estimatzen dira, sentsibilitatea eta irudimena, hain zuzen. Sentsibilitate hitzak barregurea sortzen dit, zeren gizona abereturik jaiotzen baita, eta aberetuago hazten, eta animalia huts hiltzen. Alejandrismo berri baten aroan bizi gara. Patetikoa eta norberarena, arrunta eta berebizikoa, xamurtasuna eta barregarritasuna elkarrekin datozkigu eskutik hartuta. Bizitzaz idazten da,

baina benetan noiz bizi gara? Denboraldi luzetan ez gara bizi, bizi garela ematen dugu, besterik ez. Ez dut ulertzen zergatik bizitzarekiko atxekimendu hori, zeren azken finean konponbiderik ez duen ideiarik bakarrena horixe da, heriotzarena hain zuzen Plazer-atsegina eragitea bilatzen da literaturan. Hutsa hori ere Bizitza bezala. Bere isiltasuna eta eskeptizismoa ezkutatzeko nobelagileak plagioa egiten du, eta plagioa bihurtu da arte-lan. Eta halaxe da, plagioak balio dezake, orijinala baino hobea denean. Baina halakorik egiten dutenei gogora erazi behar zaie aspaldi Von Hoffmannsthal poetak zioena: *"Estilorik txarrena sortzen da zerbait imitatzen denean eta imitatua baino gehiago dela frogatu nahi denean"*. Eta poetei buruz zer esan? Amodioaz edo zorionaz mintzatzen dira, eta ez giza-angustiaz. Poesiak filosofia izan behar duela ahaztu egin dute; horretaz esan behar zaie Wittgenstein-en "Tractatus" a baino poema-liburu ederragorik ez dutela sortu gure artean, edo izatekotan, musika ere badela poesia. Nire lankideetako gutxi ditut estiman; Siegfried Lenz, Robert Walser, Christa Wolf, Peter Handke. Gogoangarri dut honen liburu bat: "Munduaren pisua" du izena. Hantxe irakurri dut ondorengo pasarte hau: *"¡Orain dela hamar urte gauza pilo bat zegoen izutzen ninduena! 'Poesia konkretoa', Andy Warhol eta gero Marx eta Freud eta estrukturalismoa, eta hara hemen non gauza guzti horiek jabaldu diren, eta hemendik aurrera ezerk ez du inor arrenkuratuko, ezpada munduaren pisua"*. Horixe da garrantzitsua, pisu astun latzak direla mundua eta bizitza eta ez arinak, Milan Kunderak esan nahi duen gisara. Eta ez dut ukatzen Kundera delako hori modernoa ez denik, azken finean, Musil eta Herman Brocch baititu maisu, baina ezin daiteke arintasuna kriterio estetiko huts gisa erabili. Ez dut esan nahi berriro greziarren trajikotasunera joan behar dugunik itsu-itsuan, baina absurdoa da haien munduaren ikuspegiari uko egitea, azkeneraino eraman aurretik.

Ez zaitut gehiago aspertuko, nire naufragio hori. Orain-txe gogoratu naiz Cioran-en liburu bat dudala mesanotxean irakurtzeko, eta Stockhausen-en musika entzuten zain dagoela, Grillpárzer-ek zioen modura musika baita modernoek aurkitu duten arte bakarra, eta horri esker beharbada aguantatuko dut neure burua hil gabe. Bihar utziko diot Da-

nubioari gutun hau botela batean sarturik, eta ea suerte apur batez iristen den zureganaino Agur Robinson.

3. Bigarren adjetiboa: ilauna edo iragankorra

Sei urte beranduago Raymond Carver ari da New York-eko karrketan barrena ibiltzen. Antezko jaka marroi bat darama, lepoa altxata, fraka bakeroak eta arraiekiko alkandora bat. Eskuak patriketan sarturik, Txejov-i buruzko biografia bat ari da pentsatzen, eta pentsamenduek hegan egiten dutenez, berahala iritsi da Zazpigarren Abenidara. Bere buruari ari zaio galdeztzen ea bere lagun min den John Silverton-ek bere aintzineko liburuen dendan izango ote duen Txejov-en eskuizkriburen bat. Kaligrafia, horixe da giltza, pentsatzen baitu. Eskuz egindako letra nolakoa, halakoxea idazlearen obra. Lagunaren dendarean gelditzen da. Elkar agurtzen dute, beste batekin erretzea bakarrik erretzea baino osasungarriago delakoan, zigarro bana pizten, eta hitzegiten hasten dira:

—Zer berri, John?

—Zaharra berri, Raymond.

—Es duzu bada Txejov-en eskuizkriburik izango.

—Ez, baina marinel zahar batek mezu bat ekarri dit botela batean sarturik.

—Mezu bat botelatan. Hori ez al da Policeren kanta bat.

—Ez, naufrago ero baten mezu desesperatua da. Merke salduko dizut zeu zarelako. Bost dolar.

Raymond Carver-ek berehala eman zizkion bost dolarrak, jakaren poltsikoan sartu botela, beste zigarro bat piztu eta agurtu zuen John.

—Txejov-en hori aurkitzen baduzu deitu berehala, gauez baldin bada ere, badakizu beti esna egoten naizela.

—Lasai Raymond, nire kontu.

Eta ibilian segitu zuen Manhattan barrena. Ondorenean, Zazpigarrenak Hamargarrenarekin topo egiten duenean, Tifany bitxi-denda famatua dagoen tokian gelditu zen. Suspirio-ka esan zion bere buruari: "Hi haiz hi abila, Truman Capote.

Horrelako istorio bat kontatu behar duk. Hik idatzi duk bai, bitxi hauek adina iraugo duen ipuina". Eta taxi bat hartu eta etxera joan zen. Han, ondorengo gutun hau idatzi zuen:

Istorio bat kontatu behar dizut, nire bizitzarena hain zuzen. Maryland-ekoa zarenez, saiatuko naiz ezagut ditzakezuen datuak ez jartzen, literatura idazteko lehen araua baita, neronek daukat nire oharren koadernoan idatzita ondorengo hau: irakurleak jakin dezakeena ez idaztea. Eta irakurleak jakin ez dezakeena jakiteko irakurlearen tokian egon behar da, edo saiatu behintzat haren tokian egoten. Irakurle arrunt batek, ez dut uste gehiegitxo irakurtzen duenik, horretan, jakina, beti daude neurri guztietatik gora daudenak; baina, normalean, zinemara joan zale da, eta zineman kontatzeko moduarekin dago ohituta, eta zineman labur kontatu behar da dena. Hala kontatu zidan nire maisu izan zen John Gardner-ek: *"Hamabost hitzetan esan baldin badaiteke, hogeitan edo hogeitahamarretan esan beharrekoa, esan ezazu hamabost hitzetan"*. Eta Poe-k ere zera zioen: *"kosta ahala kosta, bila ezazu beharrezko luzaera!"*. Eta Henry James-ek zioen: *"Ez kontatu, erakutsi"*. Horiek ere nire oharren koadernoan ditut azpimarratuta. Irakurlea ez da aspertu behar deskripzio luze, itogarriekin. Irakurlea situatzeko kontatu behar da, ez gehiago ez gutxiago. Horixe egiten zuen Txejov-ek, esaterako. Nire koadernoan daukat gordeta haren aipamen bat: *"Ez dut munduaren ikuspegi filosofiko, erlijioso edo politikorik. Hilabetero aldatzen da, eta horregatik nire pertsonaiekin errenditu behar dut. Nahikoa dut jakitea nola bizi diren. Eta nola hitzegiten duten"*. Gaurregun gehiegitxo hitzegiten da errealismoaz, baina askotan ez da esaten zer demontre den errealismoa. Ipuin batean kontatuko banitu pertsonaiaren hautsi-mautsi guztiak, benetan nola bizi den eta nola hitzegiten duen deskribatuko banu, inork ez luke hori irakurriko. Jendeak esango luke: "A, ze gauza aspergarria". Nire ipuinetako pertsonaiek ez dute hitzegiten jendeak bere bizitzan hitzegiten duen modura. Mundu guztiak esaten du besteen elkarrizketak harrapatu eta idazteko belarri ona zuela Hemingway-k, eta hori egia da, baina benetako bizitzan inork ez du Hemingway-ren fikziozko pertsonaien modura hitzegiten; behintzat, inork ez du hala hitzezin Hemingway irakurri

arte. Eta garai hartako gizonezkoek eta emakumezkoek ez zuten Txejov-en pertsonaien modura ere hitzegiten.

Bada, esaten ari nintzaizun bezala, hogeitalau urte besterik ez nituen *On the Road* irakurri nuenean eta nire belau-naldiko gazte guztiak bezala, liluratuta gelditu nintzen. Jack Kerouack-en nobela hori da, nire eritzian, Estatu Batuetan idatzi izan den onenetakoa. Niri ere etorri zitzaizkidan kotxea hartu eta gure nazio hau iparretik hegoraino errekorritzeko gogoak. Nobela horretako jendea zelebrezkoa zen, zorutzen ari zen jendea, bizitzeko, hitzegiteko, batez ere bizitzeko zorutzen. Hantxe ikasi nuen gure gizartean marjinalak diren pertsonak, estatistikek diotenez guztietan erdiak baino gehiago, literarioak izan daitezkeela; bizitzako edozein momentu ere bihur daitezkeela literatura. Baina gehiegi konplikatu gabe, gaurko heroeak ez baitira aspaldiko heroen antzekoak. Imajina ezina da gaur egun Odisea edo Iliada bat, edo Quijote bat, gaurko munduko biztanleek gehiago baitute Sancho Panzatic Alonso Quijanotik baino. Heroe tikiak ditugu gero eta haundiago den munduan. Aspaldiko literaturak, literatura errealistatza eta naturalistatza jo izan denak topikotik egiten zuen ihes, pertsonaiak adibidegarriak eta sinbolikoak ziren. Eredugarriak, adjetibo bat erabiliz esateko. Gaur egun ez da posible prosa aberats barrokoa, kontzeptoz betea. Arrazoia berehala ulertuko duzu, jendeak gero eta zakarkiago erabiltzen du bere hizkuntza, gero eta per-paus subordinatu gutxiago, predikatu konplejurik ez. Justu elkar ulertzeko. Horixe da gure erreallitatea. Eta horretara bultzatu gaituzte alde batetik zinema eta telebistak, eta bestetik egunkariak. Gaur egun pentsamendu sakonek ez dute lekurik, edozein etxekoandrek ulertzen ez duena sobera dago, intelektualkeria besterik ez omen da. Gaur egun azkar bizi gara, ohituta gaude gauzak hartu, erabili eta botatzera. Eta horixe bihurtu da literatura. *Tetra brik* literatura. Hartu eta bota. Sinplea. Uste dut oso ondo ulertuko didazula, zuek protestanteok, beti izan baituzue gauza sinpleekiko joera.

Ni gaiso jartzen nauen gauza espermentalismoa da. Jende asko kexatzen zait esanez, zergatik ez dudan espermentalizatu eta nik haxe erantzuten diot: "Aizu, espermentalismoa askotan irudimen-falta ezkutatzeko aitzakia besterik ez da. Idazleak pentsatzen du zenbat eta gehiago esperi-

mentatu eta hobea izango dela, eta batzutan gertatzen da hori, baina sarri askotan irakurlea da guzti hori jasan behar izaten duena. Eta nire honetik ateratzen nauen beste gauza bat zera da, idazleak irakurlearekin jolastu behar duela dioen baieztapena. Idazleak ez du behar ez jolasik ez amarrurik bere irakurlea bereganatzeko. Azalekoa ematen duen elkarrizketa bat idatz daiteke, eta hala ere, elkarrizketa horrek sor dezake irakurlearengan izu-ikararen sentimendua, bizkarrezurrean zehar igotzen den hotza. Maupassant gauza zen hori lortzeko. Baita Borges ere. Askotan musikarik onena piano bakar batez egin izan da. Ondo jotzen baldin bada, eta nota guztiak beren puntuan. Orain, beti esan daiteke orkestra batek hobeto jo dezakeela edozein pieza, piano kaskar batek baino. Baita gehiago aspertu ere.

Ez da masimalista izan behar ezertan. Emily Dickinson zoragarria da, baita haren kontrapuntua Walt Whitman ere. Beckett minimalista zoragarria da. Idatzita daukat nire koardernoan hark esandako hau: "Ez dago ezer esaterik, ezta non esaterik ere, ez gogorik ezta beharrik ere". Baina, noski, Beckett Beckett zen. Eta zoragarria ere bada García Márquez, edo Vargas Llosa, edo John Updike, eta zoragarriena Salinger. Batak ez du bestea ukatu behar.

Eta besterik gabe agurtzen zaitut. Gehiegi idazteak pe-reza ematen dit. Gaur bertan utziko dut gutun hau botela batean sartuta Hudson ibaiaren uretan. Eta esaten badidazu non zauden bidaliko dizut Robinson Crusoren liburua. John Silverton-ek uste dut baduela errusierazko bertsioa. Gustatuko zaizu.

4. Hirugarren adjetiboa: jolastaria

Mediterraneo ondoko hiri argitsua da Palermo. Zaila da leku horretan eta itsaso urdinaren aurrean gauaz eta bere kondizionamenduaz hitzegitea. Bizitza besterik gabe aurrera doa amai-gabeko egun alaietan. Palermon eraikuntza ikusgarrien artean bada bat Erdi Arotik iraun duena, nahiz eta orain, beste lekutan ere gertatzen den legez, museo bihurtu. Izan daiteke, gaur egun hain modan dauden horroeen-museoa horietako bat, sinistroagoa izango ez balitz... Inkisizioaren historiari eskainitako Museoa da eta bertan gizon bat, alkandora zuriz eta traje gris

batez jantzirik, egunkarian ari da irakurtzen maffiaren azken krimenaren berri ematen duen titularra. Gizon horrek bere izenean batu ditu italiarren irrazionalitatea eta frantsesen metodozaletasun gehiegizkoa: Italo Calvino. Leonardo Sciascia idazlearen zain dago. Aspalditik ezagutzen dute elkar. Biak izan ziren ki-deak Alderdi Komunistan. Biek estimatu izan dute Elio Vitorini edo Paveseren lana. Biek hitzegiten dute askotan literaturaz. Orain dela gutxi zera esan zuen Italo Calvinok Sciasciari buruz egunkari batean: "Sciasciak hain maite duen Voltaire-k egiten zuenaren alderantzizkoa egiten du. Misteriotik egiara iristen saiatzen zen frantsesa. Eta italiarrak egiatik hasita aurkitu nahi du misterioa". Eta orain gutxi ere erantzun zion Sciasciak era honetan: "errealista bat fabulazaila lanetan". Baina orain ez dira bildu ez politikaz ez literaturaz hitzegiteko. Sciasciak telefonoz deitu dionean Calvino berarekin gera zedin, hauxe besterik ez zion esan, gauza garrantzitsu bat zuela esku artean. Eta Calvino hortxe dugu, Museoako atarian gauza hori zein izan daitekeen pentsatzen, eta ea zergatik berandutu izan den Sciascia harekin geratu izan den guztietan. Eta zergatik Inkisizioaren Museo aurrean, museoak ez baitzaizkio batere gustatzen. Pentsatzen ere ari da behin ipui batera ekarri zuen argentinar xinaurri batez. "Zer egingo ote du?" galdetzen dio bere buruari. Eta erantzuna baino lehen hantxe datorkio Leonardo. Elkar agurtzen dute. Museo barrura sartzera gonbidatzen du. Ezetz dio Calvinok, ez dela museo-zale. Portu Zahar aldera joaten dira paseatzen. Hitzegiten dute: Sciasciak aipatzen dio Inkisizioari buruz ari dela nobela batean. Calvinok, umorearen antologia batean ari dela. Sciasciak orduan zerbait duela harentzat. Badakiela esaten dio Calvinok, bestela ez liratekeela leku siniestro hartan geratuko. Eta Sciasciak botella bat ematen dio, barruan mezu bat duelarik. Pozten da Calvino, ez baita ohizkoa lagun batek horrelako oparia egitea. Eta berehala, animatuago, hasten dira eztabaidatzen Joseph Conrad eta Stevensoni buruz, ardo txuria edateko esertzen direnean batera. Calvinok esaten dio literatura fantastikoa errealitatea interpretatzeko saio bat besterik ez dela. Bestea isildu egiten da. Altxatzen dira edan ondoren. Elkar agurtzen dute. Sciasciak galdetzen dio ea zer egin behar duen mezuarekin. "Irakurri" erantzuten dio Calvinok.

Eta irakurri ezezik idatzi ere egin zuen. Gutunari, behar den gisa, izenburua jarri zion: "Milenio honetarako zazpigarren eta azken proposamena: jolasa".

Robinson adiskidea: Italo Calvinoren azken gutuna ari zara irakurtzen, eta hasi baino lehen esan behar dizut zuk egiten dituzun galderek ez dutela ezertarako balio, erretorika hutsezkoak direla, baina badakit ere horrek zuri ajola gutxi dizula, zauden lekuan baitzaude, eta oso ongi gainera. Galdetu izan bazenu, ea nola egin behar zenuen etxola bat, edo nola josi sare bat arrainak harrapatzeko... Baina ez. Idealista hutsa zara. Eta harritzen naiz, kalbinotarrak beti izan gara praktikoak, eta diotenez arrazionalistegiak. Baina zure gutuna oso samurra aurkitu dudalako hasi naiz erantzuten. Badakizu samurtasuna lortzen duenak era berean lortzen duela indarra. Egun hauetan egon naiz Robinsonen historiari buruz egin diren bertsio guztiak irakurtzen eta zutaz oroitu naiz. Michel Toutnier frantsesak "Ostirala edo Pazifikoko Mugak" idatzi zuen. Lehenago Jorge Luis Borges-ek zera hau idatzi zuen, "El Quijote" bezalako nobela baten zentzua ez zela berdina XVIIIgarren mendean eta XXgarrenean. Eta Tournier-en "Robinson" ez da Defoe-rena. Esate baterako Robinson uhartean geratzen da eta Ostirale da gizartera aldegiten duena. Eta Tournier-enak balore handia du, mito ezagun batetik abiatzen baita, ondoren mito horri buelta emateko. Azken finean, horixe da literaturaren esentzia, etengabeko berridaztea. Irakurri ere egin dut Coetzee-ren "Foe" izeneko nobela. Susan Barton Atlantikoko uharte batean dute abandonatzen eta han bi gizonekin egiten du topo, Crusoerekin hain zuzen. Uharte hori gizarte kapitalista baten gisara dabil. Ezarriak dituzte legeak, eta sinpleak dira, iraupena ziurtatuko dutenak: lana eta ordena, Erdi Aroko fraile-etxetan modura. Uharte horretan Crusoe da maixu, eta Ostirale esklabu. Baina Susan-i mundu horretako ordena eta lana ez zaizkio interesatzen, alferrekotzat jotzen ditu, berak handik aldegin nahi baitu. Azkenean lortzen du, erreskatatu egiten baitute, London-era iristea Ostiralarekin batera, eta berehala joaten da Daniel Defoe idazlea bisitatzera, eta uhartean egunero idatzi duena erakusten dio, besteak irakur dezan uhartearen beraren historia. Defoek atseginago du ordea Susan-en historia uhartearena baino eta biak, Susan

eta Defoe, aurrez-aurre jartzen direnean hasten da orduan-
txe bien arteko borroka bat, idazlea eta gaiaren artekoa de-
na. Susan, azkenean, pertsonaia besterik ez baita, fantasma
bat. Hona liburu hortako pasarte bat:

*"Orain dela denbora dexente, Foe jauna —esan nion—, zuk emakume bati buruzko ipuina idatzi zenuen (liburute-
gian aurkitu dut eta Ostiraleri idatzi diot denbora pasa) la-
gun min batekin hitzeginez arratsaldea igarotzen zuenarena,
eta joaterakoan besarkatu eta agurtzen zuten elkar, berriro
ikusi arte. Baina lagun hori (emakumeak ez zekien) bezpe-
ran hila zen handik mila batzutara urruti, eta beraz, arra-
tsalde osoa, fantasma batekin igaro zuen hitzegiten. Oroiz-
tzen zara, ez da? Barfield emakumearena da. Beraz, hortik
soma dezaket fantasmek gurekin hitzegin dezaketela sines-
ten duzula..."*

Eta Foe-k piska bat beranduago erantzuten dio:

*"...Bai zuk eta bai nik badakigu, nahiz eta gure espe-
rientzia ezberdina den, idaztea dibagazioa besterik ez dela.
Leihotik begira jartzen gara, ganbelu itxura duen hodei bat
igarotzen da, eta konturatu baino lehen gure fantasiak
eraman gaitu Afrikako dunetara eta hantxe dugu gure heroia
—gu geu zomorroturik— bere ezpata eta guzti mairu bandi-
do batekin borrokan. Beste hodei bat igarotzen da, orain-
goan itsasuntzi baten itxura du eta begien itxi-ireki batean
uharte desertu batean gaude. Zertan oinarritzen gara esate-
ko bizi duguna abentura kapritxoso horiek baino zentzu han-
diagokoa dela?"*

Daniel Defoe jolasten ari da Susanarekin, idazleak per-
sonaiekin jolasten diren modura. Eta azkeneko pasarte ho-
rretan azpimarratu nahi nuke *fantasia* hitza. Fantasiagatik
balio lezake literaturak, fantasiak eransten dio gezur piska
bat egia, eta gezurrari egia piska bat, biak elkarrengandik
bereizezinak egin arte.

Baina idazterakoan, idazlea irakurlearekin ere jolasten
da. Bien artean dagoen konplizitatea jolasa besterik ez da,
eta jolas hori —halaxe utzi du idatzita Milan Kunderak *Jac-
ques eta bere Nagusia* lanaren sarreran— kultura mendeba-
learraren asmakizunik handienetakoa da: istorioak kontatze-
ko, pertsonaiak asmatzeko eta gizabanakoen paradisu us-

tezkoa sortzeko jolasa modukorik ez dago; eta hortik inor ezin daiteke bidalia izan, nobela batean inor ez baita egiaren jabe. Denek dute entzunak eta ulertuak izateko eskubidea.

Eta hau oso ondo ulertu zuen Diderot-ek, izan ere, hain kapritxosoa izanik ere, egiaren zati baten jabe besterik ez da, eta badaki deus ez direla bere eskubideak irakurlerik gabe. Horregatik, Jacques Fatalistaren abenduaren erdian Autoreak esan dezake:

Irakurle, automata baten gisara hartzen nauzu, hori ez dago ongi... Nahikoa dugu... Beharrezkoa izango zait ni zure fantasiara zuzen nadin, baina beharrezkoa ere bada, neu ere, beure fantasiara zuzen nadin".

Diderot-en jolasa oso serioa da, gure denbora gure askatasunaren sinonimotzat ematen baitu. Jacques Fatalista etengabe ari zaigu esaten gure bizitza honek garrantziarik ez duela, den dena goian baitago idatzita. Eta hau barrokotik datorren ideia da. Baina goian gauza gehiegi idatzita dagoelako, Jacques-ek eta bere Nagusiak ugaritu egiten dute beheko idazkera, eta jolasaren bidez erakusten digute denok bat garela denboran, eta denok dugula gure denbora aukeratzeko eskubidea, fatalitatea askatasun bihurtzen den modura. Askatasunarena da Diderot-en estilo jolastaria. Modernidadearen aintzindari. Tristan Shandy eta Quijoteren modura. Hirurok ez baitutē beren garaia agortzen, ez baitira garaiko politika, filosofia, sikologiara mugatzen; eta azkenik, etengabeko jolasa baitira: jeneroen artekoa, hizkeren artekoa, denboren artekoa, aukeren artekoa...

Jolasaren kontzeptuari beste bat dago oso ondo loturik, eta ironiarena da. Ironia baita munduari eta errealitateari aurre egiteko modu bat, izpiritu trajikoaren ifrentzua. Ironia du James Joyce-k Dublinen kokatzen duenean Ulises-en historia. Edo Cervantes-ek bere *Quijote*-n idazle arabiar bat sartzen duenean, Cide Hamete Berengeli hain zuzen. Ironia du Scherezade-k 602 gauean Shariyar erregeari kontatzen dio istorio bat, non Scherezade-k Shariyar-i istorio bat kontatzen dion, eta abar... Ironiaz beterik dago Maurice Blanchot, Odiseako Sirenen Kantari buruz ari denean, eta kante hori Odisea bera dela esaten duenean. Ironia du Flaubert jaunak esaten duenean:

"*Madame Bovary cést moi*". Ironia eta irakurlearekiko jolas galanta darabilen bat Augusto Monterrosa da. Irakur ezazu ipuin hau:

"Behin batean bazen labezomorro bat Gregorio Samsa zela amesten zuena eta honek ere amesten zuen labezomorro bat zela Franz Kafka izenekoa, eta honek ere amesten zuen idazle bat zela eta idazten zuela Gregorio Samsa enplegatu bati buruz, eta enplegatu horrek labezomorro bat zela amesten zuen."

"Modernidadean murgildurik jarraitzen dugu, errealitatearen kontzeptoa kili-kolo dagoelarik. Ez baitago beste errealiterik gure begiek ikusi nahi dutena baizik."

"Baina uzten zaitut, aholku bat eman ez. Zure uharte horretan gizon beltz batekin egiten baduzu topo, ez iezaiozu Ostirale edo Ostegun izena eman, jar iezaiozu Ismael."

Italo Calvinok berak idatzitako boteila barruan sartu eta postaz bidali zion Leonardo Sciascia lagunari, honek Mediterraneoako uretan utz zezan, iritsi beharreko tokira iritsiko ote zen esperantzarik gabe.

John Smith-en bizitzak bitartean aurrera egin zuen. Urteak igaro ondoren, konturatu zen uharte hartan ez zegoela inor, ez beltzik ez zuririk, eta noizean behin zeruan arrasto zuri batzuk agertzen zirela, eta urrutian hots handiak gau erdian esna erazten zutenak, eta urak dar-dar egiten zuela eta mendiko onttoen modura altxatzen zela itsasotik hodei gorrixka bat eta pentsatzen zuen guzti horiek zirela Jaungoikoaren seinaleak eta pozik bizi zen.

Egun batean ziztuaren moduko zerbait aditu zuen, ondoren trumoiaren moduko hotsa hurre-hurrean, eta zerbait dirdiragarria ikusi zuen bera zegoen tokira zerutik jaisten. "Jaungoikoa, Jaungoikoa" esateko beta izan zuen hala ere. Uharte hura desagertu aurretik.

Nazio zibilizatu batek erabiltzen baitzuen bonba atomikoaren frogak egiteko.

Olerki erotikoak eta hauen ingurunea (I)

PAKO SUDUPE

Alde batetik irrika sortzen du, lore hauek geure baitaratzeko gogoia, dastaturiko beste batzurekin batean barnean daramagun euskal baratzatxo aberatsenagotzeko, gero hainbat zera aztertzeko gutizia intelektuala ere bai; beste alde batetik berriz, tristezia, gure euskal literatura aratzak hainbat giza talderen-gandik pairatu duen ezaxola eta atxikimendu-eza nahikoa ez bailiren, horrezaz gain pairatu behar izan duen askoren aldetiko zentsura dorpeagatik.

Kristautasunaren sexu-tabuak, ezin jorraturiko gaiak ausardia handixeago zein ttikixeagoz jorratzen entseiatu ondoan, zer da eta tabuak suntsitzeko tabu-hausle izan nahi zuketena obra horiek berak zokorik zokoenean, argitara atera gabe, tabuak berak itoaraziak. Gisa honetako burubideetara azken aldi honetan begipean izan ditudan olerki erotikoek erakarri naute.

Olerki erotikoen deiturapean dudarik gabe mota askotakoak sartzen dira baina izendapen hau erabiltzean, guztiz ere 1950eko hamarkadaren lehen urteetan euskal literaturan lehenbizikoz ageri diren hertsiki sexu-ihardunari berari atxikirikakoak ditut gogoan. Askok ez izanagatik kopuruz —euskal literaturan soberaniarik ba al dugu?— ohargarriak badirela deritzat. Jon Mirandek, Salvatore Mitxelenak "Irigo" izengoitiz eta Nemesio Etxanizek esan bezala tema aldetik nagusiki sexu-iharduna dutenak banaka batzu badituzte eta hauen artetik adierazgarrien deritzadanak hautatu ditut azterketarako, hots, Jon Miranderen

Oianone, Salvatore Mitxelenaren *Susaak* eta Nemesio Etxanizen *Griñen loa*.

Kronologiari dagokionez, Jon Miranderena 1951ko uztaila baino lehenagokoa da Andima Ibiñagabeitiak bidali zion gutun batek frogatzen duenez: “*Ene adiskide bat irarkola bat erosi bear duela esaka dabilkit gure euskel-lanak emen Paris'en argitaratzeko, idazti ta aldizkarian. Aurren liburua, zure olerkiz ornitua nai nizuke, Oyanone tartean*” (Andimak Miranderi 1951-Uztak 20).

Salvatore Mitxelenaren *Susaaki* dagokionez, garbi dago 1952rako egina zuela, Nemesio Etxanizek Andima Ibiñagabeitiari 1952ko abenduaren 9an hain zuzen, egun gutxi barru bidaliko diola esaten baitio gutunarekin batean: “*Egun gutxi barru bialduko dizut olerki au (bertsotan baita egiña); ... Olerki orren izen-burua 'SUSAAK'*” (1952-XII-9).

Nemesio Etxanizen *Griñen loa* berriz, segurki 1953ko udan ondua dateke. Andima Ibiñagabeitiari datarik gabeko gutunarekin batean bidali zion baina bertan ematen dituen hainbat argitasunengatik aldi-bitarte horretakoa dela egiazta daiteke.

Oroz lehen, hona hemen begiz jo ditudan olerkiak berak. *Oianone* Andima Ibiñagabeitiak argitaratzeko prestaturik zuen kopiatik dagoen-dagoenean, —Jon Miranderen eskuizkribua bera ere begien aurrean izan dut baina nere iritziz kopia erabatekoagoa Andima Ibiñagabeitiarena litzateke— aurrerago adieraziko ditudan aldaketa ortografikoak salbu.

Bidenabar esan, Xabier Olarrak bere Jon Miranderen poemak edizioan adierazten zuenez, oraindik ere hark zioen bezala edizio kritikoa eginkizun dugula. Nere ustez, horretarako Jon Mirandek Miangolarrari igorrikako kopiaz gain Jon Miranderen eskuizkribuak —batzu badira Andimaren eskuetan— eta guztiz ere Andima Ibiñagabeitiak zuena hartu behar da oso kontutan behin-betiko testua finkatzerakoan. Kontu egin behar da Jon Mirandek 24 poema hautatu ontzen eta orrazten ari zen garaian ez zuela idazmakinarik eta egin ahala A. Ibiñagabeitiari igortzen zizkiola honek makinaz jo zitzaizkion. Zenbaitetan, gutunetan agiri denez, honen makinatze lanak ez zuen gogobetetzen eta biak

Jon Miranderen etxean geratu ohi ziren, besteak beste, olerkiok behin-betiko finkatzeko.¹

Nolanahi ere, egileari gutienez bera bezain punttalakurlo izatea zor diogu testu-finkapenari dagokionez, hark utzi ondatsunak miatu ondoan hedarazi nahiz gabiltzanok.

Olerki honen zoriari nagokiola esan, jakina denez, 25 urtesu itxaron behar izan zuela argira ateratzeko.

Susaak Nemesio Etxanizek Andima Ibiñagabeitiari igorritakotik aldatuko dut zuzenean ez baitut beste kopiari ezagutzen. Lehenbizikoz ateratzen da argitara alabeharreko itzalpeko berrogeialdiaren ondotik.

Griñen loari dagokionez, Nemesio Etxanizek makinaz jotako kopia bat aldatuko dut *Jakin* aldizkarian —5. alea 1978— lehenbizikoz agertu zenak akastxoren bat baduelako. Hortaz, honek ere, ondu zenetik 25 urtetsura ikusi zuen argia estraineko.

Egin ditudan aldaketa ortografiko bakarrak hauexek izan dira: “r” “rr”, “l” “ll”, eta “t” “tt”, eta i+bokal “j”. Gainerakoan erabilitako kopiari jarraitu natzaio.

OIANONE

“Munduyan ezta gauçaric
Hayn eder ez placentic
Nola emazia guiçonaren
petic buluzcorric”

Mossen Bernat Echapare Aphezak.

(1) Andina Ibiñagabeitiaren era guztietako dokumentu mordo bat Estibalziko komentuan dago, nork antolatuko eta argitaratuko zain. Ez ahal dira luzaz egongo; ez luke behar behinik- behin!

Gelan sarrthu ginenean
Gauerditan, ilhunean,
Mundua egin zan mutu.
Zuten izarrek kantatu
Biok etzan ginenean.

Oianone! Oianone!
Gau hunetan zaitut ene;
Larru legun eta zuri,
Bulharr samurr, sabel guri,
Nire neska Oianone.

Ezti bakhanez bethea
Zure matxantto maitea
Urtzen zan ene ahora,
Zabalik lore antzora
Eta gozokiz bethea.

Zure baratzeko borthan
Arrotz batek jo du, bertan
Sarrbidea emaiozu
Zama bat baithakharr pisu,
Ezdezazula utz borthan!

Gauko oihanetan lasterrka
Zure gainean zaldizka,
Behorr zalhu eta bizkorr,
Gau-bidetan gaindi, mozkorr
Banaramazu lasterrka.

Ezpain likhits, esku lizun,
Atseginetan jakintsun
Bulharretik belhaunera
Haragi biok ikhara,
Jauzten zaitut, neska lizun!

Hiltzen naizela dirudi:
Batetan mila su-ziri
Ene burmuinetan sarrthu...
Botz-uhinak uzten gaitu
Hilik garela irudi.

Egin du irri Ilhargiak;
Hesten zaizkiola begiak
Neskatilak erraiten dau
Eskerr onetan othoitz haur,
Dantzularik Ilhargiak:

"Gora izan hadi, Suge,
Hi haizenik ene Rege,
Hi haizenik ene Jainko
Gau huntan eta bethiko,
Urrhe-buztaneko Suge!

Hathorrrkit berriz laztanik;
Janhari gozo badut nik
Ene baratzean are
Ezti gehiagorik Hire,
Bil ezak berriz laztanik."

Suge laztana nekhatu
Zan ordea... loak harрту...
Ezti-loreetan etzanda
Atseden harrtzen ari da,
Gaixoa baita nekhatu.

Ene maitea, moxu bat
Has dezantzat bertze hainbat!
Sugea baitatza lotan
Indarren bihurtzekotan
Oi! emaiozu moxu bat...

SUSAAK

Lizunkiro etzanda,
eder bezain loitsu,
billutsik orra nexka,
zuri, dizdiratsu.
Erdi-zabal, irrikaz,
zango eta larru,
gurari izkutuena
lasaitu nai bai'lu.
Soin osoa dardaraz,
bi begitan bi su.
Sorgin Akelarreko,
tximak naspil ta izu...
Titi-mokorrak plox-plox,
bi mami-katillu...
goi ta beko bi auak
barrez, odol-putsu...

...Ta arraren buztan motzak
albait luze ta zut,
emearen txuloaz
"noiz? noiz?" galdetzen du.

.....
¡Itxoñ!. Lendabizitik
txipli-txapla-soñu.
Ekin diote eztiki,
mingain eta esku,
usainka ta igurtzika,
millizka ta musu,
titi ta ipur-masaillak
jan bearrez, itxu...

...ta biak narru-gorri
or ari dituzu.
Buztan zutiak baña,
"noiz? noiz?" galdetzen du.
!Oraintxe! Ta sar dio
asperen ta amorrú,
errorañoxe, zerbait
atxi ezin bai'lu.
Ta nexkak mutillaren
iltamuan dantzu:
—"Ortxe!... sabel-erditik...
ortxe... barru-barru...
sartu ta urra ta ixuri...
jerrai oro uztu
igan, igan il-arte,
ta igan topa zeru!"

T'ipurtzulotik elduz
eskuz estu-estu,
ipurtzulotikan, bai,
naiz eta kakaztu:
mutillak dun eta dan
guzia an jaurti du...
biak geldi dirala
zurrun... sorgor... mutu...

...T'Erio gozoenak
biak lotu ditu
besarka illezkorrean
Zeruaren zeru!.

GRIÑEN LOA

Nork zesakenan, maite,
gure eztaigabea,
gu biok noizbait
onen paketsu gindezkeanik
alkarren aldamenean!

Atzo... Gaur Jaungoikoak
bedeinka zigun
maitasun-lotura.
Gaurtik guzien aurrean
sar indeke nere gelan.
Irea naun, nere aiz;
mingain txarrak ezingo au
bazkatu bekaitz-arraiz.

Sartu intzanan neregana...
Arpegia lotsa-larrosa unan;
begietan, zeru bana.
Maitasunak lotsa aizatuz,
zabaldutintzanan dardaraz.
Nere biotzak ikaraz,
estutu indunan aiduruz.

Ai, gure aurren iturri,
Jaunak eman dizkin metak!
Ire biotzak barruan
lekurik ez, ta kanpora
luzatu ditun aienak.
Zelai zuri zabala,

aian azpi unan.
Berago... basa beltzeko
leizea errekardean...
Etzan intzananean,
San Migeletako ur biziak
gogora nizkiñan.

Su-mendi-aoa
irakiten eukenan.
Salda berotan burni arrotua,
aguro goritu niñan.
Ta ire poza ler zanean
urruma-arte: "Biok bat!"
intziri egin idanan.
Gau aretan, ni gaiñeko ekaitz:
i, azpiko lur-ikara.
Noizbait nekeak atertu ziñan
gure poz-enara.

Bizi guzian baiño geiago
ikasi giñanan,
Jaunari esker onak ematen
gau pozgarri artan.

Gaur... Gure gazteena
ezkondu zaigu.
Gure maite-gela zai degu,
eztaitarrak agurtuta.

Egun guziko jai-kezkaz,
begiak astun zenitun
etzan zeranean.

Agur Mari bat otoi baiño len,
lo ziñan nere besotan.
Nik, zure gorputz-altxorra
nerekin dudala,
griña-ekaitzik gabe,
dut biotz-azala.

Gaur lo dituzu
biotz-gaiñeko meta biak.
Basa beltzeko leize-aoak,
pakean ditu
griña-salda itzaliak.
Baretu ziran gure soin-pozak:
baiña maitasuna,
sakonago det gogoan:
elduago aren muna.
zure lo-arnasa entzunaz,

amak aurra bezin pakez,
zure soin kuttuna igurtzika,
ezin aspertu naiz maitez.
Zure zimur bakoitza,
zenbat lanen ume!
Banan-banan laztan dizkitzut
griñarik esnatu gabe.
Emazte eldu, ama landu!
nere biotz-muiñean,
etziñudan onen sartua
eztai-gau irakiñean.

Jaunari esker egiñaz, zu lo
ziñala nere kolkoan,
ames egin dut oean:
guk bezelaxe
alkar maiteko dutela
zoriontsuak zeruan!!!

.....
Nork zesaken, nere maite,
gure eztai-gabeen,
gu biok noizbait
onen paketsu gindezkeanik
alkarren aldamenen!!!

Aldatu hiru olerkion azterketari ekin aurretik zenbait oharkizun metodologiko. Ezer baino lehen esan, literatur testuaren beraren azterketari ematen diogula hobespena eta azterketa semiotikoari atxekitzen gatzaiizkiola. Honen arabera, testuan gauzaturiko literatur mezuaren eta hau ekoizteko abiarazi diren kode ezberdinen arteko sartu-irtenak eta elkar-eraginak ezin ukatuzkoak dira ahobatez onartzen direnez.

Literatur kodeak —kode tekniko-literarioak, hots, estilistikoak, aktanzialak, tekniko-narratiboak— eta kode paraliterarioak, hots, tematiko eta ideologikoak elkarri hertsiki itsatsirik, elkarri eraginez eta elkarren eraginpean dira. Hain hertsiki ezen azken hauek ere haien bidez agertzen baitira, zuzenago edo zeharkago, eta testuan barrena aztarna ezberdinak uzten dituzte. Gero kode ezberdinen arteko hierarkiaz hitz egin ohi da.

Bada gagozkigunerako, hots, hiru olerkion interpretaziorako bestelako kodeen garrantzia eta autonomia ukatu gabe, esango nuke direlako kode guzti horietarik garrantzitsuenak tematikoa eta ideologikoa direla. Tema aldetik, gisa denez bestalde, hain zuzen geuk aurrez ezaugarri horren arabera hautatu ditugulako, hiru olerkiok oro har *erosa* dute ardatz eta zehatzago hirurek dute xehetasunez poetikoki deskribatzen sexu-iharduna. Gai hori jorratzeko abian jartzen dituzten kode literario ezberdinen azterketa aurreragorako utzirik ohar gakizkion kode ideologiakoari:

OIANONE

Neskatilak erraiten dau
Eskerr onetan othoitz haur,
Dantzularik llhargiak:

“Gora izan hadi, Suge,
Hi haizenik ene Rege,
Hi haizenik ene Jainko
Gau huntan eta bethiko,
Urrhe-buztaneko Suge!...”

SUSAAK

... T'Erio gozoenak
biak lotu ditu
besarka illezkorrean
Zeruaren Zeru!

GRIÑEN LOA

Bizi guzian baiño geiago
 ikasi giñanan,
 Jaunari esker onak ematen
 gau pozgarri artan.

Lehenbizikoan, Jon Miranderen nor poetikoak sexu-ihardunaren deskribapenaren ondotik neskatala lizunaren ahotan otoitz arneguzkoa paratzen digu Suge falikoa *Rege* eta *Jainko* eraikiz.

Salbatore Mitxelenaren nor poetikoak, erakarmen jarkiezi-nezkoaren ildoko sexu-ihardunaren ondotik *Erosen Thanatosen* gaineko garaipenaren bozkarioa kantatzen digu. Laburzurrian, *Erosa* zubi ilezkortasunerako.

Nemesio Etxanizen nor poetikoaren emaitzaren arabera beriz, Jainkoak bedeinkaturiko ezkontzaren barruan, sexu-irrika bera, Jainkoaren emaritzat eta dohain pozgarrientzat ageri zaigu, ordainetan, kristau-Jainkoaganako esker otoitzaz burutzen duela poema.

Lehenbizikoagatik nik uste, esan daitekeela euskal literatura erotizatzeke eta profanatzeko nahirik garbienaren adierazgarri ezin hobea dela.

Bigarreanean ere garbi dago kristau-moralak ezarri hesiak urratu nahia; baldin kristau-moral tradizionalaren arabera sexu-iharduna ezkontza barruan eta Jainkoarekin batean mundu honetara haurrak ekartzeko bide sakratua bada, hemen poetikoki ilezkortasunaren atalase bihurtu baitzaigu.²

Hirugarrena da dudarik gabe begiratuena kristau-moralarekiko baina halarik ere ohar bedi sexua —nahiz Jainkoak bedeinkaturiko ezkontza barruan izan—, Jainkoak mundu honetan goza dezagun jarria dugula poetikoki adieraztea eta muga ho-

(2) Puntu honetan sor liteke olerkia/olerkariaren arteko atxikimenduari buruzko polemikarik. Honetaz ari, Nemesio Etxanizek dio --Jakin 5, 1978, 99 or.-- S. Mitxelenak ideia aldizkari frantsez batetik hartu zuela eta hori euskaratzean gure elearen gaitasuna erakustea izan zuela xede. Gurekiko, S. Mitxelenaren intenzionalitateaz ahal dugun heinean ahaztu egingo gara.

rien baitan ezer lotsagarririk ez dagoela aldarrikatzea, duela berrogei urte, euskal eremuan eraberritzaile ezezik eskandalagarri ere bazela jasan behar izan zuen isilpeak, zentsurak frogatzen duenez.

Direlako bi kodeok, tematikoak —sexu-ihardunarena, berria euskal literaturan— eta ideologikoak, guztiz ere Kristautasunak mendeetan zehar finkatu eta gogortu dituen sexu- tabuak urratzen hasteko ahalegina gaingiroki marraztu ondoan eta berriro diogu: direlako kodeok adierazbidea aurkitu ahal izateko hizkuntza-kodeaz gain baliatzen dituzten literatur kode ezberdinen abstrakzio egin dugula, dagoeneko zenbait itaun egitera eta zenbait norabide metodologikoren beharraz kontzientzia hartze-ra bulkaratzen gaituzte.

Carlos Reisek adierazten du literatur temen eraikuntzan zerikusia handia jokatzen duten bi eragileetarik bat, temak *testupe*-ko³ iraupena duten motiboekin duen menpekotasuna dela:

*"Hay que insistir en el relieve de que disfrutan, en el proceso de constitución de los temas literarios, dos factores: el primero es la dependencia del tema con relación al (o a los) motivo(s), en cuanto muelle impulsor de vigencia eminentemente subtextual y, por tanto, susceptible de explicación sociológica o psicoanalítica".*⁴

Guri doakigunez, aztertu gabe ezin dira gutietsi noski soziologiak eta psikoanalisiak eman diezazkiguketan argibideak, euskal literaturan sexu-iharduna deskribatzea ardatz duen literatur azpi-tema hau, zer dela eta eraikitzen den aldi-bitarte honetan esplikatzen entseiatzeko tenorean.

Soziologiari, orohar, gagozkiola: bukatu berri ziren bi gerak, Espainikoak zein mundukoak Mendebaldeko gizartean eragindako aldaketak ez ziratekeen erdeinagarriak. Batez ere, bizitza pribatuaz den bezainbatean, gisa honetan diote delako bizitza horren bilakaera aztertzea xede duten ikerlari batzu, XX.

(3) Ohar metodologikoei dagokienean, funtsean honi narraio: REIS, C.: Fundamentos y técnicas del análisis literario. Gredos. Madrid. 1981.

(4) REIS, C.: Aip. lib. 329 or.

mendean jazo den gertakari buruzagientzat daukatenaz: "*El acontecimiento principal en la vida privada de Occidente en estas últimas décadas es quizá la aparición de una erótica completamente extraña al sistema cultural judeo-cristiano*".⁵

Ildo beretik, aztergai ditugun hiru olerkietarik baten egileak, Nemesio Etzanizek, direlako gerra horiek sortarazitako aldaketarik guztien gainetik moraltasunaren aldetikoa nabarmentzen zuen eta honen okerrerako bilakaeraren errua berariaz gerraondan Hego Euskadin sorturiko giroari egozten zion.⁶

Gagozkigun esparruari atxikiago, literaturaren soziologiari kasu eman beharko genioke: batez ere, irakurketaren soziologiari eta orohar egile/irakurlearen arteko elkarrizketa komunikatiboari dagokionari. Beldur naiz azterketa horren emaitzarik nabarmenena ez ote litzatekeen izango komunikaziorik-eza, alegia literatur komunikazioaren ezintasuna garai hartan euskal literaturaren irakurle zirenen eta aztergai ditugun olerkion gisako autoreen obraren artean. Hauek jasandako zentsura, mota guztietarikoa ez al da horren adierazgarri.

Bestalde, aiputan ditugun hiru autoreok euren literatur obran barrena utzi dizkiguten aztarna psikologikoez, psikoanalitikoki aztergarri diren heinean argitasunik eskaini liezagukete. Testupekoek eman diezazkiguketen argibideez gain testu-aurrekoak ere aipatu beharrekoak iruditzen zaizkigu; gure kasuan, olerki-aurreko eragile behinenean artean dato biografikoez, mekanizismoan erori gabe eta beti ere olerkion balio estetikoak eta literatur izaera bereziari makurtzekotan, lagungarri zaizkigula deritzat.

Jon Miranderen jatorri zuberotarra, haren paganotasun oso gaztedanikoa, bizitza paristarra bera. Salvatore Mitxelenaz, isilik gelditzekoa ez zela, fede-kontuan eta haragi-irrika gaietan argibide hobeak asmatu nahirik zebilela esaten digu Nemesio Etzanizek.⁷ Luis Villasantek ere haren izaera bereziaren berri

(5) ARIES P., DUBY G.: Historia de la vida privada. Taurus. Madrid. 1989. 353 or.

(6) Badut tesina bat burutua oraindik argitaragabea. Nemesio Etzanizen aipamena bestelako irozzaririk gabe egiten dudanean, adi bedi azterketa horren emaitza dela.

emana digu.⁸ Nemesio Etxanizek berak ere asko sofritu beharra izan zuen sexu-grinari zegokionean oso giro itoan eta hertsitzai-lean bizitzea suertatu zitzaiolako. Are gehiago bere apaiz izae-ragatik. Bere obran errekkurrentea den tema honek sustrai biografiko argiak ditu.

Alabaina, hasiera-hasieratik adierazi dugunez, gure ikus-puntu metodologikoa semiotikoa da eta honen ildotik testupeko eta testu-aurrekoen gainetik lehentasuna testuaren beraren azterketari aitortzen diogu. Ildo honetarik, etekintsuago deritzogu literatur obra interpretatzen lagun diezagukeen testuartekotasunaren printzipioari hobespena emateari eta gure ekarpentxoia ildo horretarik egitea. Hau ez da inondik ere osoa izango eta dudarik gabe ondoko azterketen beharrean geratuko da:

"La ideología no solamente se puede encuadrar en el ámbito operatorio de la semiótica, sino que también (...) se ajusta a un principio de base del ámbito citado: el principio (...) de la intertextualidad, de acuerdo con el cual la expresión discursiva del mensaje literario es susceptible de ser relacionada con otros múltiples mensajes, no forzosamente literarios".⁹

Orduko kultur aldizkarietan izandako eztabaidei edukiko diegu begia. Olerkiok idatziak izan zireneko garaian bi eztabaida nagusitu ziren elkarren jarraian eta biei ohartuko gatzazkie beti ere, berariaz, aztergai ditugun olerkion zentzua argitzen lagun diezagukeenari ohartzuz.

GERRAONDOKO EUSKAL KULTURGINTZA

1951 eta 1952ko eztabaidak:

Lapurtera klasikoa eta olerki erotikoak

50eko hamarkadan sartu orduko adin ezberdineko euskal idazleak denboran erreskadan gertatzen diren bi eztabaidatan nahaspilatuak ohartzen ditugu euskalgintzari, kultur eta literar-

(7) Nemesio Etxanizen paperen artean. Ez dut uste argitara zenik.

(8) VILLASANTE, L.: "Salbatore Mitxelenaren persona" in S. MITXELENA: Lan guz-tiak. Jakin. Oñati. 1977. XI-XVI orr.

(9) REIS, C.: Aip. lib. 337 orr.

turgintzari nola susperraldia eman ebatzi beharrez. Honako bi auziok dira gailen: euskara kultur hizkuntza nola bihurtu eta euskal literaturari esparru berrietan nola sarrera eman kristau moral estuak ezarri hesiak urratu.

Espainiako gerrate eta bigarren mundu gerraren ondotik, Hegoaldeari gagozkiola, gerraurrean susperturiko kultur mugimendua desegina dago —*Euskaltzaleakena*—, batzu erbestean beste batzu desagertuak baina euskaltzale kontzientziatuenen bizi nahiak mugimendu eta idazle-talde berriak ere sortaraziak ditu. Iparraldeko idazleak eta Hegoaldekoak, Espainiako gerra bizi izan dutenak eta ez dutenak, gazteagoak eta zaharxeagoak, hazibide klerikalekoak eta hazibide laikoagokoak elkarretaratuak dira ordurako hango eta hemengo elkarguneetan.

Gure azterlanerako axola handieneko direnei gaingiroki kasu emanez, talde bat alabarrez Donibane Lohitzunen suertatzen dela dakusagu. Bilgune honetan eta 1944ean *Gernika Elkargoa* sortu ondotik J. Fagoaga zuzendari dela *Gernika* argitaratzen dute; handik hurbil lekuz behinik behin Aita Lafitte eta, *Herrian* eta *Gure Herria* aldizkarietan argitaratzen dituztela euren euskal lanak. Beste batzu Parisen kokatu dira hangoekin elkartuz —oroit, gagozkion garaian, batez ere Andima Ibiñagabeitia, Jon Mirande eta Peillen anaiak. Jokin Zaitegi bere aldetik Guatemalan da, —lehenbizikoan bera bakarrik harik eta 1951an Ameriketean zebilen Orixe beretzen duen arte—, *Euzko-Gogoa* euskara hutsezko lehen kultur aldizkaria etenik gabe atera nahiz. Ameriketean erresuma ezberdinetan beste hainbat euskaltzale barreiatuak zenbait aldizkari elebidun burutzen.

Hegoaldean geratu direnen artean talde bat Bilbon ari da *Athèneu Berria* zeritzan kultur elkartearen baitan, euskara hutsen kulturgintzan, besteak beste filosofiako testuak eta euskaratzen Federiko Krutwig buru dutela;¹⁰ beste talde bat berriz Gipuzkoako probintzian: Donostian mordoska bat: *Egan* bultzatu nahian banaka batzuk —Koldo Mitxelenak argitara emana du

(10) Ikus KRUTWIG, F.: "Hitzaldi bat eta bere aurrehistoria" in *Egan* 5-6, 1986, 11-37 orr.

Euskal Literaturaren etorkizuna— eta gutiz gehienak *Eganekiko* susmoz bezainbat *Euzko-Gogoarekiko* onginahiez; Arantzazuko Santutegia ere leku giltzarria da gagozkion garaian —oroit, Salvatore Mitxelenaren Arantzazuri buruzko bi liburuak—, doakigunerako guztiz ere Aita Villasante eta Aita Omaetxebarria.

Aldi-bitarte honetan Hegoaldeko kultur erresistentziak, Estatu nahiz Elizaren hierarkiaren aldetik erabateko erasopean, ez du deserrikoak —badakit deserri kontzeptua oso zehazgabea dela baina adierazi nahi dudanerako aski deritzat— baino axola handiagoa. Frankoan oso nekeza gertatzen da ezer argitaratzea eta artean *Egan* ahul da, orrialde guttitakoa; giro hertsigarraren adierazgarri ona da Euskaltzaindiaren beraren aldizkari ofiziala *Eusker*a artean debekupean izatea.

Erabat harturik, euskal idazle gutti eta apur hauek mugez haraindi eta honaindi barreiu. Baldintza hauetan, jendaurreko edo buruz buruko iritzi trukaketarako eragozpenak eskergak dira eta elkarri eginiko gutun ireki, erdi-ireki eta are pribatuek ere ezohizko pisua beretzen dute.

Aztergai izango ditugun eztabaidetarik lehena, Federiko Krutwigek eraikitzen du *Gernikan*. Ozenki euskara kultur hizkuntza mailara jasotzeko premia larria eta ezin-presazkoagoa aldarrikatzen du, non eta landu eskasez heriotzeari buruz amil dadin nahi ez bada. Horretarako ezinbestekotzat jotzen du literatur euskara batua eta hau gauzatzeko eredutzat lapurtera klasikoa hautatzen. Euskal idazle bazterrak sostean harrotzen ditu.

Aita Villasantek bat egingo du Krutwig jaunaren tesiarekin. Laster ordea, Santutegian bertan jarkiko zaio Aita Omaetxebarria; honi ihardesten dionean Justo Mokoroak egingo dio aurre gutun erdi-irekiaz. Aldi beretsuan, Federiko Krutwig, Villasanteren Euskaltzaindi-sarrera dela bide egindako hitzaldiagatik, auziperatua izaten da eta lehenbizi Iparraldera eta gero Parisera egiten du ihes 1952an. Han Jon Mirande biltzen du lapurtera klasikorako eta aurrerago Andima Ibiñagabeitiak, Orixek eta A.M. Labayenek, euren Lapurtera Klasikoaren kontrako jarrerak ematen dituzte aditzera, hurrenez hurren, lehen biak *Gernikan*,

hirugarrenak berriz *Eganen* eta *Euzko-Gogoan*. Horra denak hikamika aldizkariak bitarteko.

Guztira eztabaida hau bide, 100 bat orri idazten dira. Gehientsuenak gipuzkera osotuz jarraitzen dute euren sail propioak jorratzen eta banaka batzuk, guztiz ere F. Krutwig, Aita Villasante eta Jon Mirandek, lapurtera klasikoa erabiliz zenbait kultur lan burutzen dituzte. Segurki, iritzi- ezberdintasunak gorabehera, eztabaidan aritu guztiak elkartzeko zituzten eragozpen itzelek ez zieten mesede handirik egiten euren ezadostasunak adostasun bihurtzen entseiatzeko.

Besteri gagozkiola, direlako orriok irakurri ondoren ezer garbi geratzen bada ondoko hau da: gerraurreko egoera arras bestelakotua dela eta handik hara jadanik ezina izango dela gerraurrean bezala jokatzea politikan ezezik, hori aurretik ere garbi baino garbiago baitzegoen, ez eta kulturari eta ez literaturari ere.

Bi eztabaidotan barrena eta orduko zenbait praktikatan soma daitekeenez —somatu gehiago frogatu baino azterketa eskasez—, egun bizi ditugun hainbat joera eta norabideren hasikinak, ernamuinak nabarmen atzeman litezke. Orduan oso guttiren artean trukaturiko ikusmoldeetan plazaraturiko auziak, aurrerago finkatu eta gauzatuko ziren kasurik onenean baina gaurregun bertan ere bizi dugun egoera eta aldia, euskal kultura eta literaturari doakionean harako haren oinordeko da eskerki.

Lehenbiziko eztabaida horren ondotik berehala etorriko da bigarrena. Honako honetan Andima Ibiñagabeitia izango da auzia eraikitzen duena, hain zuzen Pariseko *Euzko-Deyan*. Funtsen zioen euskara ideologia eta kristau-moralaz hertsikiegi estekatua ibili izan dela mendeetan zehar eta aberri batean ideologia eta moral ezberdineko jendea dagoen bezala, kulturari eta literaturari ere gisa dela denetik egotea. Zabaldur behar honetan liburu lizunak ere aipatzen zituen eta hori izan zen batez ere eztabaidarako aitzakia.

Eztabaida guztia Pariseko *Euzko-Deyatik* bideratu zen. *Abandotarrak* berehalakoan erantzun zion. Ondoren Jon Miran-

de, Nemesio Etxaniz, Aita Lafitte, berriro Nemesio Etxaniz eta azkenik Andimak berak eman zion buru eztabaidari. Eztabaida honen aurretik zegoeneko Jon Mirandek profanatua zuen erotismoaren bidetik euskal ideologia nagusiaren harroina: fede eta moral *judu-kristaua* Miranderen ikuspegian. Andima Ibiñagabeitiak itzulia zuen oraindik argitaratzeke den Ovidioren *Ars Amandi*; Salvatore Mitxelenak idatziak zituen hiruzpalau olerki erotiko eta epikureoak; azkenik, Nemesio Etxanizek ere aurki ekingo zion olerki erotikoak ontzeari. Eztabaida hau ez zen beraz teoriaren eremu aratz soilera mugatu, praktika baten ondorio zen eta praktika baterako atalase.

Lehenbiziko eztabaida ezagunagoa dateke, halere ez dut uste alfer-lana denik polemika horri ohartzea, are gutiago berez izan lezakeen balioaz gain bigarrena hobeki aditzen lagunduko digula kontutan izanik.

LAPURTERA KLASIKOA

Gerraondoko urteak dira. Euskara atzeraka nabarmen. Urte beltzak gure hizkuntzarentzat. Denok dakizkigun baldintza deitoragarriak, debekua debekua ondotik. Alabaina, hizkuntzaz landako eragozpenak zein ere handiak diren, eta jakina hauek ukatu gabe, badira bi gazte eskolatu, bata laikoa Federiko Krutwig eta bestea fraile frantziskotarra Aita Villasante kanpo-eragozpenak aitorturik ere, hizkuntzaren barne-eragozpenak ikertzen eta harrotzen dituztenak. Harako Unamuno aipatuak 50 urte lehenago Bilbon esanak arbuigarriak bezainbat —arbuigarriak arazoaz jabeturik ere honi irtenbidea aurkitu ordez euskara hiltzen uztea proposatu zuelako— aintzat hartzekoak direla uste dutenak.

Aipatu biok, ozenki aldarrikatzen dute giza-maila landuak bildu beharra euskararentzat hau biziko bada. Baieztatzen dutenez, ordurainokoa bereizi eta banatuak ibiliak dira kultur gaiak eta euskara, eskolatuak eta gure elea. Banaketa hori baze bihurtu beharra dago, hautatuak, gizarte maila jantzienak irabazi beharra, bestela herria ere arras galduko baita honek

gora egin nahi duenez, goikoari begiratzen eta jarraitzen diolako. Gizarteak azken mende erdian hainbat alorretan egin duen aurrerapena, gizarte modernoak bere bilakaeran landu duen eta lantzen ari den kulturaz jabetu beharra dugu noraezean. Honetaraz gero, nagusiki kultur lanak burutu behar dira.

Ikuskera honekin hagitx bat zetorrenetarik bat Jon Mirandek zen. Andima Ibiñagabeitiari zuzenduriko gutun batean gisa honetan laburbiltzen zion bere irizpidea: "*Oroz lehen, batarzuna beharr dugu. Gero egiazko kultur-lanak idatzi, eta hortakotz 'baserriarrismo' madarikatua euskal idazkuntzatik bethikotz kherdu*" (1953-1-17). Egiazko kultur-lanak idazteko literatur euskara batzearen premia gailentzen zen.

Federiko Krutwig gerraondoan berehala hasi zen Euskaltzaindiarentzako lanean. 1942an urgazle izendatu zuten eta 1947an euskaltzain oso. *Gernika* kazetan adierazi zuenez,¹¹ 1941erako emana zioten Euskaltzaindi zaharra eraberritu eta suspertzeko txostena prestatzeko agindua. Delako txosten hau 1949an aurkeztu zuen eta berehalakoan izan zituen kritika gorrak.

Orixek, besteak beste, Euskaltzaindi berriaren legezkotasuna auzitan jartzen zuen, horrezaz gain "*aurkeriak utzirik, mintza ditezela euskeraz, idatzi dezatela euskeraz*"¹² adierazten zuen. *Euzko-Gogoako* bulkatzaile nagusienek hasiera-hasieratik gerraondoan eratu edo eraberritu zen Euskaltzaindiaren oso kontrako agertu ziren; hain kontra ezen ordu hartan euskaltzain oso zirenen ordezkotzarako beste izen batzu ere izendatu baitzituzten. Bestalde delako erakunde honek, jakina denez, 1956 arte ez zuen *Euskera* agerkaririk kaleratu. Susmo txarrez beteriko giro honetan polemika irazeki zuena F. Krutwigek *Gernikan* argitaratu artikulua, "*Euskara Euskaljerriaren Kultur-Bidea ledin izan*" zeritzana izan zen.

Bertan, F. Krutwigek R.M. Azkuek gerraurrean proposaturi-

(11) KRUTWIG, F.: "Sobre la reorganización de la Academia de la Lengua Vasca" in *Gernika* 22 14, 1951, 8-11 orr.

(12) ORIXE: "Euskaltzaindi zarra eraberritzea" in *Euzko Gogo*a 7-8, 1950.

ko gipuzkera osotua zuzenki ez zuen aipatzen, segurki aintzakotzat hartu ez zuenaren adierazgarri. Koldo Elizaldekin eginiko adierazpenetan oin hartuz literatur euskararen batasunerako lapurtera klasikoa proposatzen zuen, hain zuzen idatziz tradizio rik handiena izan duelako:

*"Halakotz euskararen batarzuna eratzekotz, gehien irasten den hizkalkia on harrtu beharr dugu, ez gehien mintzatzen daketena, literatua (sic) hizkuntza batuak, lehenez irakhurtzekotz baitira".*¹³

Kultur terminoen ortografiari buruz berriz, hauek ahalik gutien aldatzea proposatzen zuen kultur hitzek badutelako *physiognomoni berezina*.

Eztabaida eraikia zegoen. Aita Villasantekin erabat beretu zuen F. Krutwigen proposamena, nola bere filosofiari zegokionez hala kultur terminoak idazteko 6 arau praktikoei zihoakionez.¹⁴ Erabat beretzeaz gain zabalkundea ere eman zion *Cantabria Franciscana* aldizkariak baliatuz eta luze baino lehen izan zuen ihardespina kazeta berean Aita Omaetxebarriaren eskutik, oso izenburu deigarriaz "*¿Esperanto o vascuence?*".¹⁵

Honek erabat harturik, hautatu ikuspuntua onartzen bazion ere, soluzioetan ez zetorkion bat. Honen ustez, euskara kultur terminoen onarpen bereizgabeaz esperanto bihurtzekotan, suntsitze bidea hartuko zukeen gaztelaniaren eraso basatiaren aurrean. Literatura ederra lantzea axola handiagoko esten zuen:

"La vida del euskera depende, por lo mismo, más de la bella literatura que de la admisión incontrolada de términos extraños. Hay cosas en vascuence que no pueden traducirse perfectamente al castellano... No sólo las obras de Lizardi u

(13) KRUTWIG, F.: "Euskara Euskalerraren Kultur-Bidea ledin izan" in *Gernika* 14, 1951, 8-11 orr.

(14) VILLASANTE, L.: "En torno al problema del vascuence" in *Cantabria Franciscana* 8, 1951, 40-54 orr. Liburuskan ere bada. Ikus 23. oharra.

(15) OMAETXEBARRIA: "¿Esperanto o vascuence?" in *Cantabria Franciscana* 9, 132-139 orr.

Orixe, sino aun Garoa y Kresala, por ejemplo, sólo en euskera se aprecian plenamente" (Ibid.).

Justo Mokoroa ere kontra oldartu zitzaion, Andima Ibiñagabeitiak esatera, eskutik eskura ibili zen gutun erdi-ireki luze batez. Hau, aurrerago luzazkiago aztertuko dugunez, gerraurrean agertu zuen tesiari zerraion, premiazkoena gehiengoarentzako literatura lantzea zelakoari.

Orixek bere aldetik, Aita Omaetxebarria eta J. Mokoroaren ikusmolde orokorrak onartzeaz bat kultur terminoak lau sailetan bereizten zituen "1) *necesarios*, 2) *convenientes*, 3) *pedantes*, 4) *bárbaros*".¹⁶ Funtsean, *Campiónen* irizpideari bere atxikimendu erabatekoa aditzera emanez, honako printzipioa ezartzen zuen: euskarak berak elkarketaren bidez beharrezkoa datekeen kultur terminoren bat sortzerik ez duenean soilik da zilegi ezinbestean kanpokoez baliatzea baina beti ere besterik ezinean. Hots, literatur euskarari buruz R.M. Azkuek proposatu zuen Gipuzkera osotuaren aldeko jarrera kultur terminoei aplikatua.

A.M. Labayenek eta Andima Ibiñagabeitiak ere gipuzkera osotuaren bidez ikusten zuten egingarri guztiek ahobatez onartzen zuten batasunaren beharra. Lehenbizikoak, Aita Omaetxebarriari arrazoi osoa emateaz gainera gorago Orixeri jaso diogun irizpidea beste hitz batzuez ematen zuen aditzera. Horrezaz gain F. Krutwig eta gogaideen irizpideek zer-nolako praktika eta emaitza ekarriko zituzten ikuskizun zegoela, baieztapen erabatekoa jaulkitzen zuen: "*Orain berrogei urtetik onuntz euskeraz beñere baño obeto eta geiago idatzi izan dala*".¹⁷ Esanez bezala, tradizio on horri jarraiki konponduko dira kultur terminoen arazoak ere.

Andima Ibiñagabeitiak ere gipuzkera osotua hobesteko arrazoi beretsuak ematen zituen. Gerraurrean burutu zen eztabaidaren ondotik hala hautatua izan zela eta "*Azkue, Olabide, Orixe, Zaitegi, Altube, orañarte izan ditugun idazle jator eta az-*

(16) ORIXE: "Cultismos, pedantería, barbarie" in *Gernika* 22, 1953, 14-16 orr.

(17) ASPALDIKO: "Euskararen batasuna" in *Egan* 1, 1952, 9- 11 orr.

karrenak, bide ortatik oldartu zitzaizkigun"¹⁸ idazle hoberenek hartutako aldera makurtzea zela egokiena.

F. Krutwig eta L. Villasantek Aita Omaetxebarriaren artikuluari beste batekin —bien artean egindakotzat har liteke, L. Villasantek bere gogaidearen gutun-zati ugari tartekatzen dituelako— erantzun zioten.¹⁹ Hizkuntza herrikoia eta hizkuntza teknikoa behin eta berriz tamalgarriri nahastea egozten zioten. Hizkuntza herrikoiak berezko dituen balio hunkigarri eta bitxiak erdeinatu gabe erremintaren praktikotasuna, egungo norbakoaren premietara egokituriko elea izatea jotzen zuten no-raezeko:

"Por muchos encantos que tenga la lengua tal como se da, con sus variedades y pintoresquismos, objeto de estudio e interés para el lingüista, el costumbrista, el folklorista, etc., cosa muy distinta es la lengua literaria, unificada y normalizada, instrumento necesario para que una lengua llegue a ser vehículo de una cultura digna de este nombre" (Ibid.).

Berezkotasunari, herriaren ahotik berez jaulkitzen denari askok zioten gurtzari gaingitu beharra zeritzoten, erabaki jakinak eta zehatzak hartzeko eragozkarri zen neurrian. Kultur hiztegia goitik behera ezartzen zela zioten: *"La introducción del vocabulario cultural se hace en todas las lenguas de arriba abajo, por los cultos no por el pueblo, y se ajusta a normas peculiares, establecidas por ellos"* (Ibid.).

Literatura/Kultur lanak kontrakotasunari buruz berriz:

"Se debe conservar al pueblo lector euskaldun y acostumbrarle a leer en su lengua de forma que esta le dé lo que necesita. Una vez atendida a esta necesidad práctica, el lector vasco, cuando sienta necesidad de solazarse en la lectura (hay mucha gente que nunca la siente) echará mano asimismo del euskara como lengua en la que se haya escrito bella literatura,

(18) IBIÑAGABEITIA, A.: "Kultur-Bidean" in *Gernika* 21, 1952, 262 orr.

(19) VILLASANTE, L.: "Aclaraciones a ¿'Esperanto o vascuence'?" in *Cantabria Franciscana*, vol. VII, 1952, 55- 66 orr.

pero si por necesidades prácticas está desvasquizado, no se valdrá en tal ocasión tampoco del euskara" (Ibid.).

J.E. Iranzo-k, Gernikan argitaratu bi artikulutan,²⁰ F. Krutwigek eta L. Villasantek hartutako biderei on zeritzola agertu zuen. Jon Mirande ere lapurtera klasikoz hasi zen idazten eta Gernika lapurtera klasikoz nahiz gipuzkera osotuz idatzi artikuluen bilgune bilakatu zen, harik eta 1953an azken alea argitara zuen arte. Bestalde, José de Zuazo sinatzen zuenak "La anarquía en el euskera"²¹ argitara zuen bikoiztasun hau gaitzetsiz eta deitoratuz.

1. Kultur-lanak/Gehiengoarentzako literatura

Aita Villasantek gisa honetan azaltzen digu orduko euskaltzale askoren iritzia:

"A veces se oye expresar a religiosos vasquistas y bien intencionados... 'Nuestro primer problema es vivir. Lo urgente, lo único que por ahora interesa es producir libros y folletos de tipo popular para alimentar y sostener el euskera de las masas populares. Eso de crear cultura es un lujo a que por ahora no podemos permitirnos aspirar. Los que piensan en estas cosas no se dan cuenta de que nuestro primero y único problema es salvar la misma vida de la lengua, gravemente amenazada'. Amigo interlocutor, todos estamos de acuerdo en que nuestro gran problema es vivir; de lo que aquí se trata es a ver si para conseguir tal fin el medio más eficaz es el de dar a las masas populares una literatura de tipo vulgar, o más bien (sin excluir ese medio) intentar ganar para nuestra lengua a los selectos de nuestra sociedad creando una cultura vasca capaz de atraer la atención y el interés de éstos".²²

Zein dira bada herri mailako liburu eta liburuskak ontzeari hobespena ematen dioten euskaltzale horiek? Zaharragoak, ge-

(20) IRANZO, J. E.: "Unamuno y el vascuence" (I) eta (II) in *Gernika* 18, 1952, 29-31 orr., eta *Gernika* 20, 1952, 177-180 orr.

(21) ZUAZO, J.: "La anarquía en el Euskera" in *Gernika* 21, 1952, 262 orr.

(22) VILLASANTE, L.: "En torno al problema del vascuence (Pro manuscripto)", Santuario de Aránzazu, 1951, 6-7 orr.

rra bizi izan dutenak? Euzko-Gogoa bultzatzen dutenak? Zer pisu dute batzuek eta besteek?

Jakina denez, *Euzko-Gogoaren* helburua hasiera-hasieratik euskara hutsean lehen kultur aldizkaria sortzea izan zen.²³ Jokin Zaitegik, Andima Ibiñagabeitiak eta Orixek "herri" batez ere eskolatua eta jantzia zuten xede. Orixerentzat delako herri hori: Ehun apaiz, berrehun fraile eta berrogeita hamar galtzadun, ikasi samar horietakoek osatzen zuten;²⁴ horien jakin gosea asetzea helburu, herri xumeagoa ahaztu gabe. Andima Ibiñagabeitiak ere ildo beretik:

*"Guziek erribidetik soilki asiko bagiña, ez genuke inoiz ere euskera oraingo ateka gogor ontatik atera al izango. Euskera, erriarena bezin bat ikasiena ere bada!"*²⁵

Gero, honetaz ari, oroit Orixeren garai hartako 250-300 horiek bazkatzeaz gainera etorkizuneko Euskal Unibertsitaterako langaiak prestatuz joatea ere bazutela xede, *Euzko-Gogoaren* sustatzaile nagusienak. Jakina da Loiolan josulagunetan ikasle zirela, besteak beste, Jokin Zaitegik Andima Ibiñagabeitiarekin batean literatura grekolatinoa euskaratzeko asmoa hartu zutela eta horri jarraiki zitzaizkiola gerraondoan ere.

Kultur gaiak jorratu beharraren aldetik beraz, hauek L. Villasanteren irizpidetik hurbilago zeuden eta gorago aldatu aipuan hark zenbait euskaltzaleri egozten zizkion asmoak eta burubi-deak ez zihoazkien erabat harturik behinik-behin.

Oker ez bagaude, guztiz ere Hegoaldean zeuden euskaltzale batzuri zihoazkien, hauen ikusmoldea *Justo Mokoroak* gerraurrean bere *Genio y lengua* ezarritakotik eratorria zela. Hark gerraurrean aipatu liburuan frogatzen entseiatu zenez, euskarak, bizitza modernoak ezartzen zion atakatik airoski ateratzeko ezinbestekoa zuen herri zabalaren eskea gogobeteko zuen literatura ekoiztea. Literatura hitzaz, idazki guztiak aditu behar da zein ere nahi bitarteko darabiltelarik ere, hots, egunkariak, irra-

(23) INTXAUSTI, J.: "Zaitegi eta 'Euzko-Gogoa' (I) eta (II) in *Jakin* 12, 1979, 120-137 orr., eta *Jakin* 13, 1980, 96-119 orr.

(24) ORIXE: "Erria, Erria!" in *Euzko-Gogoa*, I-II, 1951, 10-12 orr.

(25) IBIÑABEITIA, A.: "Anai Berri" (Editoriala), *Euzko-Gogoa* 3-4, 1955.

tia, antzerkia, liburuak, eskola, etab. Hau gerraurrean hala baze gerraondoa ere halaxe zen, nahiz liburua argitara zenetik 17 urtetara "desquiciamiento étnico, social y moral de Euskalerrria"²⁶ zeritzana jazo zela erizten zion:

"Pero mientras su providencia no nos muestre otro camino, y mientras sea verdadero el fundamento doctrinal en que aquella solución se apoyaba, aquella seguirá siendo ..., la única solución verdadera del 'Problema del Vascuence'" (Ibid.), beraz, aurreko usteari eusten zion.

Hego Euskadin zeuden beste euskaltzale porrokatu batzu ere hala uste zuten. Kanpo-eragozpenek, hots, politikoez zuten pisu larria euren haragian pairatzen zuten eta ez zuten uste nagusiki industria-gizonak, burgesia, kleroa, erdi mailako klase sozialak asebeteko zituen kultur gaiak zirenik, egoerak premiaz eskatzen zuen egitekoa euskara salbabidean jartzeko. Besteak beste, Nemesio Etzanizek, Jon Garmendia Zeletak hala uste zuten eta A.M. Labayenen euskarari mugak ezartzearena ere nik uste, testuinguru honetan aditu beharrekoa dela:

"Gure indar eta almenak neurtu gabe geiegi eskatzea kaltegarri litzaziguke agian. Apaltxo irauongo bagenu ere pozik. Gure literatura 'quadrivium' otan sartuko nuke: 1º) Kristau-ikasbide ta erlisioa. 2º) Erri-Jakintza (ipui, kanta, komeri, bertso ta eleberri). 3º) Gauzen ikaskizunak. 4º) Szientzi Matematikaren apur eta oñarriak, astapenak alegia".²⁷

Ikusbide honen kariaz, tirabirarik izan zuten euren artean

(26) IBAR (P. Mokoroa): 2 Carta semi-abierta al P. L. Villasante, Madrid, 17-4-1952.

(27) ASPALDIKO (A. M. Labayen): "Euskeraren batasuna" in *Euzko-Ggoa* 9-10, 1954, 154-155 orr. Gai honetaz, ikus ZUAZO, K.: "Euskararen batasunaz gogoeta zenbait" in *Jakin* 49, 1988, 99-122 orr. Koldo Zuazok, euskarak batasun bidean iragan dituen aldi historikoez ari, A. M. Labayen (*Aspaldiko* izengoitiz) eta Orixeri ere, ideologia asimilatzailearen sokakoak erizten die, hots, goraxeago aipatu dituen R. Menéndez Pidal eta Unamunoren pentsamolde beretsuko. Egia da A. M. Labayen "Teologi goitar. Kimika ta antzekoak ikasteko beti jo bearko dugu erderara" (gorago aipatu artikuluan) baieztapenak bulkarazten duela bat ustebide horretara baina horren ondoan berehala ematen du mugaketa hori taktikoa dela "Gure indar eta almenak neurtu gabe geiegi eskatzea kaltegarri litzaziguke agian". Nik uste, direlako autore horiek berezi egin beharko liratekeela, hots, katea berbereko mailak ez direla.

ideologia abertzalez, hazibide klerikalez eta are adinez ere kideko ziren Orixe, Jokin Zaitegi eta Andima Ibiñagabeitiak alde batetik, eta A.M. Labayen, Nemesio Etxaniz, Justo Mokoroa, eta Jon Garmendiak, besteak beste, bestetik. Euskaditik kanpo eta barne zeudenen artean hain zuzen.

2. Kulturaz iritzi ezberdinak

Oraintsu aipatu ditugun idazleak banatuak zeudela adierazi dugu kultur lanak burutu ala saldoarentzako literatura landu, hautabidearen aurrean. Alabaina, "kultura" hitzaz aditzen zutenari zegokionez elkartuxe zeudela esango nuke. Aldiz, L. Villasantek eta Justo Mokoroak iritzi eta sentikortasun ezberdinak zituzten. Orixe ere bai; honek adigaia ezezik hitza bera ere ez zuen onartzen, honi latin endekatua baitzeritzon.

Fraile frantziskotarrak euskarari —kulturbide izateko landugabe zegoelako— ezdeusa erizten zion gizarteko egiteko apaletarako izan ezean; hauen maila ez ahal zen den guttienik jasotzen, erdarara igarotzeko joera nabarmena sumatzen zuen nola hizlari hala entzuleen aldetik. Erlijiozko predikutzari zihokiola:

"Es evidente a cualquiera que la predicación euskérica se desenvuelve siempre dentro de un campo de cosas comunes y corrientes, mientras que la castellana abarca una gama variadísima desde lo más llano y popular hasta los temas un tanto elevados de divulgación teológica, exposición docta etc. Y así, a veces a la misma gente se le oye expresar su preferencia por la predicación castellana, porque —dicen— en castellano se explican mejor las cosas, se entienden más fácilmente, se tratan temas más interesantes etc. En el ministerio sacerdotal sólo se echa mano del vascuence cuando hay que dirigirse a personas que no saben otra cosa, y apenas se les da en dicha lengua más que una catequesis, por así decir, elemental".²⁸

Justo Mokoroak ihardesten zion hizkuntzaren gaitasuna ez dela nahasi behar predikariaren trebetasunaz. Jendearen na-

(28) VILLASANTE, L.: Aip. liburuskari, 7 orr.

hiagotasunak eta hobespenak jakiteko gizarte-giro eta bide egokirik ez zegoela eta sarri-askotan eliztarrek predikarien gurariak onetsi beharrean izaten zirela gogoz bestera bazen ere. Baina horrezaz gain doakigunerako axola handiagokoa dena, beste apaiz baten lekukotasuna ekarriz osteratzen zion ez dela urrea distiratzten duen guztia, herria eta izpiritu gidariak elkarrengandik hurbil ibiltzeak bazuela bestek ez bezalako bikaintasun eta egokitasunik:

*“La lengua vasca nos ha preservado de convertirnos en esos caciques de la inteligencia a los que un poco de ciencia alejó del pueblo sin que un suplemento del saber los acercara otra vez a su raza... No saben los sacerdotes vascos cuan grande es su dicha al tener que expresarse en palabras a las que no cabe trasladar las distinciones, muchas veces caducas y siempre demasiado sutiles, de sistemas construidos muy lejos de la mentalidad popular”.*²⁹

Abstrakzio maila bereko elez edo hobeki esan, hizkuntza zehatz beretsuan mintzatzen direla gidariak eta gidatuak Euskal Herrian ez da kristau ghetorik:

“un pueblo cristiano, una cristiandad... ondoko tesiarekin buru emateko: “Quien acepta un resquebrajamiento de los pilares lingüísticos, acepta un resquebrajamiento de los pilares culturales. Y quien admite la quiebra de estos admite la de las estructuras religiosas” (Ibid.).

Hots: Hizkuntza-Kultura-Erlijioa hirukia. Gutun erdi-ireki honi erantzun laburra eman zion L. Villasantek gutun erdi-pribatu baten bidez.³⁰ Laburzurtean ziotson frogatu baino frogatuago dagoela hizkuntzek batak bestearekin dagiten borrokan eragin erabakiorra duela kulturak eta alegia bat aipatzen zion, mahatsaleak ezin atzeman zitzakeen azeriak bere ezina estaltzeko nahi ez zuenaren iduria egiten zuenarena. Bera bezalatsu uste zutenak ere aipatzen zizkion, besteak beste, Iranzo Jauna,³¹ Azaola jauna, Campión eta Julio Urquijo zirenena ere bai. Onartzen

(29) MOKOROA, J.: Aip. gutun erdi-irekia, 17 orr.

(30) Erdi-pribatua diot A. Ibiñagabeitiaren paperetan aurkitu dudalako.

(31) Ikus 20. oharra.

zion herri-literatura, apezteria herriarekin bat eginik aintzat hartzeko indarra zela baina kulturaren beharra ere berresten zion. Eztabaida goritu zuen artikuluan luzazkiago azaltzen zuen honetikiko gorabehera:

*“...el adelanto industrial, la facilidad de comunicaciones y las diferentes condiciones de vida que el progreso ha impuesto, están transformando profundamente la fisonomía de nuestro pueblo y en la crisis consiguiente todos nuestros auténticos valores pueden perderse. Nuestra lengua, nuestra clásica religiosidad, la moralidad de las costumbres, todo puede irse por la borda. Si se quiere que el pueblo vasco siga siendo religioso, sólo podrá conseguirse a base de una formación e instrucción mucho más honda, sólida y profunda que antaño, adaptada a las nuevas exigencias y condiciones de la hora presente; y si queremos que junto con la religión se salve del naufragio la lengua, dicha formación deberemos dársela preferentemente en euskera”.*³²

Funtsean, ezberdintasunik nagusienen berri eman dugula uste dugun arren, bada hor beste puntu bat ere aipatzea merezi duena. Garbi ikusten da oso iritzi alderantzizkoak dituztela aiputan ditugun bi eztabaidariek ordu hartan euskara besterik ez zekitenek zuten kultur mailaz den bezainbatean. Fraile frantziskotarra honela mintzo zen: *“Y es preciso reconocer el nivel de incultura y de ignorancia en que viven los que no conocen otra lengua que la vasca”* (Ibid.)

Fraile eskolapioak berriz:

“Para mí —y creo que para muchos otros de mi edad— es por lo menos probable que las generaciones bilingües de hoy en nada aventajan (sic) a las netamente euskaldunas de nuestros padres, fuera del orden técnico (superioridad esta muy secundaria, y que de ningún modo les vino de la adquisición del nuevo idioma, sino de los adelantos materiales de su siglo). Y más que probable, que no sólo no las aventajan, sino que ni las

(32) VILLASANTE, L.: Aip. liburuska, 7 orr.

llegan a igualar en claridad y firmeza de principios doctrinales y en solidez de educación. En cuanto al sucedáneo o 'sub-producto' de 'neo-vascos' que se preparan a cambiar de arriba abajo —y antes de mucho tiempo— el espíritu y la mentalidad de la vieja Euzkalerria, ni hablar!"

"Ya dejé dicho en su lugar lo que para mí y para otros muchos representaba primordialmente el *euskera* como vehículo e instrumento agente de una civilización excelsa".³³

Baieztapenok frogatzeko argudiorik erabatekoen gisa 1936ko gerratearena aipatzen zion, nola belaunaldi euskaldun huts haiek euren zibilizazioa eta kultura —liburu eta eskoletan ikasten dena ez baina bere hitzetan "cultura humana" bai— agerriz erakutsi zuten gerratean prestuki eta zintzoki gudukatuz, gorrotoari, kalumniari, ohointzari eta eraiketari ezezko biribilez erantzunik:

"Después de ésta última experiencia, creo más firmemente que antes, que en efecto, no hay escuela normal, liceo, internado ni colegio capaz de comunicar a nuestros hijos o a los 'educadores' de nuestros hijos, aquel recto sentido de la VIDA y del DEBER, aquel culto del hogar y del trabajo, aquel equilibrio y cordura, aquella CULTURA Y SABIDURIA AUTENTICA, que han solido heredar y legar por siglos los jefes de las familias euskaldunes en cualquiera de los caseríos y bordas y aldeas de nuestra tierra" (Ibid.).

Duela gutti honen antzeko iritziak agertu ditu Txomin Garmendia bertsolariak *Diario Vasco* egunkarian ("Kultura- etxeak" 1992-10-18) gure herrietan zabaldurik diren kultur etxeak aitzakia harturik. Euren gazte garaiko kultur bideak eta oraingo gazteek dituztenak alderatuz, orduko kultur bideen urritasuna kontuan izanik —funtsean, eskola bakarra=elizako predikua— emaitza onak zekuskin bezala, oraingo gazteek dituzten kultur bide ugariatatik lortzen diren kultur-emaitzak kaskartzat esten zituen.

Orainokoa kulturaz zer ulertzen denari buruzko eztabaida-

(33) MOKOROA, J.: Aip. gutun erdi-irekia, 18 orr.

tik aldatu duguna labur bilduz, Luis Villasanterentzat euskaraz kultura izena merezi duenik kasik ezer ez da eskaintzen; Justo Mokoroarentzat kultura kontzeptuaren azpian nolabaiteko ikuskera eta pentsamolde asko estaltzen da. Honentzat gerraurreko belaunaldi euskaldunek zuten heziera eta moralitasuna nekez hobe litezke, badu susmo ondoko belaunaldi elebidunek iraganeke bikaintasun hura kaskartu baino ez duten egingo. Harentzat aurrerapenaren mundu berrian, gizarteko egituren modernizazioak dakarren mundu-ikuskeraren eta jokabidearen aldetiko aldaketari aurre egiteko, orain artekoan ez bezala jokatut beharra dago, bestela Euskal Herriaren betidaniko balio moral eta erlijiosoak arriskupean dira.

Gatozen beste euskal idazleengana. Orixek gorago adierazi bezala, kultura adigaiari berari lotzen zitzaion azpiak jateko. Kultura, katea gaitzesgarriaren azken mailatzat esten zuen, aurreragoko humanismo eta zibilizazioaren semetzat:

"Nere gaztezarroan 'instruido, ilustrado' esan oi zuten erderaz; orain culto diagote. Zera esango dit norbaitek: kultur orrek gizon osoa atzematen dula, bai ta biotzari edo oitura onari dagokiona ere. Nik ez dut ontzat artu beiñere adiera ori ustelkeria besterik ez baitu ekarri berekin. Gaiñera, gure iaurespide edo erlisioa ordeazteko ekarri dute, lenago civilization eta lenago Humanismo bezala".³⁴

Bestalde, artikulu honen bidez bere iritzia agertu ezezik Andima Ibiñagabeitia —"xeme" deitzen zion honi— berenera bilzteza ere lortu nahi zuen, kultur lanak egin beharraren lehentasuna aldarrikatzen zutenera makurtuxe edo makurtze bidean ohartzen zuelako. Justo Mokoroaren ustebidea jarraibideztat erakusten zuen: *"Ni Mokoroa'rekin nago... Naiago nuke 'Genio y Lengua' ta 'Carta semiabierta' nere ba'nitu, bost duroko bat baiño!"* (ibid.).

Andima Ibiñagabeitiak berak lehenxeago argitara emana zuen artikulu bat *Gernika* aldizkarian. Kulturaz aditzen zenari

(34) ORIXE: "Ezinbestean (Andima'ri)" in *Gernika* 23, 1953, 196-197 orr.

zegokionean, inoren aldera egin gabe ematen zuen eztabaidaren berri eta batez ere batasunerako literatur euskalkirik egokiena zein zenaz arrazoitzerakoan ematen zuen bere gipuzkera osotuaren aldeko iritzia. Andima Ibiñagabeitiak, jakinaenez, iritzi zabalekoa zelarik —bera fededuna, batez ere Jesukristok emaniko etsenpluaren miresle handi zen nik irakurri dizkiodan artikulu eta gutunen arabera— ez zuen bat ere heraberik berak ez bezalako ideologia eta sentiera zutenen bulkatzaile eta adore emale handi izateko. *Gernikaren azken alean gisa honetan adierazten zuen delako aldizkariaren iritzi zabaltasuna eta honen kariaz zein maitea zuen:*

*“Sail ortan zabaltasunak eta zailutasunik aundiena ere erakutsi dizkigu, gure artean ain bearrezko ditugun adimen zabaltasun eta zailutasuna. Ez noski aburu-bakarpean guztiak menperatuz, baizik eta bakoitzari bere buru eta gogoetaen askatasun edatuena emanik”.*³⁵

Hemendik bere samina Gernika hiltzera zihoala jakitean, *“Egia esan, penaz iakin dut ‘Gernika’ urte onekin iltzera doala. Atsekabez, gure zuzi argiena akitzera doakigula”* (Ibid.).

A. Ibiñagabeitiak aiputan hartzen duen zabaltasun hori benetan hala izan zela frogatzeko aski da F. Krutwigen eta batez ere Jon Miranderen artikuluak irakurtzea aiputan dugun aldizkarian. Hark Gernikako Arbolaren fruitutzat: *Egia ta Tolerantza* jotzen zituen.³⁶ Hondarrik hondarrean, Egia bakarrik eta erabatekorik ez zegoela zioen politikan ez filosofian eta ezta erlijioan ere. Nork bere egia, eta egia tolerantziaren lagun hertsia. Fanatismoa eta intolerantzia gezurraren lagun. Horra Gernikako Arbolaren zituak.

Jon Mirandek bere aldetik, lehenbizi euskaraz eta gero gaztelaniaz “Euskaldungoaren etsaiak” zeritzan artikulu³⁷ —lapurtera klasikoz idatzian— Espainia eta Frantziako estatu “latin-berriok” eta Erromako Eliza jotzen zituen euskaldungoa-

(35) IBIÑAGABEITIA, A.: “Gernika, gure aldizkaria” in *Gernika* 23, 1953, 196-197 orr.

(36) KRUTWIG, F.: “Gernika Arbolaren Fruituak: Egia ta Tolerantza” in *Gernika* ..., 1951, 66-71 orr.

(37) MIRANDE, J.: “Euskaldungoaren etsaiak” in *Gernika* 23, 23, 153, 85-87 orr.

ren etsai nagusizat: alderdi materialean aipatu bi estatuak eta izpirituari zegokionean Erromako Eliza; antzina gogo basa ginenok, bestela esan, otso, gogo a endekatuz bildots bihurtu gintuelako:

“Euskalherriko adimen bizkorrak, euskararen eta euskal-kulturaren alde lan egiteko orde z aphezgaitegian sartzen eta proselytismuaren aritzera ioaiten dira lurralde hurrunetarat, ad maiorem gloriam Romae, bainan gure herriarentzat onurarik gabe” (Ibid.).

Gerraondoan gerraurrean ezagutzen ez zen ideologia aniztasuna sortua da. Dagoeneko euskaldun fededunaren topikoa arrakalatu egin da. Joanes Artzaia zen haritz gotorrari adabegi berriak sortu zaizkio aitaren ezpalekoak ez diruditenak. Ondotik jasoko dugun eztabaidak ere horixe berrestera eramango gaitu. Enborra ez bezalako adabegiekin gainera enborra bera ere adabegitu dute nolabait.

Lapurtera klasikoa, alde batetik, belaunaldi arteko gatazka-ren sinbolotzat har badaiteke ere, kontu eginik euskal letretan nagusi izan den eta artean den ideologia gaitzesten edo auzitan jartzen duten F. Krutwig eta Jon Mirandek lapurtera klasikoa jo dutela begiz, aldi berean kontu egin behar da baita ere, betidaniko euskal erlijioitasun eta kristau-moraltasuna begiratu nahi duen Luis Villasante ere erabat atxiki zaiola L. Klasikoari. Frogatu uste dugu azken hau urrun zegoela hainbat ikuspunturi zegokionez Justo Mokoroa eta Orixegandik.

Iradokitzen dugunaren sendogarri, Andima Ibiñagabeitia, ideologiaz hain heterodoxo ez izanik ere, oso iritzi zabaleko izaki eta ondoko eztabaidan hobeki ohartuko dugunez, euskal heterodoxia euskaraz bazkatu beharraz etsi-etsirik agertzen zitzaigun eta are, honi haize emateko ere ezin prestago.

3. Olerki erotikoak

Lehenbizi, eztabaidari berari jarraikiko gatazka agerkerietan agertu bezala eta tarteka auzi honetan euskarari bide berriak urratzearen alde jo zutenek euren artean zein burubide zerabiltzaten emango dugu aditzera.

Auziari hasiera Andimaren *Euzkera ta liburu lizunak* zeritzan artikuluak eman zion. Funtsean, errealitate berri bati erantzun beharra salatzen zuen: ideologia eta moral ezberdineko jendea dago gure aberrian eta giza talde guztiei eman behar zaie atsegin duten bazka. Orainokoan euskaldun fededuna zerbitzatu badugu aurrerakoan bestelakoak aintzat hartu behar ditugu eta euskararen bidez lur berriak oinkatu:

"Auxe esan nai dot: Aberri barruan, TASUN eta KERI guztiak izaten dirala: Edertasunak eta Arinkeriak; Maitasunak eta Maitakeriak. (...) Orain arte, euskera alde zerbait egin nai izan dogunok TASUNATZAZ bakarrik jokatu gara, KERI alde ori aldebat utzita. Eztot esango okerreko bidetik ibili garala, ez orixe, baña giztalde (sic) askori opor egin dautsogula, ori bai... Eta idazti lizunak (pornografia) eurak be euskeraz egingo ba'lira? lkaratu?".³⁸

Artikulu berean gai honen inguruan gertaturiko pasadizo baten berri ematen zuen. Nola aldizkari pornografiko frantsez bat eskuratu zioten gazteleraz ipin zezan eskatu ziotela, eta honek gazteleraz ez baizik euskaraz jarriko zuela adieraztean nola hori ezina zela aurpegiratu zioten. Hartu du, itzuli du eta horra non harakoren eta honakoren eskuetan zebilen guztien gozagarri. Uste izatekoa zenez, delako artikulu honek orduko zenbait euskaltzale asaldarazi zituen eta kontrakotasunik ausarki sorterazi.

Hurrengo alean *Abandotarrak* sinatzen zuenak "Euzkerea ta euzko-ekandu onak" zeritzana argitara zuen. Bertan euskaldunak beti aztura onekoak eta garbiak izan direla zioen. Euskaraz biraorik ez zegoela eta ez zuela egon behar gainera. Lizunkeriari bide ematen zitzaion heinean espainiartzen eta endekatzen ginela. Gisa honetan amaitzen zuen: "*Ixan gaitezen, ba, euzkeldun garbiyak eta aberrtzale zintzuak. Eta gauza guztiyen gañian kistarr onak. Euzkerea, bai, baña ez lizunkeri-bide*".³⁹

Artikulu hau aiputan hartuz gisa honetan mintzo zitzaion Ne-

(38) IBIÑAGABEITIA, A. (Norbaitek): "Euzkerea ta liburu lizunak" in Paris-eko *Euzko-Deya*, 1952-11-1.

(39) XEMEIN, C. (Abandotarra): "Euzkerea ta euzko-ekandu onak" in Paris-eko *Euzko-Deya*, 1952-12-1.

mesio Etxaniz A. Ibiñagabeitiari: "Zuen irrati ori —Pariseko Euzko irrati az ari da—, ez da beti ondo aditzen: baña lengo baten zerbait jaso nizun Xemein'ek —Abandotarra izengoitiz idazten zuenak— idatzia. Zerbait idazteko asmotan nago 'integrista' orren arira" (Nemesio 52-XII-9).

Gutun berean gisa honetako aipamenak egiten zizkion Nemesio Etxanizek, A. Ibiñagabeitiak Norbaitek izengoitipean idatziriko artikuluari:

"Zure "Lizunkeria"ri buruzko jarduna ikusi det. Ain zuzen, beste ainbeste gertatua da emengo alde onetan. Lagun bat joan zaio euskalzale jator bati, gordinkeri oiek euskeraz ezin ditze kela adierazi, esanaz". — Euskalzaleak, lagunaren ezjakina esnatu nairik, artu du luma, ta ordu laurdenean, sudur-aurrean egundoko lantxoa jarri dio. ¡Alakoa lantxoa, ala ere!. Egun gutxi barru bialduko dizut olerki au (bertsotan baita egiña); ta ikusiko dezu eztiola inori zor gordinean. Olerki orren izen-burua "SU-SAAK" [Salvatore Mitxelenaz ari da. IKus: ETXANIZ, N.: "Susa" in *Jakin*, 5, 1978, 98-102 orr.].

Nemesio Etxanizen hitzetan delako *Integrista* horren hariko artikulua hori aipatu Eusko-Deyan *Euskera ta griñak* izenburupean agertu zen. Artikulu horretako guna, funtsean, honakoa da: lizunkeriak komunikabideek gogor haizatzen dituzte. Errealitate horren aurrean, euskaldun eta kristau-moraldun garen aldetik gazteei jaki txukunagoa euskaraz ematea dagokigu. Haatik, badu hasiera askitto lotsagabea *Lafitte kalonjeari* aitzakia emango ziona ihardespenean Nemesio Etxaniz ere *Miranderekin* batean biltzeko. Hona:

"Auzi berria degu euskalzaleok: *Euskera ta lizunkeria* alkar-tu ote ditzakegun. Bereala sortu dira < integristok > makilka.(...) Giza-griñak aizatuaz, erdera guzietan diru asko etxeratzen digute. Euskerak ere irabazpidea sor dezaiguke, lizunkeria aizatuz. Dirua ez-ezik, indarra ere artuko liguke gure izkuntzak bide ortatik".⁴⁰

(40) ETXANIZ, Nemesio: "Euskera ta griñak" in Paris-eko *Euzko-Deya*, 355 zb., 1953-1-1.

Jarraian hau ere bazioen:

"Ala ere, erdera oiei pekaturaño ez diogu jarraitu nai. Lizun-keriz oben eragiteko bakarrik dan literatura ori beaz, zokora dezagun (...) Burruka sortu diguten saillean bertan, arpegi eman bear diegu euskeraz gure etsaiei" (ibid).

Azken arrazoiketa honi aurrerago ikusiko dugunez ez-ikusiarena egin zion Lafitte kalonjeak. Pariseko *Euzko-Deyaren* ale berean *Jon Mirandek* izkiriatu zuen gai beraz. Bertan gisa honetan ihardukitzen zituen *Abandotarraren* aburuak:

"Abandotarraren hitzetarik, euskaltarzunak soilki khristartzuna begiratzeko bide izan beharr lukeela dirudi. Bera katoliko dela agiri baitu, haren ioara haur enthelegatzen dut-bainan gogoan harr beza, arren! oro ez garela hain katoliko sutsu. 'Euskaldun fededun' dio bertze lelo zaharr batek. Fededunago garentz ezen-ez bertze gendeak dudatzen du".⁴¹

Bi artikuluok ihardespelik bildu zuten. *Aita Xabañok* gutuna igorri zion *Monsieur le Chanoineari*, hots, *Lafitte kalonjeari* Jon Miranderen artikuluari ohartzera gomitatzen zuelarik.

Gorago Miranderen artikulutik bildu ditugunak Lafitteri ohar-terazi eta delako artikulua biziki gaitzetsi ondotik berak zukeen eragin-itzalaz baliatzeko galdegiten zion horrelako artikulurik gehiago ager ez zedin delako agerkarian, bestenaz oroitaziz *Indexean* sartzea hartze zuela *Mirandek* ezezik *Euzko-Deyak* berak ere:

"Vous ne vous étonnerez pas si je regrette vivement qu'une page de cette nature trouve place dans un périodique destiné à nos chers compatriotes basques. Votre influence dans les milieux directeurs d'EUZKO DEYA pourrait-elle éviter le retour de semblable article? Sans cela c'est EUZKO DEYA lui-même qu'il conviendrait de mettre dans cet INDEX qu'a lu Mr. Mirande".⁴²

Gutun honen eraginez edo lehendik ere ihardesteko gogo-

(41) MIRANDE, Ion: "Liburu lizunetaz" in Paris-eko *Euzko-Deya*, 355 zb., 1953-1-1.

(42) CHABAGNO Jean des Missions-Etragères de Paris-ek sinatua Le 9 Janvier 1953.

tan zena sustatu zuelarik, *Lafitte* kalonjeak gutun luzea izkiriatu zuen *Herrian* aiputan hartu dugun Miranderen artikulua batean orainago aiputan hartu Nemesio Etxanizena ere burutik egindako batzuren ekintzatatzat etsiz:

"Parisen agertu bi artikulutan, bi eskualzale, batto mendiz haraindikoa, bertzea hunaindikoa, berriki ari izan zaizku auhen eta sinkulinaz, baizik eta zerak (...) ari daukula eskuara galtzen (...) eskuaraz ez omen baitugu aski erabiltzen irakurgai lizunik!

Zikinkeria dariogula izkiriatur, ba omen ginuke arrakasta biziki gehiago, eta eskuarazko liburua bichkotcha bezala sal omen litake... Holakorik gogoratzea bada zerbait, aiphatzea ez da gutiago: mozkor batek, ez dakienean zer mintzo den, athera ditzazke gisa hortako arrazoin ahulak; harrituak gaude nola odol hotzean norbaitek izkiriatu ahal dituen eta agerkari batek agirat eman".⁴³

Ondotik, euskara ez zuela euskaldunengandik bereizten zioen, eta Ebanjelioari zeudela:

"Eskualduna nahi dugu norbait izan dadin, gorphutz eta ari-ma, sendo eta garbi egonez edo bilhakatuz, egiari eta ongiari emanaz. Ez dezakegu beraz ez hala ez denik ez eta gaizkirik onhart, nahi bezain ederki eskuaraz panpinaturik ere" (Ibid).

Buruenik, Miranderen artikuluari ihardespina emateari lotzen zitzaion: hau nahiz euskaltzale zen eurengandik, hots, giritinoengandik arras hastandurik zela bere fede eskasagatik; halaber urrikari zuela Lafittek, berak ere fedea gal baleza ez zekikeelako zertaratuko zen, eta otoitz egitea zegokiola, Miranderi ere begiak argi zekizkion Jainkoaren argitasunari buruz.

Lafitteren honek kontrakarrezko bi artikuluska sorterazi zituen eta hauekin amaitu zen euskara eta lizunkeriar buruzko eztabaida.

Lehenbizi, A. Ibiñagabeitiarena agertu zen eta bertan Jon Mirande eta Nemesio Etxanizen izena garbitzen lehiatzen zen:

(43) LAFITTE: "Eskuara eta irakurgai lizunak" in *Herria*, 1953-1-15.

"Zertako ez dugu aitortuko euskaldun fededunetz gainera ba direla bertze batzu ain fededun ez direnak? Zergatik ez ditugu argituko oroen aburuak auzi huni buruz? Ez dugu izan nahi bereak azal eta bertzenak itotzen dituten gizon ertsiak".⁴⁴

Hurrenik, Nemesio Etxanizena.⁴⁵ Honek aurrekoan Abando-tarrari egin bezala onez onean ihardesten zion Lafitte kalonjeari goragoko lerroetan bilduak ditugun argudioak beste behin adieraziz. Gorago ere aditzera eman dugunez, eztabaida hau, haatik, ez zen teoria hutsaren gainean eraikitakoa.

Engoitik *Jon Mirandek* olerki sorta ederra ondurik zuen eta Andimak bere aldetik argitaratzeko prest zituen N. Etxanizi 1952aren hondarrean adierazten zioenez: "*Mirande'n olerkiak ere gerturik dauzkate argitaratzeko. Olerkari gazte onek euskera betiko lelotik atera ta maita-leloetan sartu du, gordinki ta ausarki*" (Andima 52-12-19).

Bere langintzari zegokionez honela zioen: "*Lanarteka Ovidius'en 'Ars Amandi' ots 'MAITA-BIDEA' euskerara itzuli dizut. Gerturik daukat irarkolarako, sarrera ta oarrez jantzia*" (Ibid).

Nemesio Etxanizek ere aginduak bide zizkion olerki vanguardistak:

"*Pozik jasoko ditut agintzen dizkidatzun olerki vanguardistok. Zaude trankil, ez ditut lau egaletara barreiatuko, eta ikaratu ere ez naute egingo. Emen gaindi, gordinkeririk ugari irakurria naukazu euskeraz*" (Andimak 1952-12-19).

Nemesio Etxanizek olerkiak aipatzen dizkiola, 1953aren lehen seihilabetean onduko zituzkeen era berriko olerkiak, alegia, askatuak, *Egan* aldizkarian argia ikusiko zutenak. Halaber argirik ikusiko ez zuten bi olerki, hain zuzen, aurrerago aztertuko dugun *Griñen loa* olerkia eta *K ta N* zeritzana.

Olerkiok, batetik, Andimaren goresmenak jasoko zituzten: *Zure olerkiak benetan ederrak, "Eztai-gaua" eta "Maitasun el-*

(44) IBIÑAGABEITIA, A.: "Labur..." in Paris-eko *Euzko- Deya*, 1953-2-1.

(45) ETXANIZ, Nemesio: "Apez yaun bati" in Paris-eko *Euzko- Deya*, 1953-3-1.

dua" batez ere. ("Griñen loa" olerkiaren bi azpi-izenburu dira. Andimak 53-8-29). Bestalde, Nemesio Etxaniz bera ere zalantzatan zebilkeen: "*Bide onetik ote zabiltzan galdetzen didazu?*" Andimak zalantza guztiak aienatzeaz batera adore ematen dio:

"Bai orixe, oberik ezin zentzakean autatu. Garaia dugu gure arteko betiko leloak alde batera uzteko. Izkera iaso nai badugu, gai berriak barna erabilli bear dugu, zuk orain darabilzkizun bideetatik barna" (Ibid.)

Orixek berriz, aiputan dugun Nemesio Etxanizen olerki honi beroni olerki lotsa emangarri zeritzon,

"Baiataratu zera, orregatik, Etxaniz'en "Griñaren loa" gordiñegia dala. GERNIKAN ez dezake argitara (...) ALDERDIkoek ez dute onartuko inolaz ere, likiskeri ori, arri ta belarri eginik nago olako gizon onari nola ialki zaion olerki lotsa emangarri ori. Zorigaiztoko moda!".⁴⁶

Jokin Zaitegik ere ez bide zituen oso begi onez ikusi, Nemesio Etxanizek hari eginiko gutunak salatzen duenez. Bidenabar, gutun honek berak bide ematen digu, Nemesiok bere adiskide euskaltzaleen artean zernolako harrera izan zuen jabe gaitzen:

"Noan olerkietara. Auei buruz, uste gabeko iritziak artu dizkizut. Batezere GRINEN LOA ta K ta N'ri buruz. Olerki bezala, gorago deritzaie geienei oietako lenbizikoa. Artetxe'k etzion iritxi olerkia 'K ta N'ri. Maritxu Barriola'ri, bigarren au gordiñagoa zeritzaion. Mitxelena Xalbatore'ri, biak malla berdiñekoak iruditu zitzaizkion olerki-aldetik. Lekuona'k iritxi estuagoa izango zuela, uste nuan, moral-aldetik. Baña etzan onela izan. Zuk berriz, orkanpuan aspaldi ontan ibillia bezela, iritxi zabalagoa izango zenuala, uste nuan; eta aldrebes izan da. Zu, etzera ausartzen, izenordez ere, zure aldizkingi ortan bi oiek argitaltzen". (Nemesio 53-XII-27).

Euskara erotikaren bideetatik barna trebarazi eta aitzinaraz-

(46) ORIXE-k Zaitegi-ri Zaragoza-tik 1953-X-25.

teko ahalegin hauek ez zuten adur onik izan lan honen lehen zatian begiz jo ditugun hiru olerkiena aipatu dugunean adierazi bezala. Eta ez da zer miretsi, euskaltzale eta abertzale adiskideek berek ere gordinegitza epaitzen baitzituzten Nemesioren beraren olerkiak. Ondoko olerkiok zer zori izango zuten erraz da igertzen.

Guzti honek aurreko eztabaidak bezala, gerraondoko gurutze-bidean den Euskal Herriaren kultura nahiz literatura alorretan nabaritzen den krisi ideologikoaren printza ezberdinak erakustarazten dizkigu.

Honen aurreko eztabaidakoan, besterenak beste, Jon Mirande eta A. Ibiñagabeitiaren ikusmoldeak ere begipean izan ditugunez, honako honetan kasu eman diezaiogun berariazago Lafitte eta N. Etxanizen arteko eztabaidari. Lehen irakurraldian Lafitte kalonjearen arrazoiketa zentzudunago eta gisakoago iduri luke Nemesioren baina. Nor bera fededun izanik, zer dela eta bestelako ustebidea dutenekikoa egin nahi hori. Honakoa datorkigu burura: nor bere irizpideak aitzinaraz bitza eta ez bedi bestetara lerra. Historiari gibel emanez gero, segurki Lafitte hizpidean dago.

Alabaina, Nemesio Etxanizen eta are Andima Ibiñagabeitiaren jokabidea aditu ahal izateko, ikuspuntu ahistorikotik behatutik gutienean bitxia dirudiena, gerraondoko intelligentsia oroz gainetik euskaltzale honek bizi duen aldi historiko jakinari begi eman beharra dugu.

Nemesio Etxanizentzat, Eliz agintariek aginte zibil, damurik katoliko izenondoaz harro dauden bezain zinez antikatoliko direnekin bat egiteak euskaldunen endekatze moralak erakarri du. Katolikotasunaren izenean euskaltzaletasun eta euskal herritasun guztiari gudu ematera prestatu dira, ondorioz lehen Euskal Herri zena zinez harako *Salvatore Mitxelenaren gurutze-bideko* herri bilakatu dutela.

Eliz hierarkiak Aginte Zibilari esku emanik sustatzen diharduten Euskal Herriaren endekatze batez ere moral honen baitan barrena, ezin joka liteke besterik gabe gerraurrean bezala, harako *Lizardik Euskaltzaleak* taldeari ezartzen zizkion bi hesiren

barruan huts-hutsik: "*Euskaldun on guziek dute gure elkarte on-tan sarbiderik. Iñori etzaio galdetzen zein politika aldekoa dan, ezta ere politika zer dan badakian. Bi esi bakarrak ditugu: Jainkoa ta bere lege zuzenak ez oinperatu: Euskalerrria biotzean euki*",⁴⁷ honezaz landako ideologi-barruti ezberdinetakori eskurik luzatu gabe.

Gerraren ondoreek Lizardik ezarri bi hesietarik, lehenbizikoari noraezeko ez eriztera ekarri ditu Andima Ibiñagabeitia eta orobat Nemesio Etxaniz ere ohartuki edo oharkabeanxe.

Garbi ageri da hor bigarren hesiari aski eriztetik etorri den euskararen gainean bermaturiko elkartasunik halako nahiz hola-ko sinestedunen artean; gorago aldatu dugun bezala Jon Miranderen hitzetan:

*"Eta oraiko euskaltzale ta abertzaleen artean, pantheistak, neopaganu bai eta atheistak ere ba gagoz-edo-ta khristar-theistak egon arren berhain Vatican-zaleak ez garenak- herri orotako intelligentsian bezalaxe".*⁴⁸

Aztertzen dihardugun urteotan Andima I. nola Nemesio E. *khristar-theista* izan arren hain *Vatican-zaleak* ez zirenen artean zeudekeen eskierki —Nemesio Etxaniz bera, guztiz ere, Espainiako eta are Euskal Herriko apezpiku eta hierarkiaren kontrako agertzen zaigu, hain zuzen aginte zibilari estekatuegi zeritzelako-. Orobat oroit bedi, J. Mirande, Andima I., F. Krutwig, Peillen anaiak eta Mirande maiz elkartzen zirela Parisen urte-bitarte honetan, segurki abertzaleok zituen gogoan Jon Mirandek goikoa izkiriatu zuenean.

Lehengoz gain, diogun gogo-giro eta elkartasun honen agergarri dira ondoko lekukotasunak. Bata, Nemesio Etxanizek Andima Ibiñagabeitiari Paris-eko *Euzko-Deyan Lafitteri* ihardespen gisa prestatu artikulua igortzen dioneko gutun berean dioena:

(47) LIZARDI, Xabier: "Arrasate-ko itzaldia", 1930-7-30 in Otaegi, Lurdes (prest.): *Kazetari-lanak*, Erein, 1987, 270- 275 orr.

(48) Ikus 37. oharra.

"Hollywood (¿onela idazten al-da?) oraingoan garaitu degu, nunbait. An ere, pelikula bat edatu nai danean, eskandalo txiki batzuek asma oi-dituzte, ta guk aien trapukeriak ikasi. Gora goaz euskaldunok" (Nemesio 1953-II-?)

Betidaniko jokabidea hutsala gertatzen denaren kontzienzia, *eskandalo txiki batzuek* asmatu beharra aintzakotzat har ditzaten.

Bestea, euskaltzaleon arteko harreman pertsonalak. Nemesio Etxanizek Jon Miranderi Parisera bizitzera joateko guraria ezagutarazi zion 1954ean, Hego Euskadin oso giro itogarria eta jasangaitza somatzen zuelako. Gutunez ezezik bi aldiz bederen egon ziren elkarrekin buruz buru, behin 1954ean Donostian eta bigarrenkoz 1956an Parisen, Nemesio Etxaniz II. Euskal Mundu Batzarra medio hiri horretara biltzean. Azken honetan batak besteari euren barne minberatuaren berri eman ziotela zioen gutun batean. Nola adi liteke bestela, hain iritzi ezberdineko abertzaleen arteko elkartasuna eta are barnekotasuna ere.

Dudarik gabe, eztabaida hauek beste testuinguru orokorrago baten baitan txertatu beharrekoak dira. 50eko hamarkada honetan 60ko hamarkadan areagotuko den prozesu bat abiarazten da gerraurreko teokraziaren nagusigotik sekularizazio biderantz. Baiezta liteke segur higidura honen baitan barrena euskal gizarteak dituen barne-gatazken adar askotariko bat konnotatzen dutela tirabirok, halarik ere azterketa ugariaren beharretan dugu diogun delako prozesu orokorrago batean txertatze hori.

Oraingoz, honenbestez etsitzen dugu, besterik gabe, hiru olerkiotan nabarmentzen den literatur kodetzearen berri emateko.

Sendakuntza eta sorginkeria Orixeren *Euskaldunak* poeman (I)

JUAN KRUZ IGERABIDE

0. Sarrera

Herri moldean osatu nahi izan zuen Orixek *Euskaldunak* poema; eta horretan saiatu zen obra horren une guztietan, bai formari dagokion aldetik, bai gertakizunak eta gauzak ikusteko eta horietaz ausnartzeko erari dagokion aldetik.

Testuingurua eta gertakizunak agertzeko era herrikoi horren barruan leku berezia aurki genezake sendakuntza eta sorginkeriarri emandako tratamenduarentzat. Eta zergatik nahastu sendakuntza eta sorginkeria?

Sorginkeria diogunean, geure burua sorginen inguruko kontu eta gertakizunetan kokatzen dugu. Eta badago horrelakorik Orixerengan, erruz (nahiz eta beti ikuspegi katolikoaren menpean agertu). Baina sorginkeria hitzaren esanahiari hedapen handiagoa eman nahi genioke lan honetan. Sorginkeria diogunean, gertakizunei eta munduari buruzko halako ikuspegi maji-koa adierazi nahi genuke. Alegia, ikuspegi horren oinarrian analogiak gehiago agintzen du, izadiaren erritmoak eta 'tribu' edo leinuaren ohitura legeek gehiago agintzen dute, azterketa zientifikoak edo teknologia modernoak baino. Gizarte modernoak ikuspegi arrazionalistaren eta teknologiaren bidez antolatu nahi du bere burua; ohituratan oinarrituriko gizarteak, berriz, beste balio batzuk hartuko ditu gogoan; lehengoek egiten zute-

na egingo du, eraginkorra dela badakielako (edo uste duelako) eta ez da ibiliko prozeduraren arrazoi zientifikoei buruz galdezka. Enpatiak agintzen du, oralistek gizarte tradizioaletan ikusi izan duten bezala.

Eta osasuna eta sendakuntza testuinguru horretan agertuko dira. Gaitzen sorburua izadiarekiko harremanetan agertuko da ia beti: basoan gertaturiko istripua dela, gorputzaren zahartzeak dakartzan ajeak direla, eta abar; gizakia ere, izadiko elementuak bezala, sortu, loratu eta ihartuz joaten bait da.

Bestalde, giro tradizionalan ez da gizarte modernoan bezalako zatikatze edo konpartimentaziorik gertatzen. Gizakia izadiaren indarrekin, izadiaren erritmoekin (urtegiro, eguraldi...) edo ohituren erritmoekin (hauek izadiarekiko lotura osoan, noski: festa, ospakizun, langintza...) bat eginik bizi da. Eta osotasun horretan gorputza eta osasuna beti hor egongo dira, hala ezkutu-tuan, nola agerian. Ahozko gizarteak aztertu dituztenek gorputzaren uneoroko presentzia adierazkor hori asko azpimarratzen dute. Noski, jokabide horrek joera agonistikoak lehen mailan jartzera garamatza, zeren, bat eta oso agertze horretan, kontraktotasunak bakarrik sor bait dezake mugimendua eta bilakaera. Nabaria da Orixerengan joera agonistiko hori, bere *Euskaldunak* poemako pertsonai askoren ekintzak agertzerakoan.

Hel diezaioگون, ordea, osasunaren hariari. Osasuna gorputzaren egoera dela esan genezake, eta egoera hori behin eta berriz azpimarratuz ariko zaigu Orixe. Gorputza nolako den, nola zaintzen den, nola sendatzen den, inguruarekiko nola funtzionatzen duen (azterketa kinesiko bat egitea ere interesgarria gerta liteke; material ugaria bezain berezia bait daukagu hor)... horiek guztiak lehen mailako gaiak dira Orixeren poema horretan. Kontutan izan dezagun gainera Orixe nekazal giroa erakusten ari zaigula; nekazal giro tradizionalan osasuna lehen mailako faktorea da eginbehar eta ospakizunen erritmoari eusteko, gorputz osasuntsua bait da baserria eta honen inguru aurrera atera dezakeena; hori gabe, dena gainbehera doa. Sorginkeriaren gaia ere, bestalde, gorputzaren ezaugarriekin eta osasun/kalte egoerekin oso loturik doa: gerta daitezke kalte materialak, jatekoa, babesa edo horrelako zerbait erasoko dutenak, gerta daitezke kalte fisikoak.

Alde psikologikoa ere ez du ahaztu Orixek. Egoera animikoak osasunarekin harreman estuan egongo dira. Interesgarria da nolako azterketa tipologikoa (zein tipologia fisiko, zein tipologia psikiko aldetik) egiten duen ezizen edo izengoitien erabile-
rarekin. Arlo honek ikerketa bide oso bat ireki lezake, eta ez diogu gure lan honetan horri ekingo,

1. Gaitzak eta erremedioak

1.1. Erregearen alaba eria

Euskaldunak poemaren zati batean, "Artazuriketa" izenburua daraman atalean, langintza horren inguruan igortzen zen ahozko literatura islatzen zaigu. Horrelako batean, amonak haurrei ohera joan aurretiko ipuin bat kontatzen die. Ipuinaren gaiaren ardatza gaiso dagoen printzesa baten inguruan osatzen hasten da. Nork sendatu? Galdera horren erantzunean etorriko da ipuinaren hari nagusia.

Ipuin horretako printzesaren gaitza tristura da; ez dago barre eragingo dionik. Depresioak edo gogo-beherakadak jota dagoen pertsonaia dela esan genezake. Sendagilea, protagonista nagusia, anaia hirukote batean tontoena den anaia gaztea izango da. Honek lortuko du erregearen alabak barre egin dezan, sendaturik gera dadin.

Zeharo beheratua dagoen printzesaren gaitzaren azaleko sendaketaz aparte, badago hor hazi edo heldu beharraren eta bikote harremanen eta gurasoekiko arazoan irakurketa sinbolikoa egiteko aukerarik. Bruno Bettelheim-en ustez, horrelako ipuinek haurren gogoa eta pentsakera era egokian hezitzen omen dute, bizitzako arazorik mingarrienak era sinbolikoan adieraziz (era zuzenean adierazita ez bait lirateke haietaz jabetuko) eta bizi dituzten barne gatazkei irtenbide eskainiz, horrela osasun psikikoa indartzen lagunduz. Badirudi herriak baduela prebentzio sistema bat osasun psikikoa mantentzeko, eta horretan ipuinei eta beste adierazpen literarioei (kantu, antzespen, esaera...) leku handia eskaintzen diela. Aurretik kontuak ateratze hori ez izan nonbait medikuntza modernoaren sorketa. Ipuinaren irakaspen sinbolikoez aparte, agerian dago gaitzen aurkako erremediorik onentzat erakusten dizkigula umorea eta

barre egitea, aldarte ona eta osasuna elkarren lagun direla edo adierazi nahian. Horretaz aparte, ipuinaren hezurdurak aurrera egin dezan, egoera gaiztoek konponketa izan dezaten, era bateko edo besteko sorginkeria beharrezkoa egiten da; erregearen alabari sendaketa barre egitetik datorkio, baina barre hori eragingo duen egoera irrigarria sorginkeriak sorturikoa izango da. Bestalde, ipuin horren alderdi filologikoak ez dira hutsaren hurrengoak. Gai hori bera aurkitzen dugu Grimm anaien bilduman; Orixek aldaera bitxi bat eskaintzen digu, non ikusten bait dira testuinguru berezi baten ezaugarriak. Grimm-en aldaerako iratxoarena, sorginak egingo du Orixerenean; urrezko antzaren orde, bildotx beltza eramango du (euskal tradizioan bildotx beltzari eman ohi zaion balio majikoa erakutsiz); apezaren etxean hartuko du ostatu, eta ez ostatuan, eta abar. Arketipo psikologikoen aldetik nahiko garrantzizkoak diren zenbait elementu falta dira Orixeren aldaeran, hala nola ostatuko hiru alabak edo erregearen alabarekin ezkontzeko pasa beharreko hiru frogak. Gaiaren haria ere era ezberdinean josia dago. Orixerenean printzesa tristearen gaia hasera haseratik agertzen da; Grimm anaien ipuinean, berriz, bigarren zatian, lehenengoan haur tti-kiaren hazkunde prozesua eta familiarekiko lortu beharreko independentzia islatzen direlarik.

Ikus ditzagun bi ipuinak:

Orixeren aldaera

(*Euskaldunak*, Auñamendi, 1976, 49-54 orr.)

Harrigarria da Orixek prosa eran ikasitako ipuina bertsoz jartzeko erakusten duen maisutasuna, euskal bertso-paperetan ezagutzen dugun tradizioetik hurbil —adibidetzat Zapirainen “Brabanteko Genobeba” bertsoak aipa ditzakegu—; baina, batez ere, alegiarrien eredua hortxe zeukan Orixek, bertsoan haur ipuinak kontatzekoarena esan nahi dugu, Iturriagak egindakoaren antzera:

“Errege baten alaba bein batez eri zen;
—meriku, sorgin— iñortxok senda etzezaken.
Aren inguru, zoratuz, alperrik zebiltzen:
neska gaixoarentzat sendagairik etzen.

Gerogo begi-illunago, ez irri sekulan:
zer egin etzekitela akituaz zoan.
Senda nai dunari, oi u Erregeak ontan,
pozik lezaiokela emaztetzat eman.

Txabol aul batean iru anai ziran bizi
Erregearen agintza zutenak ikasi.
Ba-ez-bada, asmatu dute beñik bein ikusi
alaba ari nolatan par egiñarazi.

Zarrena ba doa bidez —besoan saskia,
ondotik ezpañeraiño sagarrez gorria—;
sorgin-zuloan atso bat dakus eroria...
andik ateratzeko ezin zan balia.

Oiuka asi mutillari, arren, laguntzeko;
-betarik etzeukala saietseratzeko...
Aurrera doa zuzenik garaiez eltzeko,
Andre Erregin alaba, âlbait ez galtzeko-.

Jauregian sartu dute eriaaren aurrera;
sagarleri begira ta begiak atzera...
bi eskuz —atsegin ez ta— ditu bazterrera:
lên baiñon illunago gelditu da bera.

Bigarren anaia lore politekin doa...
sorgin-zulo ber-berean ikusten atsoa...
Oiuari kasurik ez, zuzen-zuzen doa
irriz zabaldu-asmoz nextkaren gogo.

Jauregiko alaba arek, lénari bezala,
bi eskuz keiñatzen dio xorta ken dezala.
—Ezkoa bezain ori zun aurpegi- azala.
Sartua zirudion betikoz itzala—.

Irugarrena ba doa -eskuan ezer ez-...
sorgiña zuloan zegon laguntzaren galdez.
Eskua luzatu dio, ta, alako mesedez,
pozik galdetzen dio zer nai dun ordaiñez.

—Nik emanen dizut, seme, nai duzun zoria.
—Ain zuzen, aren billa naiz etxetik jauzia...
Erregearen alaba ain omen eria
betiko gal omen du ortzetan irria.

—Tori, bada, bildotx beltz au; ar zazu zurekin;
etzazula deusik ere trukatu onekin:
ez utzi besotik ere... Au eitearekin,
ezkonduko zara zu Erregiñarekin.

Besoetan bildotxa, ta ba doa mutilla,
atxoaren agindua egiñez isilla...
Erregearen erria ikusten du urbilla...
Ua an, eta bereala aingeru-ezkillia.

Ostatu batean sartu; gau-lekua galde:
bientzat an etzautzarik ez dala diote:
—Apez-etxera zoaz, ta naikoa badute...
Mutillak ara jo du beta galdu bage.

Neskamea atera zaio —aurpegian irri—;
ba dula bildotxa goxo-goxo non iñaurri:
oge biguin bat emanen diola berari...
—Ez dezaket —diotsa— eskutik igorri.

Arritzen dira Apeza ta neskame Mikela;
mutilla temaz ari da utz ez dezakela...
Egoki ez baita arekin etzateko, gela,
artegian, dio, egiñen dutela.

—Utikan! Egizute lo gaur oge goxoan-
esaten diote, zoro dagoelakoan;
afal ere egin dezala bildotxa besoan...
Eseriak dituzu biak sutilloan.

Mutillak etxean baiño afari obea
—“txikia baiña goxoa Apezân eltzea”—;
bildotxak ere bein ez du ala bete estea:
aurrenik esku bat gatz, urrenik alea.

Lotara doazi denak nor bere xokora.
Biamonez aurrena aiek bildotxa gogora...
Apezak begia zorrotz giltzaren zulora.
Susmorik ez, ta nai du sartu ên ondora.

Poliki sartzen da gelan... bi arrotz aiek lo.
Esnaraziko ote-ditun alditxo bat dago.
Isil-isilla joan da oge-ondorago:
esnarazi bage ezin egon luzeago.

Belarri batetik eltzen dio bildotxari;
 ikaturik gaixoa asten marrakari.
 Besoan daukala, artzaia artan iratzarri...
 komeria an asten da guziz urragarri.

Ba duk oberik! Apeza itsatsi gelditzen;
 eskua berezi nai ta alperrik nekatzen;
 oi du neskameari, datorren l nbaill n...
 Orduan da lotatik doi-doirik esnatzen.

Erdi-jantziz, ille-arro, atera gelatik;
 soi nekoa, sartzekoan, urra du atzetik.
 Nagusiari laguntzen an da, arnas-esturik;
 eldu dio beltzari beste belarritik.

Loturik gelditua da Apeza bezala;
 bat eta best k tiraka ustu dute gela;
 irurak tarrapatata badoaz kalera...
 atzeko zuloa- arren lotsa da Mikela.

Baratzan igarotzean, azaren ostoa
 beste eskuz erauzi, ta itxi du zuloa.
 Komerilarien sailla Jauregirantz doa
 —oraindik au, dantzaren l nen-Zortzikoa—.

Bide-ertzetik iru auntz osto aren gura...
 ezpai nez uki-orduko ba dute lokura.
 Mutiko, bildotx, Apez ta neskaren bilkura,
 zilipurdika an doa eriaren kura.

Oraindik arago, oki na, —jeiki-berri baitzen—
 leiotik so dagola lagun dute eskatzen.
 Oki na atzetik asten da katea bereizten...
 besteak bezala antxe lotu-bearra zen.

Araxeago, sutegian arotza dakuste:
 karraxiz, lagun diela eskatzen diote.
 Badoa gizon bizkorra uste bezain uste...
 loturik gelditzen da denen isats-orde.

Arago, bi emazteki —erratzak eskuan—
 atal-aurrea garbitzen elkar-apustuan...
 ikusiz, irri dagite l rtzeko moduan;
 asarre, neskamea mintzatzen orduan:

—Irri baiño obe zinate guri lagun-egin...
—Or bada— aiengana dira beren erratzekin.
Joka asita, lèn kolpean lotu ziran berdin
—erratzen kirtenetik eskurik alde ezin—.

Bide-ukondo batean txakurrari lotua,
belauna geitxo jasoaz zetorren itxua.
Zakurra, aiek pasatzean zaunka amorratua,
gona bati elduta an lotu da gaixoa.

Zilipurdiz urbildurik Errege jauregira
alabaren gelaraiño noizbait sartzen dira.
—Lorik etzizaion eldu aspaldi begira,
ez jangalerik, ez ta parrik aurpegira—.

Leio eder batên, bekoz an zegon jekia
—beso-alki biguiñean lepo-eroria—
Zalaparta sumatzean, jaso du begia:
lênik mutil bat dakus aurrekularia...

...Axuri, Apez, neskame, azosto eta auntzak,
okin, arotz, emazte bi erratzei josiak:
soka-dantzaren azkena txakur-itsu biak...
alabak ager ditu ortz eta begiak.

Errege jauna badator saillaren karraxiz...
aspaldiko orde alaba ikusi zun irriz.
Orain ere lanak ziran lêngo alderantziz:
alaba, txoro-txoro, parra ezin geldiz.

Ikaratu da aita, artantxe geldituko ote-dan
—jauregi-ate— aurrean sailla an ari baitzan-
zimizta baiño lèn an da asarre beroan:
denak illarazteko oiuegin zuan.

Soldaduak ba zoazin êk iltzeko asmoz;
berêla mutil gaztea gelditu da mokoz.
Aren atzetik laisterka guziak oztopoz;
artan bereizi ziran andik aurrerakoz.

Mutillak oiua aundi bat Errege-alabari:
—“Aski ola!”; bildotx beltza, berriz, marrakari.
Irria atertu zitzaion gaitzen sendagarri...
Neskarentzat mutilla maite maitagarri.

Illabete bage, biak ezkondu ziraden...
dantza-soka ateratzeko aiña aur izan zuten.
Axuri beltz artaz ere âztu ez gaitezen:
Erregiñak eskutik azi zuen gizen”.

Grimm anaien aldaera

“Urrezko antzara” (gazteleratik itzulia, Alianza Editorial, 1988,
7. argitalpenetik, 7-12 orr.).

“Bazen behin gizon bat hiru seme zituena. Hauetatik ttikienari Ergeltxo deitzen zioten, eta arbuiatu eta iraindu egiten zuten noiznahi. Behin batean, anaia zaharrena basora abiatu zen egurra egitera; irten aurretik, amak tortila eder eta gozoa jarri zion, eta ardo botila ere bai, gose edo egarri izan ez zedin.

Basora iritsi zenean, gizontxo ilun eta zahar bat atera zitzaion aurrera; hau, egunonak emanez, honela mintzatu zitzaion:

—Emaidak tortila pusketa bat saski horretatik, eta utzidak ardoari trago bat egiten: hain gose nauk... hain egarri...

Baina seme zuhur hark honela erantzun zion:

—Neure tortilatik eta neure ardotik ematen badiat, ez diat neuretzako behar adina izango. Hoa heure bidetik!

Eta gizontxoa bertan utziz, aurrera egin zuen.

Bada, zuhaitzak mozten hasi zelarik, ez zuen denbora luzea egin aizkorarekin huts egin arte; eta hau besora joan zitzaion airean. Etxera itzuli behar izan zuen larri, eta han zauria lotu zioten. Gizontxo ilun hark zerikusirik izango zuen horretan, bai.

Hurrena, bigarren semea joan zen basora, eta amak honi ere tortila eta ardo botila jarri zizkion, zaharrenari bezala.

Baita oraingoan ere atera gizontxo iluna, tortila zatia eta ardo tragoa eskatuz. Baina bigarren semea ere zuhurki mintzatu zen:

—Hiri emateko neure buruari kendu beharko zioat. Hoa hemendik...!

Eta gizontxoa bertan utzi eta aurrera egin zuen. Honi ere etorri zitzaion zigorra. Lehen zuhaitzari bi aizkorakada besterik ez zizkion jo eta hor non ematen dion hankari. Eta gogor gainera. Besteren eskutan itzuli behar izan zuen etxera.

Orduan, Ergeltxo mintzatu zen:

—Aita, nik egingo nuke ba egurrarena...

Eta erantzun zion aitak:

—Begiraiek heure anaiei, nola geratu diren. Ahaztu hadi, hik ez dakik-eta horrelakoei buruz.

Baina Ergeltxo teman aritu zen etengabe, eta azkenean aitak esan zion:

—Hoa bada. Ikasiko duk zaurituta etortzean.

Amak uretan eta errauts gainean egindako tortila jarri zion, eta garagardo ozpindua edateko.

Basoratu zenean, honi ere gizontxo ilun eta zahar hura irten zitzaion aurrera, honela mintzatuz:

—Emaidak heure tortilaren zati bat eta heure botilatik tragoska bat: hain nauk gose... hain egarri...

—Baina -erantzun zion Ergeltxok-, errautsetan egindako tortila besterik ez zeukat eta garagardo ozpindu pixka bat; nahi baduk, eseri eta bion artean hartuko dizkiagu.

Orduan eseri egin ziren, eta seme gazteenak errautsetako tortila hura atera zuenean, frantses tortila ederra bihurtua zen, eta garagardo ozpindua, berriz, ardo fin-fina. Eta janean eta edanean aritu ziren; eta ondoren gizontxoa mintzatu zen:

—Bihotz onekoa haizelako, eta heurea pozik banatzen badakialako, zoriontsu egin nahi haut. Ikusten han zuhaitz zahar hura? Hoa eta moztu; sustraietan zeozer aurkituko diok.

Eta horren ondoren gizontxoa aldendu egin zen.

Ergeltxo zuhaitza zegoen lekuraino joan eta bota egin zuen; eta honen sustraietan antzara agertu zen, urre gorrizko lumaz josita. Handik atera eta berarekin joan zen ostatu bateraino, gaua igarotzeko asmotan. Ostalariak, ordea, hiru alaba eduki,

eta hauek antzara ikusi, eta egundoko jakinmina etorri zitzairen zer nolako hegazti ote zen hura ikusteko, eta urre gorritzko luma haietako bat nahi zuten nola edo hala. Eta zaharrenak honela egin zuen bere baitan: "Izango dinat aukeraren bat luma horietako bat eskuratzeko". Eta Ergeltxo etxetik irtena zen une batean, antzarari hegaletatik heldu zion, baina behatzak eta esku osoa itsatsita geratu zitzaizkion. Berehala zen han bigarren alaba, luma haietako baten jabe egitea besterik ez zeramala buruan; ahizpa ukitzea besterik ez zuen egin, eta itsasita geratu zitzaion. Hirugarrena ere etzebilen urruti, asmo berberak zituela. Eta, ikustean, beste ahizpak oihuka hasi zitzaizkion:

—Ez hurbildu, Jainkoagatik, ez hurbildu!

Baina etzekien zergatik ez zuen hurbildu behar, eta pentsatu zuen: "Hor zeuden beste horiek; neu ere hor egon behar ninate". Eta salto batez bertaratu eta, ukitzearekin batera, hura ere itsatsita gelditu zitzairen. Horrela egin zuten gau osoa antzararen ondoan.

Hurrengo goizean, Ergeltxok antzara besapean hartu zuen, hiru ahizpei jaramonik egin gabe. Hauek bere atzetik zihoazen derrigorrez, norahara joan. Inguru haietan zebiltzala, apezak hurbildu zitzairen eta, prozesio hura ikustean, esan zuen:

—Ez al duzue lotsarik, neska lizun horiek! Zergatik zoazte gizaseme gazte horren atzetik soroz soroz? Ondo irudituko zaitzue gainera!

Eta horrela ari zela, ttikienari eskutik heldu zion, eta hura ere itsatsita geratu zen eta han joan behar izan zuen atzetik. Eta horrela zihoazen sakristauak ikusi zituenean, apezak hiru neskei segika. Harriturik oihu egin zuen:

—Apez jauna, apez jauna! Nora doa horrelako presarekin? Bataioa dugula ez beza ahaztu!

Lasterka batean etorri eta besotik heldu zion, eta hantxe geratu zen hura ere itsatsirik. Eta horrela zihoazen bostak, bata bestearen atzetik. Halako batean, bi nekazari agertu ziren, aitzur eta guzti sorotik zetozenak. Eta sakristaua ukitzea beste-

rik ez zuten egin eta itsatsita geratu zitzaizkion; zazpi zihoazen, beraz, Ergeltxo eta honen antzararen atzetik.

Hurrena, hiri batera heldu ziren. Hiri hartako erregearen alaba hain zegoen betilun, non inork ezin baitzion barre eginerazi. Hori zela eta, erregeak agindua emana zuen, ezen alabari barre eginerazten zionari emaztetzat emango ziola. Ergeltxok, hori jakin zuenean, erregearen alabaren aurrera joan zen bere dantza-sokarekin. Eta printzesak ikusi zituenean, hasten da barre eta barre, eta ezin gelditu.

Ergeltxok emaztetzat eskatu zuen neskatxa, baina erregeri mutil hura ez atsegin nonbait, eta oztopo eta aitzaki jartzen hasi zen. Erregeak adierazi zion, emaztetzat eman baino lehenago, bere ardoteqi osoa edateko gauza izango zen gizon bat bilatu beharko ziola.

Ergeltxori basoko gizon ttiki ilun hura etorri zitzaion gogora; agian lagun ziezaiokeen. Basora joan zen, beraz, zuhaitza moztu zuen leku berera, eta han gizon bat ikusi zuen eserita, aurpegi mingotsarekin. Ergeltxok zerk atsekabetzen ote zuen galdetu zion. Eta hona erantzuna:

—Nik daukadan egarría... eta ezin ase inola ere. Ur hotzik ezin diat ikusi, berriz. Kupelka ardoa edana diat; baina, zer da tanta bat, guri-guri dagoen harri baten gainera botaz gero?

—Neuk lagunduko diat —esan zuen Ergeltxok—. Hator nirekin; aseko haiz, bai.

Erregearen ardoteqira eraman zuen orduan; iritsi orduko, kupel handi haien gainera joan zen, eta edan eta edan aritu zen, gorputza leher zorian jartzetaino. Eguna amaitzerako ardandegi osoa irentsia zuen.

Ergeltxo emazte bila joan zen berriz, baina erregea haserre samar zegoen: denak Ergeltxo izenez ezagutzen zuten mutil-koskor mukitsu bati eman bere alaba emaztetzat; ezta... Beraz, baldintza berri bat jarri zion: mendia adinako ogipila jango zuen gizona aurkitu behar zuen.

Ergeltxok ez zuen bi bider pentsatu; hartu eta basora joan zen zuzenean, lehengo lekura; hantxe zegoen gizon bat sabela

gerriko batez gogor estutuz; aurpegikera mingotsa zeukan eta honela mintzatu zen:

—Ogi xehe labekada osoa jan diat. Baina zer da hori nik adinako gosea daukanarentzat? Urdaila hutsik zeukat hala ere, eta gerrikoa gogor estutu behar diat, goseak ez hiltzearren.

Ergeltxo asko poztu zen, eta esan zion:

—Hator nirekin; leporaino egin arte jango duk.

Erregearen gortera eraman zuen; honek erresumako irin guztia ekarrarazia zuen, egundoko ogizko mendia egosteko. Basotik ekarritako gizona, aurrean jarri, eta jan eta jan hasi zen, eta eguna amaitzerako han ez zegoen arrastorik.

Ergeltxok emaztea eskatu zuen hirugarrenez, baina erregeak aitzaki berria asmatua zeukan eta, oraingoan, itsasoz eta lurrez ibiliko zen untzia eskatu zion.

—Haren gainean agertu orduko -esan zion- neure alaba hire emazte egingo diat.

Ergeltxok basora egin zuen zuzenean. Hantxe zegoen eserita gizontxo ilun hura, tortila emandako hura, honela mintzatu:

—Hi haizela-eta egin diat jaten eta edaten; beraz, barkua ere eman egingo diat, neurekin hain bihozpera eta ona izan hintzen- eta.

Lurrez eta urez ibiltzeko gai zen untzia ekarri zion. Erregeak, hori ikustean, ezin gehiago alaba ukatu, eta ezkontza ospatu zen. Erregea hil zenean, Ergeltxorentzat izan zen erresuma osoa, eta bere emaztearekin urte luzez bizi izan zen zoriontsu.

1.2. Artazuriketa giroan

Artazuriketa giroko zenbait egoera erakusten dizkigu Orixeke, gorputzeko minei lotuak.

Langintza horretan aritzeko gorputz jarrera bat deskribatzen digu, 'pikotxean' deitu ohi dena. Jarrera hori, sabela hustutzeko ezezik, hamaika langintza eta eginkizunetarako erabilia da gizarte ez zibilizatuetan, baita jateko ere. Zenbaitek postura

fisiologikoa deitu izan dio horri, zeren sabelari igurtzi mesedegarria eskaintzen bait dio, hustuketa arazoetan mesedegarri delarik, eta, gainera, bizkarrari luzaketa eragiten bait dio, korapiloak askatzen lagunduz. Hala ere, Orixek jarrera hori oso deserosotzat dauka nonbait (eta ohituta ez dagoenarentzat hala da), gerriak eta lepoa minberaturik, hankak txingurriturik geratzen direla adieraziz:

“Orpo-gaiñean jarririk ipurdi-mazala,
—bat edo besterenean ezpalitz azala—
gerri-mako, lepa-kupi, minbera azkazala;
gero zutik jartzean txingurrika aztala” (*Eusk.*, 59)

Artoak, elikagaiaz aparte, badu sendagarri berezi bat berekin: artabixarrak. Gaur egun ere artabixarrak oso ezagunak dira belar sendagarriak erabiltzen dituzten sendalarien artean, maskuria eta giltzurrunak garbitzeko, harriak barne, ezueriaren kontra, hidropesiaren kontra, gernua hustu ezina dagoenean... (, Donosti- Aurrezki Kutxa, La Gran Enciclopedia Vasca, 1979, 80. orr.). Orixek adierazten digunez, gernua garbitzeko ahalmena dute belar horiek:

“Amona, lastairendako orri bereiztera;
Garazi sutean utziz aldi bat atera.
Eskute bat arta-bizar du lènik aukera
gernua garbitzeko sendagai bedera” (*Eusk.*, 59).

Bertso horretan arto-orria lastairak egiteko erabiltzearen ohitura ere islatzen zaigu. Ezaguna da arto-orriak, kortxoak, artakoskolak, eta abarrek duten babes indarra, lureko hezeduratik eta hotzetik babesteko indarra. Horretaz aparte, ordea, aztikeria indarrak ere hor egongo dira; adibidez, lizunkeriaren kontra, gain-zurikina edo kanpoko orriak bota egiten dira, haiek deabruzko lizunkerien gordelekutzat hartzen bait dira. Horri horriek jaurtiz, majiazko hitzak esaten dira, lizunkeriak uxatzearen. Ikuspegi herrikoi horretan garbi ikusten da nola gaitzak eta izpiritu gaiztoak elkarturik doazen, eta izpiritu gaiztoekiko harremana nola batez ere hitzezkoa den (kasu honetan uxatzeko, baina bereganatzeko ere izan daiteke). Ahozkotasanaren kulturen hitzari eragin zuzena aitortzen zaio inguruarekiko eta gertakizune-

kiko; hitzaren indarra, indar eraginkorra da, ez bakarrik barne-gogoarentzat, baita ingurune fisikoarekiko ere. Beraz, horrelako giroan, sendakuntza alorrean, hitzak indar terapeutiko zuzena erakutsiko du. Sorginkeriatarako, boterezko objetuen ondoan, boterezko hitzak daude, eta sorginkerien kontrarako ere bai.

“Bazterrera lekutzen du gain-zurikin latza,
an ustez gordetzen baita lizunaren atsa:
'Alde -dio- lizunkeri, deabruen kiratsa!
Emen etziten denak beza loa lasa” (*Eusk.*, 60).

Txurtenetan ere badago horrelakorik:

“Txurtenak orobat sartu dioke bildurra,
“izugarriak” an gorde oi, bait da susmurra.
Sarritan esan dun arren dirala gezurra,
aiza beintzat, mindu ez dezaten ezurra” (*Eusk.*, 60).

Ahapaldi hori oso berezia iruditzen zaigu, egoera oso berezia adierazten bait digu. Zeharo ahozkoa den kultura batean, ez dago zalantzarik sorginkeria eta horrelako gauzei buruz. Baina, Orixek erakusten digun testuingurua ez da zeharo ahozkoa; hor dago erlijio kristaua bere liburuekin, sorginkeria guztien gainetik. Sinbolo aski esanahikorra da hori. Amonari bere fedea gauza horiek gezurrezkoak direla esan nahi dio; baina ez bere fedea bakarrik, inguruko gizarte industrializatuak ere bai (Orixek ez du zuzenean erakusten gizarte hori, baina hor dago, usaindu egin daiteke ia, eta gehiago amaiera aldera bikotea Donostiara joaten denean). Hala ere, amonak erritua bete egiten du, horra hor ohituraren indarra (badaezpadare); eta, azkenik, horretarako badago arrazoi fisiko bat ere: alegia, txurten horiek hezurretan min egin dezaketela lastaira barnetik. Gaur egungo ikertzaile askok bide horretatik argitzen du ohitura antzuten arrazoiak: iturburuan arrazoi fisiko eta praktikoa bat bilatuz. Adibidez, juduek Bibliatik ateratzen duten txerri-okela ez jateko aginduaren iturria, beharbada noizbait trikinosia zabaldu eta, ondorioz, txerririk ez jatea erabaki zutelako izan daiteke.

Goiko kasu horretan fedea hartu dugu sorginkeriatan sines-tearen kontrako osagaitzat. Baina, maiz, kristau fedea hartzen du jokabide majikoaren lekua, hitz majikoaren ordeztu oitza

agertuko da; hala ere, fede hori sineskeriak baino haruntzago dagoen zerbait izango da. Adibidez, ameskaiztoen kontrako formula edo leloa erakusten zaigu:

"Bildur-ametsentzat badu arao jakina,
siñisten ez badu ere aren indar ziña.
Siñiskerien gaiñetik kristauen dotriña.
Otoitz au da gauero isildu-eziña:

*'Ene Ama Santa Ines, bart egin dut amets.
Bart egin badut gaiztoz, gaur egin zadan onez'.
Larraiñean eguzkia balu biaramonez,
egurastu lezake txurikiña sardez"* (Eusk., 60).

(Jarraituko du)

SORKUNTZA

OLERKIAK

AITXUS IÑARRA

Aurkikuntza

Itzal-malkoak
limurtuz doaz oinaze zaharrerantz.
Ilargi beteak,
urratuak ziren aierupen hitsetan.
Atalasea iristeko
ibiltzea ez dago bukatzeaz
eta hitz ezaren ezagutza bizi da
siltasun jakintsuan.

Mari

Gailurreko leizean
Mari izkutatu eta
ilargia itzali sen.
Amaraura
udazken murrinduan
zilarrez tatu, hauskor hedatu da.
Oro nabartu du.
Mari etzanda, herioaren besoetan.

Laberintoa

Laberinto bihurgunetsuan
Ariadnaren lakaina sotilak
ez ziren ageriak,
erdiguneriz ez zen.
Eta, ispilu amaigabe zastatuan
engainu eta errealitatearen isladek
keinuak egiten zizkidaten.

Borkarioa

Denborarik eza,
orotan,
nere niaren topaketa isila.
Hunkipen izkutua, oinaze aldarazia
aintzineko bidea landua.

Hitzaren isilpean

Bere hitzaren aislpean
ez duru hitzik.
Bere harresipean
ez duzu higidurarik.
Bere menpean
ez zara, ez zara.
Urrun da bere hondamendia
arerio ilunak ez du etsitzen

Herria

Aintzinako bizipen aztarnak
hitz--inarretan jasoak,
hitz urrunak
hitz hurbilak
gizaki eta egintzaz beteak,
beraiengan murgildurik
errealitate egitearen eginak
gure hitzarekin eraikitzen dugu herria.

IBAIERTZ

ZEZENAREN MIRABE (Gernika, 1937)

Zure eta lurren saminean
arratoi zapaldu zien,
zure zulo, etxe, bazter, bide,
mendi, kaleak
odolez bete ziren

Euskal Herria agoniz,
odol asegarritz.
Lurra pitzatu da
eta lurretik sua
—iturria bezala—
arin jaiki da...
Nork eman dizu
halako ur gazia?

Horra, horra, Gernika hotzikaraz,
bere haragia erne ideki da
obusen ibaiaz,
esperma gorri, gorri, unibertsal bat
bere gain erori da.
Esperma hori zertarako duzu,
agian semeak suaz jaiotzeko,
agian, baratzetan metrailaren loreak
sendo, lerden, gailen
etortzeko?
Junker-en zaplaztekoa
harrietan, masailetan, sabeletan

—etxeen algaretan—
lehertu eta hatsi da,
arratsa more, isila
odol eta garraisi egin da.
Ah, nolako arrats teluriko, apokaliptiko
—sekulakoa—
mila olatu, mila danbore, mila zezen mozkorrez
erasoa...
(ah, nola, nolakoa!).

Junker horien gosea
zezen beltzen amorroa
bezain ankerra da,
eta berriro obusen esperma
afar gori, azkengabe, unibertsal bezala
guganaz erortzen da.

Zezenaren orrua izugarria da,
Gernika zezenaren zangopean datza,
zeruko pizti zantarrek egarria
etxe, kale, orma eta gizonen masailetan
asetzen dute,
Gernikan sua zutik ikusi da,
Gernikan sua hotsez, minduraz, herioaz
altxatu da
eta herriaren zilborra
ketan hustu da.
Bai, Gernika gorputzez hautsia dago,
idi zikiriatu baten begirada tristea du,
obusen ahoak goputzen haragian
—gure historiaren harrikozkorretan—
hozkatzen du.

Begira odolezko tontor nahastuak
 nola Picassoren pintzel amorratuak...
 Beraz, Gernikak Picassoren eskutan
 itxurra itsusia:

zangoak, esteak, besoak, izterrak, kaskahezurrak,
 ukabil amorratuak, sabel eta hatzapar hautsiak
 denak nahasketa izugarrian.

Ah, hortzak zutik
 ah, begiak zutik,
 ah, garraisiak zutik.
 ah, hatzaparrak zutik.
 ah, gorrotoak zutik,
 ah, okotzak zutik
 (herri honen arima etzanda bakarrik)...

Zezenak, mamuak, goiko egaztiak
 (Junker madarikatuak)
 hezurren esta haragien,
 gizonan eta animalien, gorputzen eta arimen
 vals mozkor-agonikoa maite dute.
 Dena dantza krudel, erdierotikoan urduri...
 Bai, begiak daude zutik,
 gorrotoak ere zutiz
 (herri honen arma etzanda, bakarrik)

Gernikan odolak hitz egin du,
 bere hitza mailu bilakatu da,
 gorrotoaren mozioa iturrietan altxa da,
 zeruetatik euria (obusen su gorria)
 kutxara galantetan
 euskal soro, baratze, mendi,
 arima, gurari,
 bihotzetara
 erori da.
 Akaso, herri hau gaiztoa da,

akaso, bekatu handiak
(izugarriak,
nardagarriak)
egin ditu...
Bai, herri honek
bere etxeak,
bero soroak,
bere euskarak,
bere legeak
defenditu ditu
(ah, eta hori da bekatu!)
Horregatik herri honek zigor handi, fingabe bat
merezi du...

Hezurren karraskak birao,
gizonen hatsak madarikazio.
Desolamendua saminezko ezeanotan
bidegabe hustu da,
gorrotoa gizonen begietan gordindu.
Arratza pasata, gauaren isilean,
euskal semeak polbora jan dute
beren amak esaten dutelarik:
"barkatu, barkatu".

Gero, okotzen eta kaskahezurren,
ukabil eta izter hautsien tontorrean
herri honen arnasa bota du,
gau argi gorriz bilakatu
(zezen galanta odolez mozkortu
eta tripaz gora gelditu...).

Orain zer egingo dugu?
Zezen hori hilko al dugu?
Bai, bai, bere sabela ziztatu
behar dugu
(herriaren borrokaz) gure odolak berriro

zainetara eta soinetara igo behar du.
 Ondoren gure herriak *herri* iraungo du,
 gure soroek eta baratzek beste euri bat izanen dute
 eta aberriak arrats gorria pasa ondoren
 bakea
 eta ohe zuria etxean
 gozatuko du...
 Noiz, noiz? Gaur bertan
 —arratsean—.
 gaurko ilargi gazi, more, horia
 tamarindoetan duenean,
 bai, gaur bertan,
 herriak borroka hasi eta jarraituko
 duenean...
 Gaur bertan .

Historiaren erritmoa

Lurrak, lurrak, lurrak,
 —urteak, urteak, urteak—,
 ta urteen nekea
 kateen gurpilean...

Zaldia ta zalduna
 ta haien itzala
 —zakurra—
 mamua bailitzan
 zelaien joanean...

Keinu zantarrak urrutian,
 Herri baten lantzak,
 haitzurak,
 haizkorak,
 mailuak,
 kolpeka
 euskal eremuan.

Kolpeka
Herri baten semeak
historiaren atean.
Zaldi honen zangoak
hautsiko ditu
gure kateak,
aspaldiko nekeak.

Arre, arre zaldiko,
arre arinago,
bihar goizean
gerade libro

Herrien zigorrean,
—irrintzi ta danboreen
gorrotoan—
—historiaren erritmoan—
Herri honen herdoila,
nekea
ta herioa
hautsiko da.

Lurrak, lurrak, lurrak,
—urteak, urteak, urteak—,
ta urteen nekea
kateen gorpilean

Arre, arre zaldiko,
arre arinago,
bihar goizean
gerade libro.

PATXI EZKIAGA

MARELLAren HAURTZAROKO OROITZAPEN ETA ELKARRIZKETA BAT

— | —

Igande goizeko Pasai Donibane.
Tximinitako kea, gaueko euriaz
bustita oraindik kaiko harlosak,
eta goizeko eguzki izutiaz tintatuta
kalasantzen hegoak.

Banan banan sartu gintuen maixuak
bakoitzarekin irauliko zela
ematen zuen baporean.
Hirunaka eseri gintuen egurrezko tosta
estuetan ontzizainak.

Bare bare zirudien itsasoak
baina motorraren helizeak ura
biraka jartzerakoan
beldurrez bete gintuen esperogabeko
kulunkak.

Gure atzetik jarri ziren
inguruko kalasantza gustiak.
Larriminez egin nuen bidaia,
ni neu kalasantzen hegoetan joango banintz bezala,
ikusten zein alferrikokoa, zein iragankorra den
neure burruarekiko maitemina.

— II —

Si vis pacem, para bellum.
Aintzineko giza erokeriaren sintesiak
laburbil desake latina lehortzen hasia zen
Izabako elizaren eraikuntza garaiko
harri zitzelaturen mezua.

Abdelrahman daukagu atariko
arkuaren bihotzetik guri begira.
Marra bihur meheak bizartzat,
zulo borobil grisaxkak begitzat
kasku puntadunean eta aho itxian.

Halere ikustezinaren misterioz beteta
dago harria: ezpataren ditzira,
ilargi erdiaren zirrara, Igarlearen
hitzaren salbamen bultzada larria.

Hiltzear dago eguna.
Arrastiriaren iseka arrosak
dardarka jarri ditu Abdelrahmanen
aurpegiko marrak.

Historiaren iheroglifikoa lotara doa,
iheroglifikoago esnatzeko urrengo
egunsentian.

— III —

Behin biharamuneko goizeko
lauretan agertu zen ama etxean.
Santagarazin errefuxiatutako aita bisitatzer
joana zen eta ez zidan utzi
lagun niezaion. Gazteegia zara, malkartsua
da aldape, azkarrak goardia zibilen fusilak,
ilunegia mutiko batentzat gaua.

Eguna lagunekin kabitan emana nuen arren
ezin izan ninduen sakonenean harrapatu
loak.

Sukaldean ikusi nuen bueltan zetorren ama;
urratuak gona eta zamarra,
musuzapiaren tolesduren azpian
besoko urraduraren bolbora aztarna.

Paso Zemeto inguruan zai geneuzkan,
norbaitek hitza pasata,
goardiak.

Mugaz bestaldean gure gizonon
itzalak ikusi orduko hasi zitzaizkigun
tiroka. Zokogunetara jo behar izan
genuen, seme, binaka. Guk Antxomarroko
harpean eman ditugu orduak.

Laztankiro besarkatu ninduen ama lokaztuak,
paradisuko lehen kreakuntzakoak
baino askoz ernalkorragoak
nire bigarre genesiko buztinaren orratzak.

— IV —

—Nora zoaz bisutsaren pean,
lore xorta hori eskuetan,
Marella!.

—Elurra zastada, elurra aterpe,
bustidura eta maluta.
Belearen jaia da, ama,
eta belea da nire laguna.

—Baina etzara konturatzen
belea hegazia dela
eta inoiz etzaiela
egin hegaztiei festa?
Um!. Nori eta beztasun horri gainera!
Neska hau burutik egingo zaigu!
Lotsatu, lotsatu egingo gaitu
lotsaren lotsaz margotu arte
gure aurpegietan ostadarra.
Noiz, noiz sartuko zaio burezur horretan
bizitzan ezin dela aurrera egin
buruz jokatzan ez bada?.

—Ama, belea bakarrik da
neguko makal elurtuetan
egiten duena dantza.
Belea bakarrik da espazio zuri grisaxkan
terrala urratzen duena...
eta, gainera, jakizu, jakizu gaur jai eguna dela
eta nik bihotzaz entzuten dudala
eta ez buruaz bizitzaren taupada!.

Agustin Zubikarai, antzerkilari

EUJENIO AROZENA

Agustin Zubikarai Bedialauneta, Ondarruan jaioa 1914. Urteko Azaroaren 3an.

A. Zubikarairen deskribapena hitz bitan egiteko esaldi hau erabiliko nuke: "Gizatasuna, xularme guzietatik ateratzen zaio eta 'Gizatasunaren' lurrinarekin lagun hurkoa bustitzen du".

Augustinen lana zabala da, ez dakit jorratu gabeko alorrik duen.

Antzerki alorrari dagokion kreazioez arituko gara hauek gehien landu dituenak izanik. Lan hauetan herrikoitasuna hertsiki erantsia du, ez bait du alferrik A. Zubikaraik herriaren kiratsa arnastu eta itsasoaren kresala xurgatu.

A. Zubikarairen antzerki kreazioaren zerrenda, hau da:

1. ABERRIAGAZ BIZI	Euskadi
2. AINGIRA KUMAK	EGAN 1-3-1969
3. ARITZ ITZAL	Helduentzako
4. ARRAIN SUNDA	Bizkaiko Foru Aldundia 1987
6. ARTEAKO ITSUA	Bizkaiko Foru Aldundia 1987
7. ATAKO BANDAN	
8. ATXURIKO MILAGRUA	Kirikiñorena, antzerkirako egokitua. Kirikiñon omen egunak
9. BIZI GARRATZA	Iraku Sail 1970
10. DON PERU	Santurtziko Udala 1984
11. ETXEARI AGUR	
12. GERNIKA ARITZ AURREAN	
13. GIZON ON ETA ANDRE ERRE?	1967 Toribio Alzaga Saria
14. GORRI TA ZURI	Bizkaiko Foru Aldundia 1987

15. GUREA	EGAN. 1992
16. H. OPOKOA H	
17. IJITOAK ETA NI	Bizkaiko Foru Aldundia 1987
18. IKAS-MIKAS	Euskarazaintza-25 Antzerki Labor
19. ILLOBEAREN INDARRA	Euzkadi
20. IRU ALABA	1963 Toribio Alzaga Saria
21. IRUGARREN ADINEAN	ZIMUR-ZIMELAK bezela ezagutua ere
Bizkaiko Foru Aldundia 1987
"Euskadi"
22. ITXAS LAPURRAK	
23. ITXAS ERTZEKO ITSU MUTILLA	
24. ITXASORA	Miarritzen saritua 1949
EGAN 3-6-1960
EGAN 5-6-1959
25. JAUNAREN BIDETAN	
26. KIRRIKAK	
27. KRESALETAN	Antzerti-1991.
28. LURRUNPEAN	Bizkaiko Foru Aldundia 1987.
EGAN 1-3 eta 4-6- 1978
29. LOIOLAKO SEMEA	
30. MARIÑELAK	Antzerti 1991
31. MARTIN ITSUKI	
32. MENDI TA ITXASO	Antzerti-62/1983,
Markinako Lore Jokoetan
Lehen Saria
Irakur Sail 1969.
Toribio Alzaga Saria.
33. MENDU ZAHARRAK	
34. NI NAIK KAPITAN PILOTU	
35. ORBEL ETA ORRI	
36. SALIÑA SALIÑA	
37. SANTA CLARAREN EGUNEAN	Euskarazaintza-25 Antzerki Labor.
38. SEASKA INGURUAN	EGAN 3-4 1957/1956an
Donostian saritua
Euskarazaintza- 25 Antzerki Labor.
39. TOSTA GAÑEAN	
40. UMETAKO KEZKAK	
41. URRUZUNOREN UMOREZ	Urruzunoren omenaldiko
42. ZURI TA GORRI	
43. ZURRUKUTUN	

A. Zubikarai jaunaren antzerkiak arrakastatsuak izan ziren eta bereiziki 57-67. urteetan. Hamarkada honetan. Ondarruko antzerki taldeak beste antzerki obren artean, oso arrakastatsuak izan ziren A. Zubikarai jaunaren lau antzerki obra antzestu zituen: KRESALETAN, MARIÑELAK, JAUNAREN BIDETAN eta SEASKA INGURUAN.

Hamarkada honen ondorengo belaunaldiarentzat atsegin-garriak zitzaizkigun 1970 urtean Irakur Sailek argitaratutako BIZI GARRATZA eta MENDU ZAHARRAK antzerki lanak.

Momentu hartan euskal antzerkiarentzat berritze boladaren esperantza etorri zitzaigun, hara Letek, hitzaurrean zer zioen:

"Zubikaraik badu halako erreztasun bat bere obren pertsonaiak eszenan ezartzeko, definitzeko eta mugitzeko. Era klasikoan planteatzen du bakoitzaren zer esana eta zer ikusia, baina erreze erabiltzen du gaia eta pultso sendoarekin eramaten ditu aurrera, berak ezarri nahi dien papera ondo beteaz. Dialogoak elkar-hizketak, guztiz trebeak eta pizkorrak dira; abilitade haundiarekin mintza arazten ditu bere pertsonaiak, era herrikoiean gainera herrikoikerietan erori gabe; naiz eta batzuetan, noizik behin, dialogoaren bizkortasuna eta bizitasun horrek berak hizkuntzaren aldetikako "barrokotasun" pittin bat enbazogarria sortzen bada ere".

A. Zubikarai antzerkilaria da. Eta hau kontutan izan behar dugu; honekin adierazi nahi dut ez dela antzerki idazle soil bat. A. Zubikaraik antzerki obrak taularatzen daki eta honek ematen dio idazleari katramila askoren giltza. Lehenago aipatu hamarkada horretako ondarrutarren antzerki taularatzearen ardura eraman zuen.

A. Zubikarairen antzerkiak badu berezitasun bat aipagarria dena eta behar bada antzerki taldeak zuzendua izana litzateke. Antzerki lanari egitura propia aurkitzen dio murgiltzen den giroaren arabera. Hor ditugu lekuko: SEASKA INGURUAN, JAUNAREN BIDETAN, MARIÑELAK eta KRESALETAN irudietan osatutako antzerkiak. Hara nola Zubikaraik badiu irakurle ezberdinei begira idatzitako obrak:

Gaztetxoentzako hamarren bat antzerki obra ere aurki ditzakegu.

ZIMUR-ZIMELAK antzerkia hirugarren adinean oinarritzen da, eta egoera horretan ez gaudenontzat zer pentsatua ematen digu. ZIMUR-ZIMELAK bi ekitaldiko obra dramatikoa da. Zubikarai jaunak antzerki honi egitura berezia ematen dio; alde batetik hirugarren adinean daudenontzat malkoetako drama bihurtuko

da baina bestalde antzerki obra honek adierazpen berezia egiten digu oraindik adin egoera horretara iritxi ez garenoi. Antzerkiaren haseran ahots batek oraitarazten digu antzerkian gaudela eta honek ipintzen digu distantziazko antzerki motaren aurrean.

ZIMUR-ZIMELAK antzerkia honela hasten da:

ABOTSA. Bizitzak, urtearen antzera, bere udaberria eta udazkena dauka. Bere uda eta bere negua.

Eta neguak, beste aroaren antzera, giroari dagokion zati andi bat dauka.

Bere eurite ta txingorte, bere eguzki-arte eta bare aldi. Ipar beltz, aize berde eta kalma zuri egunak.

Urte aroak eta bizitza, nortasun berdinetatik duaz.

Bildur dautse neguari.

Eta negua, illuna da bai, zelan gertu ala artu.

Neguak batzuk okertu egiten ditu ta besteak jatortu.

Batzuk zortu ta besteak amets barrietara sortu.

Negu illuna itxaropen leioa dala esaten da

Zelako itxaropena eta negu otzak berotuten dauana?

Gertu ete da gure gizataldea, bizitzako negua bizi al izateko?

Etxeko sukaldearen epelak drogatuta euki ete ditu gure zarrak?

Edo ta gazteak galdu egin ete dabe gizaldien gizaldietan etxeko su inguruan epelduten zan gizonaren udazkeneko bizi aria?

Bardintuten ete dabe gaurko zartzaroko egoitz askoren egokitasunak, familiko su ondoko ke eta txingar arteko apaltasun otsenik? Etxean ete dago maitasunaren oea, abia eta atsedena eta... alan esan ezkerro, maitasunaren ezitia, edo etxetako erleak ezti obeagorik egin ete leike bazterretan?

Aiskide: Ez zaitetz ikusi emengo irudietan. Baiña pentsatu, gaur ez zareana, orrelako bizi irudi bat izan zeinkeala.

Bizitza, umetan eta zartzaroan, olgeta da, iribarre baiño garraztasun geiagoz.

Gaztetan eta mardul giroan, kezka eta naigabea, zoro-tasuna batzuen artean.

Naigabe ori zartzarora ba daroagu, itxaropenak ez dauka berderik, ez dauka ametsik.

Eta gizonak, bizitzan, ametsik bako arnasa, arnas gai-xoa dau.

Aurrera goaz. Eta kalean bizi zarean orreri, zementu eta asfaltoen manpeko orreri, dei degitsut: Ator, ator mutil familira... Bide barrietan gabiltz.

Gaurko kezka ikusi ta biarko oiñarritzen ikasi.

Bestalde drama historikoak ere idatzi ditu hara nola: ARTEA-KO ITSUA, LOIOLAKO SEMEA eta GERNIKA ARITZ AURREAN. Azken hau hitz neurtuetan idatzia. Antzerki laburrak ere idatzi ditu. A. Zubikarainen zaletasuna antzerki mota honi buruz Ondarruako Kultur Etxearen laguntzarekin prestatu zuen sariketan ikus dezakegu. Gainera sariketa horretan parte hartu zuten egileen hamar antzerki lantxo agertzen diren 1981 urtean argitaratutako BANAKA... BANAKA liburutxoan Zubikarainen itzala nabari daiteke.

Hiru ekitaldiko seiren bat drama luze ditu. Bainan kontaketan gehiago jarraitu gabe A. Zubikaraik bere antzerki sorpen guziari bi dohain iraunkor ematen dizkio: Alde batetik antzerkia taularatzen dakiela eta idazten dituen antzerkiak erraz taularatu daitezkeela eta hau ez da iritzi bat berak ederki frogatu baitigu bere antzerki zailenak izando direnak: KRESALA, MARIÑELA, JAU-NAREN BIDETAN eta SEASKA INGURUAN hamarkada honetan arrakastatsuki taularatuak izan bait ziran. Aipatu beharra dago urte honetako Urriaren azken egunetan eta Azaroaren lehenetan A. Zubikarairi, Ondarruako herriak eskainiko dion omenaldi barruan KRESALA antzerki obra berriro Ondarrutarrak taularatu zutela.

Bestalde, gizonengan duen sinismena, antzerki lan guzietan aurkitzen diot esperantzaren argitxoa eta hau bere neurrian eskaintzen bada ondo dago. Honi buruz Aristotelek zera zioen:

“Antzerki idazlearen zer egina ez da gertakizunak nolatan gertatu ziren kontatzea, baizik eta gertakizunak nolatan gertatu behar zuten o posible zen gertatzea, kontatzea baizik”.

Egile honen antzerki obrak aipatutako argitxo horrentzako kriseilua dira, eta argitxok apal-apal irauten du honela behar bada hau izango da gure A. Zubikarairen lan guztien legamia.

GEHIGARRIA bezela X. Letek A. Zubiakarairi buruz egindako MENDU ZAHARREKO hitzaurrean esaten zuena orain hogeitau urte gaur egun idatzia balitz bezala har genezake:

“Eztut gehiago jarraitu nahi. Hemendik aurrera irakurleak ikusi eta aztertu behar du. Bainan, amaitu baino lehen, azken aipamen bat. Zubikarai, bere alde on eta txarrekin, osotasun eta hutsegiteekin, teatroa seriooki hartu duen gizona izan da. Hortik dator bere ekintzearen baliotasuna eta horregatik da bere lana estimagarria. Publikorik gabe eta girorik gabe hainbeste urteetan lana hain serio eta segian egin duen gizonak, gure estimazio osoa eta esker ona mezezi du.

Gutxi dira, Eukal Herrian, berak eskeini duen haina eskeini duenik”.

Urria eta Azaroan eskaini dioten omenaldia ondo merezia, izan du, eta hemendik aurrera bere lanak ezagutuak izan daitezela opa diot bihotzez Oiartzungo herritik.

GUREA

IRU ZATITAN

AGUSTIN ZUBIKARAI

GUREA A. Zubikarainen antzerki obra hau 1991. urtean idatzia izan da. Hiru ekitaldian antolatutako obra dramatikoak da.

Gaia, gaur egunean pil-pilean dagoena da: Amen umetokiaren alogera.

GUREA antzerkia lehenik 1991. urtean irakurri nuen eta orain berriro irakurri dut, bietan sentsazio berdina izan dut, *GUREA*ko pertsonaiak klimax dramatikoak eragin beharrean, denboraren amaierak pertsonaiak habaitzen ditu eta zurrunbiloaren nahasketan pertsonaiak klimax fiktizioan erortzen dira.

Irudigilleak:

ANES.- Adiñeko gizon bat.

LUKI
LIBE 30 urte inguruko senar emazteak.

ZORI.- Pilotu gaztea.

KAPI.- Itxasontziko kapitana, gizon mardula.

BEGO.- Itxasontzian dabillen gaixo zaiña.

Irudia: Itxasoan, atsedean eta atsegin osterak egiten diardun itxasontzi apain eta andi batena.

Lenengo ekintzan, "Kubiarta" gaiñean.

Bigarrenean: Barruko kamaiña (kamarote) baten.

Azkenean: Itxasontziko gaixotokian.

Giroa: Gure egunetakoa.

LENENGO EKINTZA

I IRUDIA

ANES ta LUKI

(Itxasontzi baten gaiñean, kubiartan, itxasoari begira, denpora pasa, kontu kontari).

- ANES.- Zegaitik maite dozu ainbestean itxasoa?
- LUKI.- Gatz bakorik ez dodalako ezer be maite.
- ANES.- Ori baserritar eta artzaiñen erantzuna da.
- LUKI.- Nik ez daukat ez zimaurre ez ardi learusainik.
- ANES.- Dana dala. Sasi filosofariena. Albotiko erantzuna. Eta gatz geiegiak ez zaitu atzeratzen?
- LUKI.- Txistua gatz puntuan ipini, besterik ez.
- ANES.- Edo gatz larritu.
- LUKI.- Neurria norberak artu bear. Ez dakizu? Sardiniarik onenak gatz lodiagaz laban erreta egoten dira. Barbariñik koipe-tsuenak be bai.
- ANES.- Betikora zoaz. Sabelera.
- LUKI.- Sabelera ez, egira.
- ANES.- Eta naigo dozu egaz egin baiño igarian ibili?
- LUKI.- Milla bidar naiago.
- ANES.- Albokoak, adiskide eta lagunak izorratuta be?
- LUKI.- Nik ez dakit komeni dana eta bear dodana besterik izorratzen.
- ANES.- *(Zirikalar)* Emaztea bakarrik.
- LUKI.- Ez zaitte akulari. Eta berbak zeatz, garbi erabilten ikasi.
- ANES.- Berbak garbi eta aragia lizun? Ez da joko bardiña.
- LUKI.- Emaztea izorratzea ez da sekula zuk pentsaten dozuna. Jakin? Emaztea izorratzea, gaur, birtutea da. Egin bear

dana. Oraingo giroan bagoaz, laster Estatu Berberak saritu egin bearco dau emezteak izorratzea.

ANES.- Besterik ez dogu bear.

LUKI.- Gero datoz buruaustek eta diabrukeriak.

ANES.- Ez dautsut ulertzen.

LUKI.- Gero dator, esan nai dot, kontzientzia bere arduarekin. Gero, aur galtzek, eta kanporatu naiak eta abar. Or dago kukua, ta ez izorratzean. Izorratzea gizontasuna da eta maitasuna be bai.

ANES.-Zelan da kantu zarra? "Ez neban uste Aitunen semek esaten zuela gezurrik" edo orrelako zerbait ez?

LUKI.- Ba! Erdika edo motel, orrelako itxura emon lei. Baiña ez oraingo onetan.

Eta? Nun dago or iñor arritu eta lotsatzeko esaerarik?

Andre bat izor lagatea, edo nai ba dozu izorratzea, aurdun lagatea da, seindun. Eta zer da norbereagaz egin bear dana, familia osotu nai ba da? Ez al da ori era batera, erriaren on izate eta bizitasunean pentsatea?

ANES.- Zu piperrari be esnea ataratera gertuten zara.

LUKI.- Erakusten eta jaten. Bietara. Miña bai beintzat.

ANES.- Lengora jota. Ainbeste egun itxasoan, ontzi baten, ez zara gogaituten?

LUKI.- Osasungarri da. Origaitik artu dodaz opor bereziak eta itxasora etorri.

ANES.- Ni lanean baiño geiago eteten naz.

LUKI.- Baiña ordainduta zatoz.

ANES.- Bai. Eta egazkiñari bildurra dautsadalako.

LUKI.- Baita.

ANES.-Lantegitik erbestera bialtzen nabe tekniku lez. Tekniku paperetan, morroi izatez.

LUKI.- Ondo dakizu langille batzuk ez dirala morroiak.

ANES.- Gure amak esaten ekian, morroiak bizarra urten arteko mutillak bakarrik izan bear litzakezala.

LUKI.- Eta baserrietan ibiltzen diran mutilzarrak ez dauke bizarrik?

ANES.- Kentzeko denporarik be ez areik.

LUKI.- (*Arnas luzea artuaz*) Esan benetan, ez jatsu atsegin iodoz betetako giro au?

ANES.- Emoidazu niri lurra.

LUKI.- Autsa, likiña ta tukurra.

ANES.- Orretara itxasoa be ez beti urdin.

LUKI.- Itxasoak atsegiñez jokatzen daki kolorekin.

ANES.- Erromantiku uts zara.

LUKI.- Erromantiku ni? Izadiaren begirale besterik ez. Ba dakizu zelan deitzen eusten mutil kozkondu nitzala?

ANES.- Erri txikitan edozer.

LUKI.- Traganarru.

ANES.- Zer da ori? Arraiñen bat?

LUKI.- Bai zera.

ANES.- Bale edo antxinakoen izaberetako bat?

LUKI.- Ez dakizu zer dan? Udan, itxas ertzetik sarri ikusten dan gertaera edo fenomeno bat.

Ara: Odeiak larrituta lez ikusiko dozuz alkarren gainean batzen, eta gitxien uste danean, odei artean alako aizeko gorakako tengada arrigarria, itxasoko urak gora jasoten. Zu zeu be artegatu egindo ziñake Tranagarru baten aurrean, orrelako ikuskizunean, alako indar egarri zorodunez konturatzean.

ANES.- Antxiñako jentillen ipuiña sartu daustazu.

LUKI.- Ez diñotsut gaur be gertatu eta ikusi egiten dala? Zoragarri.

ANES.-Batzuntzat.

LUKI.- Alaxe dalako.

ANES.- Leorretik ikusteko izango da.

LUKI.- Edonundik.

ANES.- Gu, orain lez, itxasoan gertatuta zer?

LUKI.-Bere azpian txaloparik andiena be estu erabiliko leuke.

ANES.- Eskerrak au txalupa baiño andiago dala.

LUKI.- Andiago zan Titanic.

ANES.- Ez egidazu bildurrik sartu. A ez zan gorako joan, ondora baiño.

LUKI.- Ni aidean baiño ziurrago ibilten naz emen. Eta batez be atsegiñago. Itxas urak ondartza egaletan kiriok baretzen ditun lez, esan neike itxas lurrun onek osasuna sartzen dauala. Begira izurdak, or aurrean.

ANES.- Nun? Ez dodaz ikusten.

LUKI.- Nora begira? Beti batera? Or, aurre-aurrean, saltari, jola-seann lez. Ikusten ez? Arrain txikien sundaz ibiliko dira, euren kasan.

ANES.- Nun baiña?

LUKI.- Laster agertuko dira. Ara, ara! Barriro be agertuko dira, asko urundu barik.

ANES.- Kapitanaren puentean be ibiliko dira izurde edo arrain gaiztoen batzuk, ziurretik. Len ikusi dodaz iru-lau.

LUKI.- Izurdeak?

ANES. Edo neska arraiñak.

LUKI.- Zure ametsetan bai. Kapitanak ez al dau euren lotsarik?

ANES.- Etxean bai eta itxasoan jai.

LUKI.- Esanak ez artu izantzat.

ANES.- Zure emaztea dator.

LUKI.- Bai? Denporalea gaiñean. Ai ene, gauzak ez dagoz ondo.

II IRUDIA

ANES, LUKI ta LIBE

LIBE.- (*Asarre eta urduri dator, kiriotsu. Beretik urtenda lez*). Andrea artu, zetarako? Kamarotean giltzapean gordeta eukiteko? Zuek aize leunetan, Jainkoak jakin zelako kontuetan...

- LUKI.- (*Garratz*) Gu bai, gu ixilleko eta eskutuko autu eta kontuetan.
- LIBE.-Guzurak kontaten. Iñoren aitzakiak billatu eta aizetzen, ziurretik.
- LUKI.-Ez zenkien? Kaleko andren kontuak berdetzen. Ori jakin nai?
- LIBE.- Onezkero esan be egingo eutsun zegaitik etorri garean, ez?
- ANES.- Ez dakit nora zoazen.
- LIBE.- Mundu guztiak daki. Eta ez nik esanda.
- LUKI.- Berbetan asi aurretik baretu zaite.
- LIBE.- Lau urte dira ezkondu ginala, eta agirian dagona, ezin se-merik ekarri.
- ANES.- Ez zarie zuek bakarrik.
- LIBE.- Gu bai beiñik-bein. Eta gauzak aldatzeko, berera etorteko, giroa aldatzea ei da ona. Ara emen, itxasoan. Zetarako?
- LUKI.- Ixildu zaite, mesedez, Libe. Familiko goraberak eskutukoak dira lurrean eta itxasoan.
- LIBE.- Ezkutukoak. Origaitik nakazu giltzapean kamarotean.
- LUKI.- Nik andrea giltzapean kamarotean?
- LIBE.- Bai, zure andrea, zure emaztea, giltzapean kamarotean. Entzun? Atsegiñeko ibillaldi batera eninduzun gonbidatu?
- LUKI.- Galerrenen bat sortzeko gogoia daukazu? Kamarotean gelditu ba zara zure gurari eta atsegiñez izango zan.
- LIBE.- Noren atsegiñez?
- LUKI.- Lotan edo lo konkorrean ikusi zaitut.
- LIBE.- Bazkalondoko kopeo ondorengo lo zorroan, ez?
- LUKI.- Ez dot olakorik esan.
- LIBE.- Esatea beste. Mozkortuta. Iñoiz ez eta gaur.
- LUKI.- Ala nai ba dozu, leikena da.
- LIBE.- Eta gero zuk atea itxi kanpotik.
- LUKI.- Ez dakit zer diñozun.

LIBE.- Edo jakin nai ez.

LUKI.- Txotxin barbarik ez egizu esan.

LIBE.- Txotxiña deitu gaiñera.

LUKI.- Irakiten lagaten dozue bat eta edozer erantzuteko eran.

LIBE.- Eskerrikasko.

LUKI.- Aizea artu daigun, barruko beroak kentzeko. Anes, mese-dea, ekarri egidazu kamarotetik chester pakete bâte.

ANES.- Zegaitik argi esan ez, emendik alde egiteko?

LUKI.- Olakarik ez dot pentsatu. Bizimodua ikusteko aukerra bat dozu.

LIBE.- Arillari eragiten?

ANES.- Giltza, mesedez.

LUKI.- Nik ez daukat.

LIBE.- Ez daukazula?

LUKI.- Beste txamarran itxi dot.

LIBE.- Eta atea zeñiek itxi dau giltzean?

LUKI.- Nik ez beiñik bein. Zelan, giltzik barik?

LIBE.- (*Kezkauten*) eta beste iñok euki lei giltzik?

LUKI.- Ez leuke euki bear.

LIBE.- Orretaran gure gelan iñor dabil?

LUKI.- Ez litzake ibili bear.

LIBE.- Ez dot ametsik egin. Ziurra da, ziurra da atea giltzez itxia egon dala (*Luki'ri lepotik oratuta*) Oi Luki! Parkatu! Pentsatu bear neban zuk ez zendula egingo olakorik.

LUKI.- Orainarte ez beintzat.

LIBE.- Pentsatu bear neban...

LUKI.- Iñor mindu aurretik pentsatu ba zendu, lotsa geiagoz itz egingo zendun.

LIBE.- Ezin, baiña. Bat batekoa izan da. Ez nazu ulertzen. Bakarrik ikusi naz, kartzelan lez. Ikaratuta, bakarrik egotean.

LUKI.- Ez zara ba makala izan, bakarrik ibilten.

LIBE.- Itxasoan ez.

LUKI.- Zuk nai zendun nitxas oster a egitea.

- LIBE.- Zeuri poza emotearren .
- LUKI.- Osagilleak esana betetearren esan egizu.
- LIBE.- Or zebiltzan tabarra emoten. Lau urte ezkondu eta azke-
nean lagunak be arrituta egozala umerik ez ekarteagaz.
Zein da erruduna?
- LUKI.- Mesedez, Libe. Saguak ez dabe nai izaten iñok zulorik bi-
llatzerik.
- LIBE.- Gero, itxas giroak mirariak egiten dauzala ta...
- LUKI.- Mirari orde, itxasoko bakartadeak itto zaitu.
- LIBE.- Itxasokoak ez. Kamarotekoak.
- LUKI.- Eta beste zer geigo?
- LIBE.- Zek.
- LUKI.- Senarrak ez zaitu bete, ok eragin?
- LIBE.- Zelako gauzak diñostazuz?
- LUKI.- Urrengo baten argituko dautsudaz.
- LIBE.- Oi! Nire zeloz beteta senar gaixoa!
- LUKI.- Zigarrotxo bat?
- LIBE.- Ene! eta nire boltsa?
- LUKI.- Zetarako bear emen orrelako tresna?
- LIBE.- Ez egoan gure arasan.
- LUKI.- Zer zeunkan barruan ?
- LIBE.- Giltzak eta pitxiak.
- LUKI.- Zelan ekarri leikez itxasora pitxiak?
- LIBE.- Ez al dira egiten emen ainbat jai, ondo jantzita joatea es-
katzen dabenak. Edo ta atsedeen egun baten errien bat
ikustera urteteen gaztekor? Giro aldatzea zer da? Itxas ai-
zea bakarrik?
- LUKI.- Onezkero... Ez dakizu onelako itxasontzietan gantzeruak
ibiltzen dirala?
- LIBE.- Itxasoan be lapurrak?
- LUKI.- Sekula ez dozu entzun itxas lapurren konturik? Lapurrak,
itxasoan, neska arraiñak baiño geiago.
- LIBE.- Ene! Zer egingo dogu?

LUKI.- Guazen kapitanarengana.

ANES.- Kapitanarengana zetan?

LUKI.- Salatuten.

ANES.- Batetik bat, ez dau jakin be nai izango bere ontzian lapur-
rrak ibili leikezanik.

LIBE.- Jakin nai izan ezarren, jakin eragin bear jako.

III IRUDIA

LENGOAK ta ZORI

LIBE.- (*Zori datorrela ikusita*) Ara emen kapitana.

ZORI.- Ni?

LIBE.- Ez al zara?

ZORI.- Pilotu eta kittu.

LIBE.- Parkatu, ez naz oartu galoietan.

ZORI.- (*Irriz*) Galoiak beso gaiñeko uleak ba dira, emen dagoz
eta ugari. Besteak kamarotean itxi dodaz.

LIBE.- Orretarra zelan ezagutu nor zarean?

ZORI.- Serbitzutik libre nago. Orain ez naz iñor. Esan nai dodana,
ez naz iñor, baiña ba naz no-nor.

ANES.- Zeuk dakizu zer diñozun.

ZORI.- Kanean ez dozue esaten, ba, pilotuak portu bakoitzean
eta ontzi bakoitzean maitsaun bat eukiten dogula? Andrea
edo neskatilla...

LIBE.- Kontuz, Andrea.

ZORI.- Liraiña beintzat

.LIBE.- Eskerrikasko, baiña ez aurrera jo. Nungoa, mundakarra?

ZORI.- Mandatik nire errira ba dago bitartean ondarra.

LIBE.- Ibarrangeluko?

ZORI.- Ibarrangelu eta Artea erdiko.

LIBE.- Akorda'ko?

ZORI.- Bitarteko.

LIBE.- Bitartean ba dago ezer, ala?

ZORI.- Nun lagaten dozu Kanala?

LIBE.- Ene ba da ta. Niri atsegin jatazan lez Kanala'ko ostrak atsegin izan da, gogoratu ez? Au burua, au. Izan be emen gertaten diranak gertatuta...

ZORI.- Zer?

LUKI.- Libe, laga egiozu gizonari, edo mutillari, bere atsedeen ordua nasai artzen.

LIBE.- Igarri dautsut: mutilla.

ZORI.- Mutilla ni? Eta geiago ez? Nok eroan etxean dagozan mutil biei opilla?

LIBE.- Eta emaztea?

ZORI.- Bere bidetik joan zan.

LIBE.- Ene ba! Il?

ZORI.- Kapitaneen galoiak atsegiñago ebazan.

LIBE.- Parkatu.

ZORI.- Parkatu? Ez andrea.

LIBE.- Gizonak odol baltza eukiten dozue.

ZORI.- Zer da ori?

LIBE.- Odol illa. Irrikirik barik edozer esatekoa.

ZORI.- Eta andrena zer da, odol errukiorra? Ba nirea umeekin be ez zan errukitu.

LIBE.- Zure pentsakera.

ZORI.- Irugarren bat ekarri ei eban ortik eta ba dauka zein igortzi.

LIBE.- Ortik? Nundik?

ZORI.- Nundik ekarten dira umeak? Nik aina jakingo dozu ta kitu. Eta ba nua... zirika alkarri lotsa galtzen asi baiño len. Ez pentsatu kapitainak eta pilotoak izaten gareala galaiak. Bestelako kalatxoriak be ezagutzen doguz portuetan eta itxasoetan. Itxasoan, uste izan ezarren, asko ikusi eta asko ikasten da. Neu beintzat lekuko. (*Zori joaten da*)..

IV IRUDIA

ANES LUKI ta LIBE

LIBE.- Batek ez daki barre egin edo errukia artu.

ANES.- Beretzako aiña ba daki.

LUKI.- Kapitan eta piloto artean, mesedez, ez sartu.

LIBE.- Ikusten nire senarra txutxuka berari ekiteko eran?

ANES.- Entzuten diranak entzun eta zelan jokatu?

LUKI.- Iñor egon ete leike gaur berenez ziur?

LIBE.- Niretzat dator ori?

LUKI.- Zuretzat artu dozu?

LIBE.- Ori be bai? Ezpajian gaiñera?

LUKI.- Nok esan dau ezer?

LIBE.- Bekaizkor zu be?

LUKI.- Entzuten diranak entzun ondoren, ezin egon gor.

LIBE.- Eta esan, gaiñera, aurrez aurre esan?

LUKI.- Sendituten dana aurrez aurre esatea noiz da kaltegarri?

LIBE.- Kaltegorri ez ba da be, mingarri bai. Jakin? Nire kamara-
tera nua.

LUKI.- Zetan?

LIBE.- Obeto egongo naz an baketan.

LUKI.- Kapitanekin amesetan?

LIBE.- Testigu aurrean zerbait entzun nai?

LUKI.- Esatekoak esan, garbi eta argi.

LIBE.- Eta gero? Otz ez dana bero?

LUKI.- Atsegiñeko ibilleran gertaturiko maite-minduen erroman-
tzea ez da izango, ziurretik.

LIBE.- Atzipetuta ekarri ninduzun.

LUKI.- Atsegiñez bete nai eta atzipetu?

LIBE.- Zure atsegiñak errekaizetan etorri eta joaten dira.

LUKI.- Salaketa geiago?

- LIBE.- Esatekoa esana dago.
- LUKI.- Eta entzutekoa entzunda.
- LIBE.- Aize freskoak arindu zaitzala. Ba nua.
- LUKI.- Gorantziak kapitanari.
- LIBE.- Nungo kapitanari? Zure adiskide izango da, ez nire.
- LUKI.- Ikusten ba dozu... geitu nai neban.
- LIBE.- Ez daukat ikusteko asmorik.
- LUKI.- Eta atea zeinik zabalduko giltzik ez ba dozu?
- LIBE.- Denpora falta jatsu barrukoa atarateko. Sapua zara, sapua. Edo satorra. (*Libe joaten da*).

V IRUDIA

ANES ta LUKI

- LUKI.- Brixak urtenda dabil nire emaztea.
- ANES.- Emakumeak alaiago dira, bakarrik, jokoan edo jolasean.
- LUKI.- Origaitik ez ziñan ezkondu?
- ANES.- Egia esateko, oraindik ez dot ortarako ez gogorik artu ez ametsik egin. Pilotoarena gertatekotan...
- LUKI.- Egia ete da gero?
- ANES.- Ez eban asmatuko.
- LUKI.- Kendu beruna esanari. Oneik mapa-mundi zabala erabilten dakie.
- ANES.- Itxastarrena jakiña da. Portu bakoitzean maitasun bat.
- LUKI.- Ori guzurra da, Anes. Gazte ziñala zer egiten gendun guk? Eta gero, txakurra katean lez. Katean lotu edo katean ibili.
- ANES.- Zure andrea geiago ez da gogoratu ez giltzekin, ez pitxekin.
- LUKI.- Amesetan egingo eban.
- ANES.- Eta giltzak?

- LUKI.- Dakidanez, kapitanak kamarote guztietako giltzak eukiten dituez.
- ANES.- Beste iñok ez?
- LUKI.- Garbitzailleak bear ba da.
- ANES.-Maiordomuak ziurrago.
- LUKI.- Ala izango da, bai.
- ANES.- Igarri dodanez emengo maiordomuak kapitanak baiño geiago agintzen dau.
- LUKI.- Etxeetan be otseiñak ugazaba-andrak baiño geiago.
- ANES.- Gurean ez.
- DEIA.- (*Barrutik, megafonez, abotsa entzungo da*).
Entzun , entzun...
Ontziko mariñelei eta bertako ibiltariei deia.
Nonbait bat ikusi da ontzitik uretaratzen. Ez dakigu jausi edo bere burua jaurti daben.
Gaiñean egon edo zabizenok, begiratu egizue, mesedez itxas azalera eta zerbait ikusi edo igarri ezkeru, deitu be-reala "puente"ra, al ba da batu daigun.
Eskerrikasko.
Barriri esango dogu: Ontziko mariñelei...
- LUKI.- Niri begira?
- ANES.- Andre bat izan da.
- LUKI.- Nirea ez.
- ANES.- Obe.
- LUKI.- Nirea kobardeegi da.
- ANES.- Zorotasunen bat bitarteko, ziurretik.
- LUKI.- Edo drogak. Batek ba daki!.
- ANES Emen be drogak?
- LUKI.- Zur ez ba zabiltz, zu zeu aukeratuko zaitue, zeuk ez daki-zula, zure tresnen artean, leorrera atarateko.
- ANES.- Azken oster a baten, nire kamaroteko lagun bat baitu eben molla gaiñean ainka ipini orduko. Eta berak ez ekian ezer. Itxuraz bere maleta trukatu eutsen.
- LUKI.- Argi ibili.

- ANES.- Lau begi be gitxi gertaten dira sarri.
- LUKI.- Asko dira itxasoa aukeratzen dabenak betiko eskutateko. Itxasoa misterio utsa da.
- ANES.- Emakume bat izan ei da.
- LUKI.- Emakumei geiago zotin eragiten dautse bizitzako lotsak, gizonei baiño.
- ANES.- Ez da ezer agiri. Beintzat ez da ezer igarten ur gaiñean.
- LUKI.- Gaitz da ikustea.
- ANES.- Zarra-zarran dabil itxasoa, goraberatan.
- LUKI.- Ikusi dauanak kapitanari jakin eragin, eta onek deia egin ordurako, azterrena artzeko aiña bide egingo genduan.
- ANES.- Ba dirudi ontzia bira egiten diargula.
- LUKI.- Oiturazkoak diranak egingo dauz, baiña alperrik. Bizi-salbatzaille edo beste tresnen bategaz jausi edo bere soiña jaurti ba dau, leikena da azalean ibiltea. Bestela, aren garbitokia, sinisteak siniste, itxas sakoneko ur gazituetan egonga da.
- DEIA.- (*Barriri barruko deia entzungo da*):
- Entzun: Ardura eta arretaz, nonbait jausi zan ingurua arakatu dogu. Zoritxarrez azalean ez da ezer agiri. Itxasoetako Jaunak beragan artu dagiala zana zalakoa. Gure eginbearra bete dogu. Aurrera guaz bidean. Iñok nor zan ba daki jakin araso dagiala "puentean" bear dan agiria jasoteko. Eskerrikasko.

VI IRUDIA

LENGOAK ta ZORI

ZORI.- (*Agertuaz*) Andrea?

LUKI.- Ezer gertatu jako?

ZORI.- Ez dot uste.

ANES.- Ez zan bera izango.

ZORI.- Jende geiegi bizi gara gaur buruaustez beteta.

LUKI.- Bere billa zabiltz?

ZORI.- Onezkero emen egongo zalakoan etorri naz.

LUKI.-Barri txarrik ez da egongo.

ZORI.- Kapitanaren puentera joaten ikusi dot.

LUKI.- Orain ala len?

ZORI.- Ez kezkatu. Zeu zara senarra, ez? Nik ba dakit nire emazte zanak, niri adarrak erakutsiarren, olakorik egiteko adorerik ez eukala. Zureak be ez ziurretik.

LUKI.- Nor zan ba dakizu?

ZORI.- Oraindik ez gara konturatu. Onelako ostera baten gaitz izaten da, testiguren batek salatu edo agertu ezik, nor zan zeztutea. Berreundaka gatoz, danok ezezagunak. Eta danetakuak. Batzuk atsegiñez, besteak polizietatik igeska. Batzuk tratulariak, besteak ternikoak... (Anes'eri) Zu zeu be tekniku ez zara ba, Anes?

ANES.- Pilotu ala polizia zara?

ZORI.- Itxasontziko gidari baten zeregiña izan bear dau txalopako tarte eta zirkulo guztiak lez, darabillazan lagunak burutik beatzera ezagutzea, al danik zintzoen.

LUKI.- Galoi barik.

ZORI.- Obe da eta ardura gitxiago eskatzen da lagun arteko ezaupidea artzeko, galoiak eskegita lagatea, aidean erabili barik. Galoiak, batzutan, morroetu egiten gaitue ta bestetan agintari. Bata nai beste jende arterako lagun txarrik.

DEIA.- (Megafonoz)

Entzun, entzun...

Kapitanaren eskaria.

Luki, Libe'ren senarra, ainbat ariñen doiala bere kamaiñara. Ainbat ariñen.

Luki, Libe'ren senarra... Kapitanaren eskaria da.

LUKI.- Zeiñentzako da, niretzako?

ANES.- Libe'ren senarra ez zara ba?

LUKI.- Libe izan ete da ba uretara jausi dana? Libe! Libe!

ZORI.- Ez zaito orrela jarri, adiskide. A izatekotan, beste era batera billatuko zenduezan.

Beste zerbait gertatuko zan. Alegiñak egiñarren emen be ibiltzen dira sagutuak...

LUKI.- (Zurbil, ikarati eta keixu urtenaz). Igarten dautsuet. Esan nai ez da zabiltze. Konturatzen naz. Esan nai ez da. Nire Libe izan eta da ba? Libe?

(*Bizkor dua*)

OIALA.

BIGARREN EKINTZA**I IRUDIA****LUKI, ANES, ZORI, LIBE ta KAPI**

LIBE.- Ume au emen dago.

LUKI.- Bai. Or dago. Ezin ukatu agirian dagonik.

LIBE.- Ez deritxazu gurea dala?

LUKI.- Gurea? Zelan?

LIBE.- Emen dagolako. Gure oean.

LUKI.- Baiña zuk ekarrita ez. Esan nai dautsut sortua ez.

LIBE.- Nik sortua ez. Ez dot ukatzen. Ez eta nik ekarria be. Baiña guretzat ekarrita bai. Kapitana testigu.

KAPI.- Mesedez. Geldi geldi itz egin.

LIBE.- Agirian dagonik ezin ukatu. Ene! Au da ume polita!

KAPI.- Lenengo eskutukoak jakin bear dira.

LIBE.- Zuk ez ba dakizu Zori pilotoak jakingo dau.

ZORI.- Geldi! Kapitana dan tokian pilotoak ez dau berbarik.

KAPI.- Nire berba esan dot. Eskutukoak jakin bear dirala lenengo.

LUKI.- Zelako eskutukoak?

KAPI.- Eskutuan ez al dago emen gertatzen dan guztia?

LIBE.- Begira egiozu Luki. Gure itxura dauka.

LUKI.- Lore, zelako tratuetan zabiltz?

LIBE.-Alaba da gaiñera, guk nai genduna.

LUKI.- Guk ume bat gendun. Datorrena edo etorri zeinkeana.

LIBE.- Eta emen dago.

LUKI.- Ez zaitetz zeuretik urten.

LIBE. Ukatu alaba nai genduna?

LUKI.- Bardin alaba nai semea, Baiña au... au...

KAPI.- Emen dagonik ezin ukatu. Eta ezelako arrazturik barik, gaiñera.

LIBE.- Baiña ez dozu ikusten erruki eske dagola?

KAPI.- Bai or dago, baiña senarrak diño berea ez dala.

LUKI.- Nik ez diñot nirea izaterik nai ez dodanik.

LIBE.- Zeuri be atsegin, ez al da ala? Gurea, ezta Luki?

KAPI.- (*Lore'ti*) Eta emen agertu da benetan?

LIBE.- Esan dautsut len be.

KAPI.- Eta ezelako agiri barik.

LIBE.- Agiri obeagorik bear negarrez dagon umea baiño?

KAPI.- Negarrez eta goseti. Ori da txarrena. Eta ori nire ardura-pekkoa da.

LIBE.- Zeiñek Zaindu leike?

KAPI.- Ontzi baten, oizko ez dan zerbait gertatzen danean, kapitana da arduradun, kapitana da erabagi bear dauana eta kapitana da baita legerako paperak bete bear dauzana.

LIBE.- Eta emen ilten ba da?

KAPI.- Nire erruz ba da ni errudun. Baiña arduratuko naz galoirik ez loitzen, ez zikintzen batez be errubako ume bat bitarteko dala. Zori, deitu mesedez eri zaiñari.

ZORI.- Koldo'ri?

KAPI.- Mutilzar batek egin ete leike onetan ezer? Bego erizaiña ez al dago?

LIBE.- Bego'rik ez. Garraztuta bizi da. Ez dauka maitasunik.

KAPI.- Ezagutzen?

LIBE.- Nigaz beintzat zitala da.

KAPI.- Atako dagonak, bieztuna garraztuta be, jakin egin bear dau bere zeregiña beteten. Datorrala ainbat lasterren, Bego. Eta zerbait jakin edo argitu arte, ixiltasuna eta zuurtasuna.

ZORI.- Lenakoena: Españak lotu eta begiak argi.

KAPI.- Irugarrena..?

ZORI.- Belarriak garbi.

KAPI.- Ori. Orrek dira, bai, bizitzako oiñarri.

(*Zori kanporatzen da*).

II IRUDIA

KAPI, LUKI, LIBE ta ANES

KAPI.- Mutu egon zara Anes.

ANES.- Ikusten eta ikasten.

KAPI.- Zure ustez, zer dago tartean?

ANES.- Nik atzamarririk ez neuke ipiniko artean.

LIBE.- Zer dakizue mutilzarrak ume kontuan?

ANES.- Batzuk umerik ezin ekarri ta besteak soberan.

LIBE.- Zurerik beintzat ez da ezagutuko.

ANES.-Zugaz aleginik egin al dot probatzeko?

LUKI.- Mesedez, ixilik egon zaiteze. Errespeturik ez ba da be, lotsa eta lotsarik ez ba da be, lotsa eta lotsarik ez ba da ere, ixil aotsa.

ANES.- Nik, zirikatzen nabenei erantzuten dautset.

LUKI.- Baiña ba dago beste era bat.

ANES.- Kapi, nik zeregiñik ez daukat emen. Gai au ez da gurea.

LIBE.- Zetan agertu zara ba gure gelara?

ANES.- Bear ba da zerbait esatera.

LUKI.- Esan. Emen danok gagoz familian.

ANES.-Baiña itxasoko legeetan, ez al da ala Kapi?

Gero ikusiko gara

(*Anes joaten da*).

III IRUDIA

KAPI, LUKI ta LIBE

KAPI.- Ume au emen dago.

LIBE.- Ez gabiltz amesetan.

KAPI.-Gure artean, garratz eta gordin. Ez dozue aztarrenik artu edo igarten?

LUKI.- Zer esan nai dozu orregaz?

KAPI.- Zeatz eta meatz. Ez da lenena olako ibilleretan. Geroago be gertatuko dira ziurretik.

LUKI.- Barriro: zer esan nai orregaz?

KAPI.- Askok uste dabe itxasoa zabala eta sakona dala. Eta itxasoak dana iruntsiten dauala edo iruntsi leikela.

Norena izan leiken susmorik?

LUKI.- Ez dozue esan norbaitek bere burua uretara jaurti daua-la?

KAPI.- Ez dakigu uretara bere burua jaurti daunanik. Leikena da, jaurtitzea, baiña ezin esan giñei.

Jausi eikean edo besteren batek bultz eginda joan. Elitzake lenena. Ori bat da. Orrelako ibillerak ez dira beti atsegin zoro izaten. Ain zuzen be gertaera orregaz lotu bear al da beste au?

LIBE.- Itxura asko emoten dauana da.

KAPI.- Itxuretatik ba dakizu zer gertatzen dan? Esana bat eta izana bi.

LUKI.- Zerbaitetik asi bear da. Eta nire itauna au da: Zeiñek daki ain zuzen be uretara jausi zana emakumea zanik? Arabi-tarrak oraindik euren gonakin jazten dira. Eta emen arabitar batzuk ba datoz...

LIBE.- Onezkero jakin bear zan.

KAPI.- Jendea emen ibilten dan lez, ezelako ardura barik, gaitz.

LUKI.- Alaxe da.

LUKI.- Emen iñor ez da arduratzen besteekaitik. Konpañiak ez dauka barruko polizirik?

KAPI.- Geroago deituko dogu bidaiari guztiak nire gelatik igaroteko, ia emengoa izan eta dan ziur jakiteko be. Polizikoak be etorten dira. Baiña ez emen, portuetako sartu-urtentan baiño.

LIBE.- Onezkero norbaitek zerbait esan bear eban.

KAPI.- Ona datozenak ez dabe nai iñok ezagutzerik be. Kaletik

igeska lez etorten dira. Bakoitzak berea eta besteenak or konpon.

LUKI.- Itxura guztiak ala dira.

KAPI.- Orrelako asko igaroten dira. Batzuk argitu bai gerora. Besteak itxasoa sakon billatzen dabe.

LIBE.- Edozelan izan da be, nik esango neuke ume au niretzako opari bat izan dala.

KAPI.- Zeiñena?

Ni zurean jarten naz. Zuk zure umerik itxiko zenduke orrela? Eta sakonduta: Nok daki ain zuzen uretara jausi zana emakumea zan , erdibitzeko edo aur egiteko egoanik? Besteren bat ezin izan ete leike?

LIBE.- Bere agirietan agertu lei.

KAPI.- Sekula pasaportetan edo bidaietan, argitarako agirietan eskatu da ainbestekorik?

LIBE.- Baiña igarri egiten da.

KAPI.- Ontzira datozen andre guztiei goitik begira asiko ba nitz, zelako kapitan nazala esango zenduke? Eta polizikoen bat ete naz orrelako kontrol bat eroateko? Iñork onartuko leuke polizidun atsegin ibillaldirik?

Ez ete da zentzu geiagoz pentsatutakoa, ibillaldi oneitara polizietatik iges egin naiko batzuk etorri daikezala?

LUKI.- Ori be oker pentsatzea da.

KAPI.- Baiña leikena da.

LUKI.- Gugaitik ez dozu esango.

KAPI.- Ez nabil zu ta ori eta ez a salatzen. Leikenaren ingurua mugatzen baiño.

Garbi adierazi nai dautsuet.

Nik, ume au dala-ta, auzi agiri bat bete bear dot.

LIBE.- Baiña gure alde. Lenbailen egin.

KAPI.- Legea bete.

LIBE.- Eta umearena erabagi.

KAPI.- Oiri iñok agindu barik egingo dot.

IV IRUDIA

LENGOAK ta BEGO ta ZORI

ZORI.- (*Agertuaz, Bego'gaz batean*).

Emen dago Bego gaixozaiña, kapitan jauna.

BEGO.- Zeiñez ekarri dau ume au?

LIBE.- Ez dakigu.

BEGO.- (*Umea aztertzen*) Koitadea. Nun jaioo da, emen?

LUKI.- Jaio ez emen. Agertu bai.

BEGO.- Eta iñok ez dau ezer esan. Iñor ez da etorri gaixo gelara ezer jakin erazten. Iñok ez dau laguntzarik be eskatu. Eta jantziak?

LIBE.- Jantzi ta guzti agertu da emen.

BEGO.- Andra gaixoen bat bereak eta bi igaroten egongo da gelaren batean.

KAPI.- Ala uste dozu?

Eta lagunik ez eban edo ez dau eukiko?

BEGO.- Batek ba daki.

KAPI.- Leike umerik nai ez ebenen familien batena izatea.

LUKI.- Lotsak manperatu dauan neskantil birgintzako batena.

LIBE.- Ume bat problema biurtzea eurentzat. Eta guretzat ez. Guretzat askatasuna.

LUKI.- Zeren askatasuna?

LIBE.- Garrazkeri askoren askatasuna beintzat. Eta aitzaki askoren etena.

LUKI.- Libe, mesedez, emen itxasoan gagoz. Iñok ez dauka gure etxekorik zetan jakin.

BEGO.- Zori, ikusi ziñei berengo sailleko laugarren kamarotean ezer gertatu ete dan?

KAPI.- Gure lako ontzi baten ezin lei iñogaitik txarto pentsatu, ez aztarrenik billatzen asi be.

BEGO.- Ori, kapitana, ezer gertatzen ez dan artean zillegi izan

lei. Baiña emen legea bete bear dan zerbait dago. Legea zapaldu ez ba da be, itxurak ba dagoz.

KAPI.- Zori, zuk ba dakizu zeregin batzuk "puenteko aginduak" baiño atsegiñago egiten.

ZORI.- Ori zer da, salaketa bat?

KAPI.- Berba erdikarik be ezin egin giñei olgetan?

Joan zaite, ta bigun eta laban itz egiñaz, orretan ondo da-kizu-ta...

ZORI.- Bai, komeni daneko letaniak. Ora pro nobis.

KAPI.- Esan lez, itandu egiezue, osteran pozik dabiltzan, utsuneri-
rik artu ete daben, kapitanak osterarik atsegiñena egitea
opa dautsela, ezelako kexa barik.

ZORI.- Ez jarraitu. Aleginduko naz.

KAPI.- Baiña uniformeagaz joan, ardura ofiziala dala pentsatu
dagien.

ZORI.- Demokratikoago ez da izango alkondara utsik joatea?

KAPI.- Demokrazia eta araudia, legea, noiz asarretu ziran?

(Zori ba dua).

V IRUDIA

LUKI, LIBE, KAPI ta BEGO

BEGO.- Ume au, lenengotik, gaizotokira eroan bear da.

LIBE.- Ez daustazue kenduko umerik.

BEGO.- Kapitana, ume au ilten ba da, errua norbaitena izango
da.

KAPI.- Nirea? Esan, esan, nirea? Zegaitik?

BEGO.- Zeiñena ba? Zein da emen buru?

KAPI.- Buru izatea da bat. Jaube izatea bestea.

BEGO.- Umeak oraingoz ez dauka jauberik.

LIBE.- Ni arduratuko naz. Ni lotuko naz bere jaube. Gu arduratu-
ko gara, ez da ala Luki?

LUKI.-Ez zaite ain itsu, Libe.

LIBE.- Ez al gara ostera onetara etorri, aizeak aldatzen, ainbeste-nai dogun aur bat sortzeko zoria lortzen ete dogun, ortarako almena guregan esnatzen eta dan? Ez daustazue esan iñoiz aizeak aldatzea komeni izaten dala sortze arazoan atzeratu gertatzen diranentzat?

LUKI.- Ori gurari bat da. Alaxe etorri gara. Baiña umea ez da gu-rea.

LIBE. Umea, nirea izan ezarren, ama barik dago ta nirea da. Umea zaintzekotan ementxe zainduko da. Ez da gela onetatik iñora eroango. Ekarri bertara bear dana.

LUKI.-Libe, zentzunez pentsatu eta jokatu daigun.

BEGO.- Kapitanak nai daben lez ni arduratu bear ba naz, umea- ren biziagaz nik erantzun bear ba dot, gaizotokian izan bear da edo ta bear dauna errudun geratu daitela.

KAPI.- Ba dirudi, ari betetik dindilizka dagon umearen aitasuna niri emon gura daustazuela.

LIBE.-Gu ortarako gertu gagozala ikusita, zegaitik ainbeste tra- ba?

BEGO.- Aurra amaren epeltasuna galtzen asten ba da, ez uste luzaro biziko danik.

LIBE.- Ala bear ba da, lenengotik ontzia portu batera eroaten alegindu.

KAPI.- Betetik egun bi bearko gendukez urren dan porturen ba- ten sartzeko. Eta bestetik gu ezin giñei iñungo paperetan agertzen ez dan bizi baten bizia zaindu nairik erbesteko portu baten sartu. Traba besterik ez genduke billatuko eta orretan be egunak egun geiago galdu.

LIBE.- Eta nik ezin ete neike emon ama baten berotasunik? Ama- tasunaren billa eta gurariz nabillan onek, zegaitik orrela- korik ezin?

KAPI.- Zeuk daukazu azken itza, Bego. Zer egin bear da? Gau- zak argitu arte bitartekotza oneri emon edo ta ontziaren ardurapean artu?

BEGO.- Niretzat zeregiña da, baiña nire kontzientziari jarraitzeko-
tan, umea nire ardurapean bear da.

LIBE.- Sekula amatasun ardurarik euki ez dozun orrek, zelan aur
bat zure menpe artu nai!.

BEGO.-Nik amatasun garrrik niretzat auki ezarren, ama askoren
ordezkaritza artzen ikasi dodalako.

Kapitana, ez zalantzan egon. Bai edo ez?

LIBE.- Luki, gizona zara ala ez? Ez dakizu gure barririk? Ez daki-
zu ume nairik gabiltzana? Zegaitik mutu?

LUKI.- Onelako gauzak atze itzala ekarri leikie Libe.

BEGO.- Kapitana, ezin giñei umea onela euki. Bai edo ez?

KAPI.- Emon egiozu umea, Libe, Bego'ri.

LIBE.- Ez dau eroango. Neu joango naz gaixotokira. Neuk artuko
dodaz bear diranak. Neuk zainduko dot ementxe, iñoren
ardura barik. Umea nirea izango da.

KAPI.- Ez dautsut ukatzen umea zure izan leikenik. Baiña ume
onetan nik erantzun bear dot bere biziagaz. Ni naz ume
orren ordeko eta zaindari.

VI IRUDIA

LUKI, LIBE, KAPI, BEGO ta ZORI

ZORI.- (*Sartuaz*) Kapitana...

KAPI.- Uniformeagaz joateko ez dautsut agindu?

ZORI.- Ez naz eldu agindutakoa betetera.

KAPI.- Zegaitik ez?

Ba dakizu ona naizela besteak on diran artean. Baiña ka-
pitan lez be aginduak betetea bear bearrezko ikusten do-
dala.

ZORI.- Ala zan nire asmoa.

Baiña bigarren pilotoa deika euki dot. Atsegin ostera one-
tan datorren emakume batek emonda, Kapitanarentzat

prisako karta bat eukala esanaz. Ba dakizu "puentea" ezin leikela iñor barik itxi. Origaitik bialdu nau.

Auxe da.

KAPI.- (*Kartazala zabaltzen dau eta barruan beste bat igarten da*)

(*Beretzaoko orritxoak irakurri ondoren*)

Zure abizena zein da, Iturri?

LIBE.- Bai Iturri.

KAPI.- Zuretzako da beste au.

LIBE.- (*Larri*) Niretzat? Ezer gertatzen da ala? Zoritzarren bat etxean?

KAPI.- Ez da etxeko karta, emen barrukoa baiño.

LIBE.- (*Dardaraz zabaldu eta irakurriaz*)

Ene ba! Ikusi be ez dot ezer egiten. Bat bateko gertaera onek kirio (nerbio) guztiak aidean ipini daustaz.

Irakurri egizu, Luki.

LUKI.- (*Irakurten*)

Libe andrea

Nire egunak eldu dira.

Familitik igesi, erritik eskutauta, nire goraberarik iñok jakin ez dagian, itxas ostera onetan sartu nitzan, guzurretako izenez.

Ez naz ausartu zuen aurrera agertzen, nai ta ni bein-bein-goz arpegi emon edo ez zalantza askotan ibili eta zuek biok begien aurretik kendu ez.

Atzo zure gelan sartu nitzan, ez lapurreta naian, eta zure kartera artu. Baiña laster eukiko dozu zure eskuetan eta bertan bein zure senarrak emoniko domiñatxoa aurkituko dozu, Gurea izena daukana. Nire izanarren, gurea izango ez danarentzat...

(*Amorruz esku artean zimurtzen dau karteak, eta zarataka*).

Andra txotxin aluen batena!. Ze saltsa eta ze naste dabil emen?

Nundik eta zelan dator berau?

Ezdot nai irakurri...

Zein da izenpetzen dauana?

(Paperak zabaldu eta izenpea ikusi ta barriro zimurtuaz)

Consolatrix afflictorum...

Guzurtien bat. Burua galdu dauan txotxiñen bat. *(Karta-jaurgitzen dau).*

LIBE.- *(Karta artzera makurtzen da eta Luki'k bultz egiten dau-tsa. Kendu nai).*

Karta au niretzat dator. Kapitan jauna, ez dator ba niretzat? Nirea da. Ez daukazu eskubiderik apurtzeko.

ZORI.- *(Karta artu ta Kapi'ri emonaz)*

Kapitana, au aukeratu zaitue bitarteko. Zuk daukazu eskubidea.

KAPI.- Irakurteko ez.

Nik egin daidana, mesedeari erantzunaz, jaubeari emotea da. Or amaitzen da nire zeregiña.

LUKI.- Karta ori izen bakoa da. Anonimu bat. Sorgin batena edo aker batena izan lei. Zentzundun batena ez beintzat.

LIBE.- Gorde egizu, kapitan jauna. *(Negarrai ezin eutsiz, berbarik ezin esanez).*

Eskatuko dautsut egunen baten.

Bego, eroan egizue umea ba... gaur ez dakit zelan asi ez zelan ekin.

Au da au, atsegin ibillerako oparia...!

KAPI.- Itxasoan iñun baiño obetc ikasten da, Bego, ekaitzari aurre emoten, nai ta ezkoa dalako...

(Kapi, Zori eta Bego ba duaz.

Luki Libe'gana urreratzen da, baiña onek, bultzada bat egin, lepoa emon eta negar zaratatsuan asten da).

AMAIA

III EKINTZA

I IRUDIA

LIBE ta BEGO

LIBE.- (*Negarti, argal eta erdi gaixo*)

(*Tarteka, zimurtutako karta leundu eta irakurten*)

"Libe andrea:

Nire egunak eldu dira.

Familitik igesi, erritik eskutauta, nire goraberarik iñok jakin ez dagian, itxas ostera onetan sartu nitzan, guzurretako izenez.

Ez naz ausartu zuen aurrera agertzen, nai ta ni bein-bein-goz arpegi emon edo ez zalantza askotan ibili eta zuek biok begien aurretik kendu ez...

BEGO.- Karta ori nobelarik irakurgarrien biurtu dozu.

LIBE.- Ointxe esan dozu egia. Nobela bat. Ori da izan be.

... "Atzo zure gelan sartu nitzan. Ez lapurreta naian, eta zure kartera artu. Baiña laster eukiko dozu zure eskuetan eta bertan bein senarrak emoniko domiñatxoa aurkituko dozu, GUREA izena daukana. Nirea izanarren, GUREA izango ez danarentzat..."

BEGO.- Erdaldunak ba dakizu zer esaten daben? A lo hecho pecho.

LIBE.- Mesedez, Bego!

...Erdibitzeko ordua eldu da. Laster jaioko da nigandik zuretzat eskintzen dautsudan umea, ba dakidalako ume billa zabiltzala. Eta zuri eskintzen dautzut zuk maite dozun gizon berberaren semea dalako... (*barriri*) zuk maite dozun gizon berberaren semea dalako. (*Ixilunea, negarti*).

...Ez alperrik nire billa etorri. Itxasoaren sakonetan gaitz

billatuko nazu. Parkatu egiozu zure senarrari, azken baten gizona da-ta.

...Maite egizu umea eta maite egizu zure familia.

Consolatrix Afflictorum.

BEGO.- Obe gendun karta ori lenengotik aizeak eroaten itxi ba gendu.

LIBE.- Kontu egin, emen dagola nire bizi guztirako muiña.

Zellan dago umea?

BEGO.- Txarto.

LIBE.- Ez dauka obarik?

BEGO.- Egiten dauana txarrerako.

LIBE.- Biziko da?

BEGO.- Ordu batzuk. Txori kuma lez. Amataten dua.

LIBE.- Ama izan barik amatu nabe eta senarra eukita senarrik ez daukat.

BEGO.- Ezkonduen gauzak dira orreik.

Ostera onetan, ziur egon, erdiak baiño geiago, euren etxetako estuntzetatik igeska dabiltzala.

Eta ez uste gizonak bakarrik. Andrazkoak be ba dakie zezenak toreatzen.

LIBE.- Gu ez giñan orrela etorri.

BEGO.- "Gu" zeintzuk zarie, zu eta bera edo ta bera ta zu?

LIBE.- Senarra eta ni, bai.

BEGO.- Eta au? (*Umeagaitik*)

LIBE.- Nik ez nekian ezer.

BEGO.- Norbaitek jakingo e ban

LIBE.- Ez zaitte ain gordin eta zital ,Bego.

BEGO.- Niz ez dakit ardauari urik jaurtitzen.

LIBE.- Mesedez. Maitasun premiñan nago ta ez orrela jardun.

BEGO.- Nik maitasun ordez kontseju on bat emon neiketzu: Zure lako egoeretan batek baiño geiagok eskartu daustena.

LIBE.- Edozer izan leike on bakardade au etetekotan.

- BEGO.- Baregarri pastilla bat artu egizu... eta, lengoak, lengo, luze begiratu aurrera.
- LIBE.- Niretzat aurreak ez dauka etorkizunik, zoritxarrez.
- BEGO.- Ez jakin dantzan egitekoa euki ziñeiken be.
Ekatzu karta ori.
- LIBE.- Zetarako?
- BEGO.- Erre edo apurtu dagidan.
- LIBE.- Oraindik ez.
- BEGO.- Zegaitik ez?
- LIBE.- Karta au baliotsu izan daikedalako umea ontzitik nire jabetasunez atarateko.
- BEGO.- Ez orren ametsik euki. Oraindik ogetak egun bear doguz itxasoan. Umeak gaurko egunik ez dua bizi igaroko. Ala da beintzat nire iritzia.
- LIBE.- Ene!. Ta ezer ezin egin lei bere alde?
- BEGO.- Zuk ez. Zelan esan ziñei zurea ez dan bat, zurea dala, eta berea dan aita ixilik egonda?
- LIBE.- Karta onetan niri eskintzen dausta.
- BEGO.- Karta orrek umearen aitaren emazteari eskintzen dausta. Or ba dago kakua.
Ainbestetan irakurri ta ezin buruan sartu?
- LIBE.- (*Irakurriaz*)
...zuri eskintzen dautzut, zuk maite dozun gizon berberaren semea dalako.
- BEGO.- Or ez da agertzen eta esaten zurea danik. Garbi dago ori. Zezen suskoa da or izentatzen dana.
Umea dagon eran kapitana da karta ori testigutzat artu leikena ume ori, errubako ume ori, aitatasunez legeztatze-ko. Kapitanak ba dauke itxasoan orretarako aiña eskubide. Bestela, il ondoren, uretara jaurtiko da, lore bi berari eskeini ta kittu.
- LIBE.- Uretara jaurtzi? Ez, mesedez!
- BEGO.- Uretan ez al da aingerurik bear?
- LIBE.- Eta aitatasuna emon ondoren?

- BEGO.- Ilten ba da gorde lei kamara baten, portura eldu arte.
- LIBE.- Eta gu, umerik ez dogula, mundu guztiak dakian lez...
umea baten jaube leorreratu? Ori izango da lotsagarriena!
Ildako ume batena, gaiñera!
- BEGO.- Bakoitzak daki ori zelako argiagaz argitu.
(*Pastilla bat, ur pitin bategaz eskeiñiaz*).
Artu egizu Beratu zaitez.
- LIBE.- Lotan ipini gura nai?
- BEGO.- Al dala pastillarik ez da artu bear. Baiña oraingo au zure
onerako da.

II IRUDIA

LIBE, BEGO ta ZORI

- ZORI.- (*Sartuaz*) Zelan dago txikia?
- BEGO.- Gero ta aulago.
- ZORI.- Errukarria!
- BEGO.- Errukarri ez. Errurik bakoa.
- ZORI.- Kapitanak diño zerbait egin bearko dala.
- LIBE. Zer egin?
- ZORI.- Orrelako gertaera baten kapitanak lenengotik zabaldu
bear izaten dau agiri-zuzia (expedientea)
- LIBE.- Ni agertuko naz amatzât.
- ZORI.- Ori eziñekoa da.
- BEGO.- Amordea esan bearko litzake.
- LIBE.- Niz ez dot nai iñoren amorde izan.
- ZORI.- Ama? Noiz erdibituta? Gauzak diran lez eta kitto.
- LIBE.- Eta aita?
- ZORI.- Kartak ez al diño zein dan?
- BEGO.- Solterotako ume lez agertu bearko da.

LIBE.- Ori ez. Ni ez nitzan ezkondu, dakidala beintzat, aur jaube zan gazte bategaz.

Lau urte dira ezkondu giñala.

Eta umea orain dator.

BEGO.- Ori ala da.

LIBE.- Eta berak ukatu egiten dau.

BEGO.- Egon ete da iñor orrelako gartaera baten lenengotatik pekatari agertu danik?

Ezagutu egin bear dira gizonak.

ZORI.- Bai andrak be, birgin kalean eta sorgin akelarretan.

BEGO.- Luzegi zuaz, Zori.

ZORI.- Metro-zintak lez. Zelan eskatu ainbat zabaldu.

BEGO.-Emen berau, portu bakoitzean bategaz gitxiegi daukana.

ZORI.- Olgetak itxi beste baterako. Serbitsuan nego. Nun dago Luki?

LIBE.- Zetarako nai dozue?

ZORI.- Kapitanak ikusi gura dau.

LIBE.-Arpegiko narrua aldatzen egongo da.

BEGO.- Barruko sentimenik ez dauka iñok zetan jakin, Libe.

LIBE.- Ez dot beste munduko gauzarik esan.

ZORI.- Iñok ez daki?

Ni aleginduko naz billatzen

Baiña, mesedez, ekatzu karta ori.

LIBE.- Zetarako?

ZORI.- Kapitanak paperak ziurtasun osoagaz eta al dala ondo oiñarrituta egin dagiazan. Orretan zeatza da eta bildurtia.

LIBE.- Eta umea osatuko ba litz?

BEGO.- Ikusi bear, senarra ta zu zelan konpontzen zarien.

LIBE.- Kapitanari esan, karta orregaz ez daukala agintzen beste iñok, neu izan ezik.

Eta barriro nigan euki nai dodala, bizitzan artu dodan egizko lenengo eskintza baten gutuna dalako.

(Zori joaten da).

III IRUDIA

BEGO ta LIBE

- LIBE.- Ikusi nai dot.
- BEGO.- Baketan itxi egiozu.
- LIBE.- Bere arpegitxuaren irudia nigan bizi-bizi sartu... neska dala ba dakit.
- BEGO.- Alaxa da bai.
- LIBE.- Ezin naz egon ikusi barik.
- BEGO.- Maitatzen ikasiko dozu ta gero...
- LIBE.- Ori berezkoa da.
- BEGO.- Baiña zetarako, ilko ba da?
Ibili zaite ortik zear, aizea artu, gauzak aztuten alegindu...
- LIBE.- Ezin nei. Ez dot sekula aztuko gertaera au. Gero ta minberatsuago nago.
- BEGO.- Aaztu ez da be, beste era baten artu. Ez zara eta izango be ez lenena ta bakarra onetan.
Eta ba dakizun bizitzan zazpi bidar eta geiago be parkatu egin bear dala.
- LIBE.- Negar bai, negarrik daukadan artean. Baiña parkatzea gaitz da. Eziña lez ikusten dot.
- BEGO.- Azken baten zu zeu ez zara errudun. Iñok ezin lei zuri orretaz ezer esan.
- LIBE.- Baiña bera eta ni, biok, bat izatea eskiñi gendun. Biok bat. Geureak bakarrik. Kezkak eta ardurak bionak, geureak, eta maitasunak be bai. Eta maitasunaren eskabi-deak be alkarrenak eta alkarregaz.
- BEGO.- Nik ez dakit orrelako barririk.
- LIBE.- Sekula ez neban irudituko senarrak orrelako azpikeri zikinetan ibiliko zanik, berak dakian lez sekula ez dautsadala ezer ukatu-ta.
- BEGO.- Askotan bat zenbat eta zintzo eta lotuago, bestea azkeago.

- LIBE.- Eta umearen ama... Zegaitik ez zan etorri negana?
- BEGO.- Sinistuko zeuntzan? Eta parkatu be bai?
- LIBE.- Parkatu ez? Areri bai, nekez, baiña parkatzen jakingo neban. Orain be nik naiago neuke ementxe ikusi.
- Bildur naz, zorabio baten bere burua itxasora jaurti ba eban be... nire amorruz, ni madarikatzen ittoko ez ete zan.
- BEGO.- Nik bestera pentsatu izan dot.
- LIBE.- Zelan zuk?
- BEGO.- Emakume zintzo bat izan eikiala; bear ba da zure senarrari bere zirikaldietan lepoa emoten jakin barik ibili zana... baiña gero, bion egoera jakinda, zela ala adoretu eta ama izatera eldu zana.
- LIBE.- Gaitz da orrelako bat sinistea.
- BEGO.- Bestelako emakumeren bat izan bat litz... bear ba da alegindu egingo zan umea galtzen. Eta ordeztu, arek bizia artzen lagundu eutsan.
- LIBE.- Ori be egia izan lei.
- Eta nor zan ez dakit.
- BEGO.- Libe, onetan aolku bat emongo dautsut. Ez zaite alegindu be nor zan jakiten. Egin kontu zuretzat beste mundukoren bat izan zala ta kitto. Min gitxiago eroan ziñei, askotan, ingurukoak ikustean, gogamen itzalaz eta garrazak barrizatzen ibili barik.
- Berak ba diño kartan nor zan?
- LIBE.- Cosolatrix afflictorum.
- BEGO.- Naigabetuen pozkarri, ez da ori? Naiko da berori. Sinistu egizu bere borondatean.
- LIBE.- Ikusi gura neuke. Zegaitik itxi ez? Mesedez, Bego. Ez dautsat ezer egingo. Ikutu be ez. Ikututxu bat bera ez. Begiratu bakarrik. Ikusi.
- BEGO.- Esan dautsut osagillearen agindua dala. Nik bai ikusi bear dot.
- (Bego'k ate bat zabaldu ta barrura sartzen da).*

IV IRUDIA

LIBE bakarrik

LIBE. - (*Bere artean naigabez eta kezkatu*)

Ezin sinistuta nabil.

Ategin ostera batera etorri ta ametsik be egiten ez neban ume baten jaube egin...

Eta senarra galdu...

Usoak lez gebiltzan biok. Lau urte ezkondu giñala ta etxe bat osotzeko bear dana ekarri nairik. Baiña nigaz pikoka ta beste bategaz sakonean... sinistu ete nei ori? Gure eskintza eta promesa guztiak orretan?

Sinistu ete nei nire Luki'k ainbestean atzipetu nabena, tarte-tako garrazkeri batzuk ezik, gure artean ezer euki ez da?

Gaiñera, orain ezin ukatu nik akatsen bat nigan ez dagonik.

Ni errudun?

Ez ume ta ez senar, zer egin neike nik bakardade baten?

V IRUDIA

LIBE eta BEGO

(*Bego agertzen da*)

LIBE.- Zelan dago?

BEGO.- Len baiño obeto.

LIBE.- Biziko da?

BEGO.- Obera egin dau beintzat.

LIBE.- Benetan?

BEGO.- Zegaitik eta zetarako ez dana esan?

LIBE.- Ametsik egin neike?

BEGO.- Umearen biziari buruz... Umeak oraintxe ilten eta berea-la olgetan, esaten da.

Baiña... ez dozu pentsatu amets egin al izateko, senarrak ez dauala ukatu bear berea danik?

LIBE.- Ori. Ala izango da. Eta len ukatu egin dau.

Kartan esaten zana guzurrea dala... azpikeria dala...

BEGO.- Zuk sinistuko zenduke berea dala?

LIBE.- Ez eidazu esan olaorrik. Ez dot nai ezetara be sinistu.

BEGO.- Eta egia ba litz?

Zegaitik etorri da bestea zuri eskintza eta bere arrazturik be itxi nai ez da, mundutik igesten?

LIBE.- Baiña orain a galdu zan.

BEGO.- A galdu zan, bai, gixajoa. Zuk ez dakizu ezer eta gizonek ukatu. Egoera onetan zer egin leike kapitanak?

LIBE.- Nai ta ez kapitanak ziurtatu bear dau?

BEGO.- Berak esaten dauana, gero be alaxe izateko gaiñera.

Pentsatu egizu, Libe. Begiratu atzera. Ez da orrelako lenengo gertaera. Eta gaur burrukan eta bost egun orduko barriro danak aztu nairik.

Gaur gizona edo emazteagaitik, bata ta beste berdin, sekulakoak esaten, eta egun barria argitu ordurako alkar zuritu eziñik.

Orrelako bat gertatuko ba litz, zer?

Umea, bizi ezkerro, leorreratzean, beste iñora barik, umezurtzen etxeren batera eroan bearko litzake.

Zeiñen erruz? Konturatzen?

VI IRUDIA

LIBE, BEGO ta ZORI

(Zori sartzen da)

LIBE.- Atzera ekarri daustazu nire karta?

ZORI.- Atzera ezer ez. Kapitanak bear dau eskuetan. Ez uste geratuko danik biurtu barik. Paper zarrrik ez dau atsegin bere kamarotean.

Barri bat dakart.

LIBE.- Lengoa gitxi zan eta barri bat? Bizi da ala lengoa?

ZORI.- Aregaitik zabiltz? Koitadea, nun ete dago onezkeror!.

Oraingo au zure kutunarena da.

LIBE.- Ez zaitetz etorri adar joten.

ZORI.- Ekarten etorri naizan lez, bardin joan neike eroaten.

LIBE.- Zeiñek emon dautzu?

ZORI.- Esan dot. Berak.

LIBE.- Ba daki nun nagon?

ZORI.- Itxuraz bai.

LIBE.- Eta bera?

ZORI.- Consolatrix lez egon zanaren kamaiñan.

LIBE.- Berbetan ez daki, kartetan ekiteko?

ZORI.- Nik eskatu daustan mesedea egin dot. Azkenean eskerrik be ez artzeko.

LIBE.- Ekatzu.

*(Libe'k bere karta irakurten diardun artean, Zori eta Bego, barruko atetik umeari begira ta kontu kontari igarriko dira).
(Irakurri ala, bere destaiñak esanaz).*

Maite: *(Guzurti...!)*

Ba dakit minduta zagozana. Ulertzen dot.

Egia autortuko dautzut, inguruka ibili barik. (len ukatu ta ...)

Eskiñi eutzuen umea, neurea da *(Odol bero!)*.

Lotsa eta miña, biak daukadaz autortzean. Gu izan giñanak izan, zuk maite ninduzun aiña maite... ta ala ta be jausi nitzan. (len laprast, orain jausi).

Nik ez nekien gure ostera onetan agertuko zanik.

Ba nekien, bai, denboretara eltzeko egoala.

"Agindu neutsan esango neutzula. Konponduko giñala; bere entzumen txar barik, ez-jakiñean erdibitzen lagunduko geuntsala ta miñez, baina makurtzen zan guri eskin-tzera.

Beti esatekotan, ez nitzan ausartu zuri ezer esaten.

Jakin eban berak, ba ekien, ostera onen barri.

Nik uste dot bere asmoa gure aurrean agertzea zala, baiña be ez zala ausartu gugaz alkartzen.

Nirea da errua.

Orain umeari aitatasuna emon bear dautsat. Ala egin ezkeru, umea guretzat geratu lei. Ezin nei nik sortu dodan bat...aitatasun barik itxi.

Lagundu egidazu, Libe.

Bear ba da ume au, guk auki ezin al izan doguna, gure zoriona leike. Zure egoera larria dala ba dakit...

Parkatu eidazu,. Biotzez eskatzen dautzut, betirako zintzotasuna eskeñiaz:

Nai ta zuk uste ez, beti zure

LUKI.-(*Bai, zurea, ortik ibilita gero!*).

Umezurtz naz.

Sekula ez dot bakardaderik ain astun ezagutu.

Nire aita ta ama bizi ba lira, zer esango ete eusten?

(*Negar muxingak*).

Eta nundik nora dabillan ez dakigun aizta?

Umea artzeko gertu nago. Nai ta nirea izan ez. Bai, umea artu nai dot. Niri eskeñi eusten. Nirea da legez.

Baiña umea zelan artu, bizi dan bere aitari uko eginda?

(*Kartako esaera gogoratuaz*)

"Biotzez eskatzen dautzut betirako zintzotasuna eskeñiaz..."

Bein ollotegi batera joaten ikasia dan azeria, gelditzen ete da aske dagonean?

(*Bego ta Zori atetik agertzen dira*).

LIBE.- Ta? Zelan dago?

ZORI.- Lo.

LIBE.- Il da?

BEGO.- Umeak lo egin bear dabe biziteko. Eta lo dago.

LIBE.- Itxaropenik euki nei?

BEGO.- Artu bear dozun edo zeinken erabagia, besterik ezean, artzeko eran zagoz.

Kapitana dator.

VII IRUDIA

LENGOAK ta KAPITANA

KAPI.- (*Sartuaz*) Zori, "puentean" baiño zeregin obeago txalopan?

ZORI.- Kapitana, zuzendu bearreko txalopak ez dira bakarrik itxasokoak izaten.

KAPI.- Umetxoa zelan?

BEGO.-Estutasunen ondoren, orain obeto. Lo.

KAPI.- (*Libe'ri*) Erabagi dozue ezer?

LIBE.- Zetaz?

KAPI.- Zuen egoera bedeinkatu onetzaz.

Ni ez naz iñor zuen gauzetan sartzeko. Nik ezin nei iñoren kontzientzirik aztertu eta gitxiago estutu edo beartu. Baiña nik ezin nei egun geiago galdu, gertaeren agiria txalopako egunkarian sartu barik.

Bakoitzak bere bear-izanak beteten alegindu ezkeru, ez dago iñorentzat burukomiñik.

LIBE.- Ene jauna! Itxi eidazu egun batzuk, egun batzuk baiño ez, osteru onetan egin bear doguzan egunak...Kirio guztiak aidean darabildaz. Ez dakit ez nun nagon, ez zetan nabillen.

KAPI.- Zelan sartuko dot nik zurea ez dan ume bar zure lez, zurea dan senarrik artu nai ez ba dozu?

LIBE.- Zuk zer egingo zenduke, nire gauzan, dakizuna zuri gertatu ezkeru?

KAPI.- Nik, beingo baten, biotzean min artuta be, amore emon eta bakeak egin.

LIBE.- Bai baiña zu itxastarra zara ta zuen bizimodua berezia dalako.

KAPI.- Andrea, zeuk ez uste, esaten dan lez, andrak etxean lotu eta portu bakoitzean beste bategaz ibiltzen gareanik. Ori itxastarrak lez egiten dabe leortarrak be. Ori norberegana dago, eta ez ogibideko arduetan.

LIBE.- Ene ba da! Au da egoeraren larria!

KAPI.- Maite-miñak zirt zart eten bear dira.

LIBE.- Eta barriro lengo bidera joko ba leu?

KAPI.- Adarrak erakusten ikasi.

la, nik paperak bete bear dodaz. Orretarako bion erabagia jakin bear dot.

LIBE.- Orain edo ta gaur ain zuzen?

KAPI.- Gaur eta laster.

Etorri daitela senarra bertora.

Nik ez dot besterik nai, zuen gogoaz ezagutzea baiño. Zuek zelan agertu, orrela beteta geratuko da nire egin bear eta ziurtapena.

Eta ezezkoa ba da, zeuok atara kontuak, ia zelan konponduko zaren gero, ibillaldi au amaitzean, erriko agintariekaz. Gertu?

LIBE.- Zetarako gertu?

KAPI. Aurrez aurre alkarri eskatu bearreko eskabide ta itaunei (galderei) erantzunak emotera.

Zu, Zori, alegindu zaitetz Luki onen senarra bertara iker ten. An zarealakoan emen.

ZURI.- Aleginduko naz.

(*Kanporatzen astean*)

Ez dago alegindu bearrik. Emen dator bera.

VIII IRUDIA

LIBE, BEGO, KAPI, ZORI, ta LUKI

(*Luki agertzen da*)

(*Luki ta Libe'k begirakada lotsakor eta mintsuak dagiezk alkarri.*

Kapi'k, alde banatako aulkiaz aurreratuz:)

KAPI.- Jezarri, mesedez.

(*Zori eta Bego'ri*) Eta zuek be geldi, lekuko lez. Emen ez dago ziñik egin eta artu bearrik. Itxas-berba bai. Emen esan edo entzun leikena, bertan galtzen da.

Ba dakizue, kapitan naizenez, eguneko goraberak idaztera beartuta nagola.

Emen gorabera larri bi dagoz. Norbait, ez dakigun nor, ez eta zelan, itxasoan galtzea bat. Ume bat jaube barik agertzea, beste bat. Ume jaiobarria, dakizuenez.

Beste gauzak, asarre, mutur-joko eta abar, gizon lez miñez ikusiarren, ontzi onetako kapitan lez ez dira nire ardurako. Nire itaunetako bat au da:

Egizkotzat artzen dozue jaiobarriagaz batera aurkitu dan karta ori?

LIBE.- Nik kartarik ezin nei ukatu, neuk daukadalako.

KAPI.- Zuk Luki?

LUKI.- (*Nekez*) Bai.

KAPI.- Zeiñek idatzia da?

LIBE.- Consolatrix afflictorum. Ez dakit nor dan.

KAPI.- Zuk?

LUKI.- Nik ba dakit. Oraingoz ixillean gorde nai dot. Pekatutzat artzen ba da, or dago, baiña ez dago zetan pekataririk salatu.

KAPI.- Or esaten dan eta gugaz daukagun jaiobarriari aitatasuna emoteko gertu? Gertu, orren ondoren ta guzti?

LUKI.- Aitatasuna emon eta gugaz geratzen ba da, bai. Baiña aitatasuna paperetan eta gero umezurtzen etxeren batera eroatekotan, alperrik dala uste dot.

KAPI.- Eta zuk, Libe?

LIBE.- (*Zalantzan*) Nik...nik...(negarrari dario).

KAPI.- Ba dakit zuretzako gogorra izan leikela.

LIBE.- Zelan ukatu...neuk esateko igarri be barik, maitatzen asia ba naz?

KAPI.- Orrek esan gura dau gertu zagozela biok alkertzeko.

- LIBE.- Orrek esan gure dau ni ez nazala pekatari; nik ez dodala ezer egin gure ezkontzako lotuera eteteko.
Eta umea gugaz gelditzen ba da... ni ama baten maitasunak emotera gertu negola.
- KAPI.- Denboraleak denborale?
- LIBE.- Igaroak igaro.
- KAPI.- Zuen artekoak gero argituko dozuez bion artean. Baiña ume bat dago jokoan... eta ez zaitez ibili olgetan.
Ume baten jaiotza adieraziko dot paperetan, ez da guzurrta ta. Aitatasuna be emongo dautsagu. Paperak legez agertu al izango dozuez auzitegian.
Eta izena?
- LUKI.- Bere ama zanaren guraria bete daigun: GUREA. Orrek esan gura dau:Berea, nirea ta zaindu bear dauanarena.
- KAPI.- Danok, obeto esanda, biok orretan?
- LUKI.- Ala diñot.
- LIBE.- Bai, Gurea.
- KAPI.- Orain beste arazoa.
Txalopatik bere burua uretara jaurti ebala uste dogunaren arazoa. Uste dozue umearen ama izango zala?
- LUKI.- Kapitana, umearena egiña dagon ezkerro, ez litzake obeto gertaera bat eta bestea ez alkartzea?
- KAPI.- Zelan?
- LUKI.- Umearen jaiotza eta gurasoak aitatu... eta bestea, beste gertaera, soil bat lez, bata besteagaz zer ikusirik iruditu barik agertzea. Ezin leike? Esateko, burua galdutako norbaiten egitada lez azaldu...
- KAPI.- Leikena da. Uretara jaurtiteko, ez leuke bere semea izan bear. Ziur ori.
- LUKI.- Ez da lenena izango, eta azkena be ez orrelako gertaera bat.
- KAPI.- Zoritxarrez ez.
- LUKI.- Osterako agiria ta txartelean, ze izenakaz etorri zan? Consolatrix afflictorum? Ba Atsekabetuen Pozkarri izena jarri

egiozu ta kitto. Iñon ez daki nungoa zan. Ez dauka zetan jakin be. Zu ez zara polizi bat. Zu emengo kapitan zara eta paperetan datozan lez ezagutu bear dozuz emengo ibiltariak. Ez da ala?

KAPI.- Ala da bai. Eta ala ezik, gaur zuek alkartzearen alde dagidan lana onen antzera, etxeetan nasai dagozan andre edo gizonen lotsagarrizko, senar edo emazteen bizi us-teltzat salatzeke egin bearke neukez.

Eta ni, egia da, ez naz ortarako, ez naz ontziko kapitan baiño. Bestetan bakoitzak bere kandela zaindu dagiala.

LUKI.- Berba emoten dozu orrela joango dala?

KAPI.- Ez daukat birritan zetan emon.

LUKI.- Eragozpenik bai, Libe, emen danon aurrean nire aitorpen zeatz eta egitsu bat egiteko?

LIBE.- Bego eta Zori be ixilpekoa gordetera makurtzen ba dira...

ZORI.- Gu, Kapitanaren agirietan, lekuko (testigu) mutu izaten gara. Agiria izenpetu ta daroala itxas aize zakarrak esana

BEGO.- Ni be osalarien sekretuz lotua nego.

LUKI.- Orrela dala...

Ara. Sei urte dira ezkondu giñala.

Ordurako Libe'ren gurasoak illak ziran.

Aizta bat eukan Akrikako konbentu baten lekaide, ta a jantzia eskegi ta kaleratu zan. Baiña bertan jarraitu lanean. Ez zan erritik agertzen. Nik, nire merkatal ostera baten, ango uri baten ezagutu neban.

Ba zenkien, ez da ala, Libe?

Orain zortzi illabete inguru barrero an ikusi giñan. Gure arteko bizitzako naigabeak agertu neutsazan. Berak ez eban sinisten bere familian, bere aizta bat, amatu eziñiko iñor eikeanik.

Orrela ekian ume billa gebiltzala, ume garra gendula, nai gendula nunbaitetik baten bat artu, baiña gaitz zala, ia eziñezko. Olgeta benetan asi giñan eta bera an egoela beintzat agertzen ba zan ume bat eskintzeko, gure arteko bake eta familiaren mesedean. Angotar batena izan ezke-

ro, baltza izango zan. Ori ez gendun nai. Zuria izateko... nor? Eta...or jausi giñan.

LIBE.- Umea nire aizta Konsuelorena dala? Zelan esan zeinke ori? Probarik bai?

LUKI.- Ara, bere monja sartu zanean, amak emon eutsan somiña. (*Erakusten dautsa, txikito bat, izen da guzti*).

Sinisten?

Orduan nik emon neutsan berak umeagaz batera itxi dauan GUREA izenekoa.

Ori be, ainbestekorik pentsatu barik, orrelakorik gertatutko ez zalakoan eskeiña zan.

LIBE.- Eta zelan etorri zan gure artera?

LUKI.- Zazpi illebetedun egoala jakin nebanean, gure uriburura ekarri neban... zugaz egiazko autortza bat egin eta gauzak konpontzeko asmotan. Egunak aurrera ta lotsak geiago egiten euskula konturatuta, ostera onetara ekarri neban, nik ordainduta, alik eskutuen ibilteko agindupean.

Ori bera falta dalako, sinistu edo ez, alaxe dala zin dagit.

LIBE.- Nik beintzat, gaur gaurkoz, nekez sinistu daikedana da.

LUKI.- Geratu zaitetz bere domiñeagaz. Sinistu eidazu.

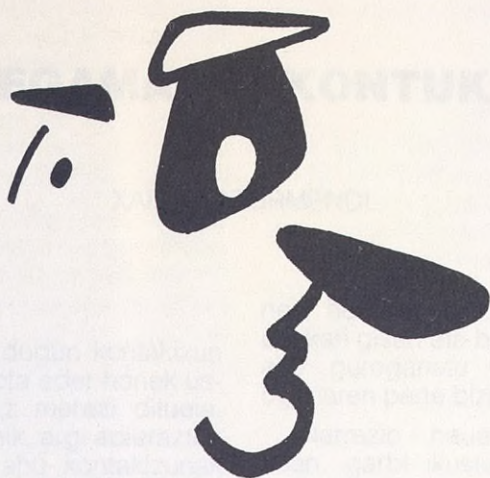
KAPI.- Ez daukat zetan jakin geiagorik. Bizitza misterioz betea da.

Bakoitzak berea, bere berezia gaiñera.

Orrela dala, Libe, zeure odola ikusi daikezu umeagan.

Artu egizue umea. Eroan zeuon gelara eta itxas aizeak indartu dagiala zuena izango dan umetxoa eta guk be goratuko dogun GUREA.

AMAIA

AHOZKO TRADIZIOA

ZEGAMAKO "KONTUK"

XABIER AZURMENDI

0. Sarrera

Eskuartearen dugun kontakizun bilduma ugari eta eder honek uste dugu bi hitz merezi dituela. Egin berria izanik, argi adierazten digu oraindik aho kontakizunak herriaren ahotan, aldez edo moldez, bizirik dirauela. Ez, agian, garai batean bezain oparo eta sendo. Ezta ere, agian, orduan betetzen zuen funtzio anitza beteaz. Baina, hor daude eta oraindik ez dira agortu.

Orain arte izan ditugu gure herrian kontakizun biltzaile ospetsuak. Gogoan ditugu denok, batipat, bi biltzaile erraldoi, haranola Azkue eta Barandiaran jauna. Horien eredupean, gaur egun ere badira biltzaile eta komentarietak: Antonio Zavala eta zergatik ez, gaur aurkezten dugun bilduma honen egilea.

Xabier Azurmendi, bilduma honen osatzaileak, urte luzeetako lana eskaini digu oraingo honetan. Zegaman, bere jaioterrian burutu du eskuartearen dugun lan bikain hau. Lan bikaina ugaltasu-

nez, herri mintzo zuzenaren ordezkari gisan eta baita ere, ahoz-ahoz gureganatu zaigun altxor ugariaren parte bizia.

Narrazio hauek aztertzerakoan, garbi ikusten da mundu oso zabal baten aurrean gaude-la, haseran uste daitekeen baino agorrezinagoa eta esparru horretan, bestalde, kontakizun zaharrak, ez hain zaharrak eta berriak ere nahasten direla.

Gauza jakina da herriaren memoria ahula dela, ahazkorra. Ipuin zahar eta kontakizun asko herriaren ahotan ahaztuak baldin badaude ere, honen kontu beharrrak berriak erantsi ditu, asko eta asko hurbileko gertakariei atxikiak. Ez ote dute merezi zaharrek bezainbateko ohorea? Hala izan edo ez izan, herriaren ahotan ego-teak, zilegi egiten du eskuartearen dugun multzoan barneratzeko.

Irakurleak ikus dezakeenez, haietako asko, bai zahar, erdi zahar, zein berri, gehienak agian, ez dira originalak. Ereago, askoren haserako transmisioa literatur

idatzitik abiatu da. Baina kontakizun munduan bizi bizirik diraute Euskara bizi- bizirik duten herri askotan, eta, eredu gisan, Zegaman.

1. Saillkapena

Herri kontakizunei buruz eza-gunena dugun saillkapena Mille-rrek egindakoa da, gisa honetan: ipuin harrigarriak, ohitur ipuinak eta animalien ipuinak.¹

Baina berehala ikus daiteke saillkapen horren muga hestua. Hain zuzen, Vladimir Propp-ek dioen bezala, zatiketa hori, hasera batean "egokitzak"² jo baldin badaiteke ere, ez da zehatz-zehatza gertatzen, animalien ipuinek ere badutelako elementu harrigarriak, eta bestalde, animaliek ere funtzio berezia izan ohi dutelako sarri ipuin miresgarrietan.³

Wundthek beste zatiketa hau eskaintzen du:

- 1.- Ipuin-alegi mitologikoak.
- 2.- Ipuin miresgarri hutsak.
- 3.- Ipuin eta alegi biologikoak.
- 4.- Animalien alegi hutsak.
- 5.- "Jatorriari buruzko" ipuinak.
- 6.- Ipuin eta alegi umoretsuak.
- 7.- Alegi moralak.⁴

Baina Propp jaunak, bere be-

haztopak ipintzen dizkio saillkapen honi ere. Egia da, aurrekoak baino osoagoa dela. Baina ez da hain garbi gelditzen, esate baterako, zer ulertzeun duen Wundthek "alegi" hitzaren bidez. "Umoretsu" hitzaren esanahia ere aski labaingarria da, ipuin bat berbera kontatu bait daiteke "umorez" edo "heroikotasunez"⁵.

Saillkapen gehiago izendatzen ditu Propp-ek "gai" oinarri dutenak. Baina, gisa honetako saillkapenak ere zailak gertatzen dira, "gai" delako hori, bakoitzak bere erara ulertzen baitu. R.M. Volkov-ek hamabost gai erabaki zituen: errugabeko pertsekutuak, hitz garbiko heroea, hiru anaiak, etab..., baina ez digu esaten zein kriteriopean dagoen egina bere saillkapen hori.

Antti Aarne, Finlandiako eskola fundatzailea dugu "gai"ak erabiltzen dituen beste bat. Baina gaien elaborazioa ere ez dago sistema bakar batenpean osatua. Ez da garbi ikusten gaien arteko bereizkuntza eta hauek elkarren oso hurbilekoak dirudite. Zail gertatzen da, hala dio Proppek, gaiak eta hauen aldakien artean aukera on bat egin eta saillkatzea.

Badirudi zenbait ipuinen osagarri nagusiak amankomunak di-

(1) RORIGUEZ ALMODOVAR, A.: "Para una pedagogía del cuento popular", in *Apuntes de Educación*, Madrid, 1981, 2-6 or.

(2) PROPP, Vladimir: *Morfología del cuento*. Ed. Fundamentos, Madrid, 1985, 18 or.

(3) *Ibid.*

(4) PROPP, Vladimir. Op. cit. 19.

(5) *Ibid.*

rela. Baieztapen hau egiten du Propp-ek "Ipuin Miresgarri"ei dagozkielarik. Baina ikusi egin behar da hori bera gertatzen den ala ez beste ipuin eta kontakizun moietan, hau da, ohitur eta animalien ipuinetan, Millerrek sailkapena erabiliaz.

Orain arte Propp-ek dioenaren haritik azaldu dugu sailkapen moeta zenbait. Baina baditugu zenbait hemen barneko jendeak egindakoak ere. Eta gure kontakizun bilduma honi zein ditekeen egokiena ikusterakoan gogoan izan, edo gutxienez, ezagutu behar direnak.

Horren arabera, zer diote honi buruz euskal biltzaileek, Azkuek, Barandiaranek eta alor hau, gutxi edo gehiago, jorratu dutenek. Horra bada lerro hauen asmoa.

Azkuek bere kontakizun bilduma egin zuenean,⁶ bi eratara sailkatu zituen. Lehenengo, hiru mordoskatan: giza ipuinak, gizagaineak eta gizapekoak.

Ondoren beste bost hauetan: ipuin asmutsuak (ateraldi zorrotzekoak), ekanduzkoak (moralak, herri askotakoak, aldartetsuak (umoretsuak) eta leiendak.

Baina badirudi sailkapen hauetan aski zailtasun aurkitzen zituela eta azkenik, horra eman zigun azkenekoa: luzetxoak eta laburtxoak.

Auñamendik argitara eman dako *Enciclopedia General Ilustrada del País Vasco* delakoak⁷, guztiz zehatz egitera ausartzen ez bada ere, honelatsuko sailkapena egiten du:

1. Animaliak protagonistak dituztenak.
2. Naturaren zenbait fenomenoek buruzko gertakari zenbaiten azalpenak.
3. Gizagaineko munduari dagozkionak.

Leiazola jaunak bere aldetik, honako azalpena ematen digu:

1. "Ipuinetatik, zati haundi batek, gizasemearen antzinatasun aspaldikoena adierazten digu eta bi muga hauetan jar daiteke:
 - 1.1. Paleolitos garaiko leizazuloak gogorarazten dizkigutenak.
 - 1.2. Paleolitos amaieratik hasi eta euskalduna guztiz kristautu zen arteko garaia.
2. Bigarren aro horrek, bi alderdi desberdin berenagatuko lituzke:
 - 2.1. Euskaldun zibilizatuak eta
 - 2.2. Gentilak, hau da, urrutiko menditan bizirik irauten zuten gizasemeak, paganoak eta moroak. Bai deabruak ere.

Badira, Leizaolak hala dio, herria bere muga guztietan adieraz-

(6) AZKUE, R. M^a.: *Euskalerrriaren Jakintza* II, Espasa, Madrid.

(7) *Enciclopedia General Ilustrada del País Vasco*, Ed. Auñamendi.

ten dutenak eta, azkenik, paganismo grekolatinotik iritsi direnak.

Joxe Migel Barandiaranek ipuinak eta leiendak bereiztuko dizkiugu: ipuinetan, pertsonai, ekintzaleku eta denbora zehaztugabeak direla esango digu: "Antzinan, etxe baten, aita bat hiru semerekin bizi omen zan".⁸

Leiendetan alderantziz geratzen da eta pertsonaiak eta ekintzalekuak zehatzak dira.

Bestalde, "ipuinak" formula berezi batzuren bidez hasi eta bukatzen dira:

"Hori hala bazan,
sartu dadila kalabazan,
ta atera dadila
Bitoriako plazan.

Egia bada, sakelan sar,
gezurra bada, atera ez dadila".

Baina, badirudi Barandiaran jaunaren sailkapen hau ere, nahiko motza geratzen dela kontaktizun guztiak barneratzeko.

Jar dezagun segidan Pierre Lafitte jaunak adierazi zuen ipuin herrikoien sailkapena. Autore honek "ipuin" izenpean barneratzen ditu ipuin, leienda eta mitoak. Horra sailkapena:

1.- Pagano sinisteriei dagoz-

(8) BARANDIARAN, J. M.: "Eusko Folklore", in *Obras Completas*, t. II, Ed. La Gran Enciclopedia Vasca, Bilbao, 1973, 239 or.

(9) LAFITTE, Pierre: "Herri literaturaz", in *LUR ETA GIZON, Euskal Herria*, Jakin, 9, Arantzazu, 1974, 243-263 or.

kionak. Hemen sartzen dira Mari-
ren ipuin ezagunak, lamiak, ba-
sajaunak, Tartalo, ireltxo eta, oro-
korrean, kristautasun kutsutik
urrun daudenak.

2.- Ebanjelioa oinarri hartuta
emendatuak. Hor sartuko lirateke
Jesus eta San Pedrok Euskale-
rrian dituzten ipuin pilak. Baita
santuei buruzkoak eta hauen in-
guruko mirakuluak. Orobat, dea-
bru, aingeru, anima erratu, sor-
gin, azti, belagileak, etab...

3.- Basa edestikoak. Aspaldi-
ko gertakari batzuren kondaira,
egiantz izpirik gabeko xehetasun
harrigarri aldatuak. Hor sartzen
dira errge, gerlari, pilotari, mari-
nel eta beste zenbait gizon eza-
gun. Bertan sar daitezke Luis
Haundiari, Gazteluberri jaunari,
Santakruz apaizari eta abarrei
dagozkien ipuinak.

4.- Historio-mistorio batzuk.
Irudimen hutsezkoak, inolako oi-
narri errealik ez dutenak, harano-
la Txerri uregilearena, Txistu xa-
matuarena etab...

5.- Gainerantzekoak, errealita-
te itxura emanik ere, irudimenez
beteak, gehienak jostagarri hu-
tsak.⁹

Duela zenbait urte, Xabier
Bengoetxeak, 1986. urtean eskai-
ni zigan liburuan beste sailkapen

hau ikus daiteke. Uste dugu honen lana aportazio on bat dela eta aurrerapauso bat kontakizun herrikioen esparruan. Horra banaketa:

1.- *Leiendak.*

Leiendak azaltzerakoan, denbora, espazioa eta pertsonaiei buruz, Barandiaranek dioena ez du nahikotzat jotzen, hauen oinarrian gizonak bere ingurua esplikatzeko izan duen sena jarri behar baita.

Baina ez da erraz leienda eta mitoen arteko bereizketa eta mugaz ezartzea:

"Zenbait etnologoen usteetan, mitoa naturgaineko munduaren sinismen errituala litzateke. Beraz, sinismena erritotoz lagundurik aurkituko ez bagenu, sinismen hori leiendatzat jo beharko genuke hauen iritzi".¹⁰

Beraz, egile beraren hitzetan, kontakizunak, berak sinbolizatzen duenaren oroimena ahanzten duenean, leienda bilakatzen da.

Horra leiendei buruz egiten duen sailkapena:

1.1.- Historikoak. Gertakizun historiko batean oinarrituak edo

oinarrituta daudela diruditenak: Alostorra.

1.2.- Mitikoak. "Gizaki indartsuei buruzko leiendak". Oro har Jentilak, Basajauna, etab...

1.3.- Zerbaiten sorburua esplikatzeko dutenak. "Hau da, zalan-tzarik gabe, leienda bezala har genezakeena".¹¹ "Esplikazio fantastiko" eta "elementu fantastiko batek parte hartzen du". Eta "inoiz oinarri historiko bat izan dezake".¹²

1.4.- Lamien eta gizakien arteko hartuemanetaz dihardutenak. Sail zabala. "Gehienetan lamien (sorginen) eta gizakien arteko borroka edo hartuemana dute ardatz".¹³ Arangioko atxetan, Lamina bat ezkongai...

1.5.- Sorgin eta gizakien artekoa. Aurrekoen antzekoak. "Hauetan sorginek zailtasun bat jarri ohi diote gizakiari, Honek, zenbait elementu magiko, fantastikoen bidez frogatzen gaituzte egin ohi du, garaile atereaz".¹⁴ San Martinen estutasuna, Sorgin bat elizan....

1.6.- Lamien edo sorginen sorreraz ari direnak.

"Leienda hauetan, normalki lamia edo sorgin bilakatzeko gertakizuna agertzen zaigu".¹⁵ Txindokiko Maria, Mari Urraka...

(10) BENGOTXEA, Xabier: *Euskal ipuinak*, Erein, Donostia, 1986, 27 or.

(11) Ibid. 30 or.

(12) Ibid.

(13) BENGOTXEA, Xabier: Op. cit. 31 Or.

(14) Ibid.

(15) Ibid. 34 or.

1.7.- Erliijo girokoak. Parte har-
tzen duten pertsonaiak erlijiosoak
dira: Jesukristo, San Pedro...

1.8.- Ekintza elementu magijio
batez burutzen dutenak. Hemen
elementu mgikoa, "ardatz bilaka-
tzen zaigu":Bidaxungo nagusia,
etab...

2.- *Ele-zaharrak* (alegiak). Ani-
maliak protagonista dituzten ipui-
nak.

3.- *Ipuinak, kontakizuna, txis-
tea*. Hirurak batera ezarri ondo-
ren, hiruren azalpena egiten du
eta ondoren zein daitrekeen ipuin
fantastikoa, zein txistea eta zein
kontaera bereizten saiatzen da.
Denen artean, azpimarragarri
ipuin miresgarriak.

Azkenik, interesgarri deritzo-
gu Joxemari Satrustegik, duela
zenbait hilabete EUTG-n eman-
dako hitzaldian esandakoaren
arabera egin zuen ahozko konta-
kizunen sailkapena. Uste dugu
garbia eta sinplea dela, beraz
hau erabiliko dugu kontakizun
hauek sailkatzerakoan:

Sailkapena

1.- Gertakizunak. Hurbileko
gertakizunen kontakizuna da.

2.- Kondairak. Aspaldiko ger-
takariak lirateke.

3.- Historio-mistorio. Asmake-
ta hutsak izan gabe, errealitatetik
ere badutena.

4.- Alegia eta fabulak. Anima-
liak oprotagonista diren ipuinak.

5.- Leiendak. Ele-zaharrak.
Jentilak eta gisako pertsonaiak
protagonista dituztenak.

6.- Ohitura zaharrak. Zenbait
ekintza do ohituren berri ematen
dutenak.

7.- Atsotitzak. Errefrauk.

8.- Esamesak, gaztelaniazko
comidilla. Norbaitengan atera di-
ren gaizki esanak.

9.- Ipuinak. Hezibiderako eta
jolaserako kontakizun erakarga-
rriak. Eta hauen artean mitoak:
jainko eta jainkosen berriak, gizo-
naren kezka sakonenei erantzu-
teko bidea. Horra honen ondare
emankorrena.Hauen artean eman-
korrena eta aparte aztertua izan
direnak:

Ipuin miresgarriak edo harri-
garriak. Botere magikoa ageri da
eta pertsonaien funtzioak nabar-
mentzen dira.

Sailkapen honen arabera, on-
doren dator Xabier Azurmendi
herri kontakizunen biltzaile tre-
beak osatu duen bilduma. Gaur-
koz, seigarren eta bigarren atala-
ri dagozkionak emango ditugu,
hau da: ohitura zaharrak ta zen-
bait ekintza eta ohituren berri
ematen duten kontakizunak. Hu-
rrengoan jarraituko dugu bestela-
koak ematen.

Arbe

AHOZKO TRADIZIOA

Ikazkintza

ETXAOLA. Batzutan koadrillek lana ein bear tzon lekun arrizko etxaolea eotea tokau zeiken. Ordun etxaola ok aproetxatuz eiten tzan ikatza ta koadrillek bertan eiten tzon bizimodue.

Geianetan ikazkiñek etzuen ôlako suerteik izaten da ordun koadrilla 'akoitzek, berea ein bear izaten tzon.

Etxaolen lau paretak, zotalak alkarren gañen jarriz eiñ oi zien.

Eskubi ta ezkerreko paretak berrogei ta amar eo irurogei bat zentimetrokok izaten tzien.

Etxaolen aurreko ta atzeko paretak goraño zien zotalazkok.

Metro 'at inguruko zabalera-koa zon atea, gizona kaitzeko mûkoa. Laukoadroko armazoi bati pago adar txiki ta ostodunek lotzen tzikon, askotan sokaik ê ez ta zuman batekiñ igoal. Sartu eo irten ein bear bazan kendu ta ipiñi eiten tzan ate ori. Etzon bisa-graik.

Sarrerea metro 'at ingurukoa libre eoten tzan, aurrekaldea zaku zâr batzukiñ estali oi zuen. Sue torterok sarrera onen aldamenen baten eiten tzon. Etxaolan etzan suik komeni, txillarrek su artu zeiken.

Etxaolen luzerea iru 'at metro

ta erdikoa zan da zabalerea iru metrokoa gutxi gora bêra.

Zotalezko atzeko ta aurreko paretatan, bi araki sartzen tzien al tzan trinkoana ta bi zutabe ogai irugarren araki 'at ipiten tzi-ten zearka, "goiagea".

Ezker eskubitako paretatati goigara re arakik jartzen tzien ixurie emanez, euri eunetan urek korritu zezan.

Tellen ordez arakik zotalakin tapaitzen tzien. Zotalak belarra barruko aldea euki bear tzen, bestela barrua lurre erotizen tzan.

Goiko zotalak bêkon gañen ertza zuela ipintzen tzien, tellak bezela, ixurie errezteko.

Esan bezela aten aldamenen torterok arrantxoa gertau oi zon.

ETXAOLEA BARRUTI. Etxaolek iru metro ta erdi inguru zitun luzen da iru 'at zabalena.

Erdin leku libre 'at eukitzen tzon.

Leku libre onen bi aldetâ, zearka, ipurtaulkik esaten tzi-ten bi aulki luze eoten tzien.

Ipurtaulkin jaten tzituen ikazki-ñek talok eta babak.

Etxaolan etzan mairik.

Ipurtaulkiti paretâ arakik zearka ipiñi ta ogan gañen jartzen tzan lotako kamañea. Araki ok âl

tzien mēanak izan bear tzuen kamañea biunagoa izan tzeiñ. Areakian gañen txillarrea botaitzen tzan biungarri.

Jan ondon ikazkiñek anak ipurtaulkin tziutela etzaten tzien kamañan.

Ola lo eite'gendun gazetetan da ez gendun pastilla bearrik izaten lo eiteko.

Goizen txorikiñ esnaitzen giñen batzutan. Txoriri gizona bizi dan ingurue gustaitzen tzako. Ikazkiñen despertadorea txorik tzien da nausin jeuparea re bai.

Goizen jaikitakon etzon iñok musuik garbitzen. Jana eiteko ta erateko laiñ ur izaten tzan etxolan. Askotan iturrie urruti ta etzan urik alperrik galdu bear.

Esaera zārrak ê ola dio: «ikazkiñek arpegie beltz poltxikoa garbi».

Txondarra

Beste lan danetan bezela ikazkintzan ê ofizial bat eon oi zan, ikatz egoslea, onek jakiten tzon ikatza nola egosi ta txondarra onek manejitzen tzon.

Mendie eo basoa bê kontua artzen tzona nausie izaten tzan, bat, bi eo iru re izan tzeizken ta koadrillen gastuk eta soldatak ok pātuen tziuten. Gañeakoa langillek, koadrillek, zuaitzek eo zuatz adarrak bota ta kana ta erdi inguruko luzeran mozten tziuten, gero

txondarra ein bear tzuen lekun pillatzeko.

Jende oni danai koadrillea esaten tzikon.

Ostoa asi baño lênao moztu bear tzan egurre bestela ikatz elkorra ematen tzon txondarrak, beiñ izardie moitata botaitzen tzan egurrekiñ eziñ ikatz onik eiñ.

Ikatza eozeiñ egurrekiñ ein leike. Aritzen ikatzak txispa asko do ta ezta gustagarrie.

Errementarik burnie tenplatze-ko gaztiñena ebaltzen tzuen da beste eozer gauzatak pagona oso da ona. Ikatzik fiñena artena da, artea bezelakoik eztô ikatza eiteko.

Intxusekiñ ê oso ikatz fiñe eiten da.

Pagok ikatza eiteko ilberrin botatakoa izan bear tzon.

Aizkorrondon laño asko izaten da, lañolekun azi dan egurrei lañ-egurre deitzen tzako. Egur au debillagoa izaten da, ikatz onek ezto beste pagoikatzen grazik, alkol gutxigo nunbait da ikatza maskalagoa do.

Aizkorriñ azpiko ikatzik jendek etzon nai izaten, txondarrak egur onekiñ eiten tzien, ikatza saldu re bai baño alako estimazio aundik bê.

Araiako Ajuriak erretzen tziuten garai baten Zeamako ikatzik geienak da Telleriko Ermenejildo

zan inguru ôtan ikatzik onana eiten tzon ikazkiñe.

* * *

Txondarra eiteko lekuik onana lênao re txondar zuloa izan tzan lekue zan âl izan ezkiô.

Aldapan txondarra ein bearra re tokaitzen tzan da ordun tranpala ein bear izaten tzan, da tranpal-txondarra zon izena txondar onek.

Tranpalen etzan txondarra egoki egosten, naiz lurrez tranpala estali, txondarrak aizea artzen tzon da aizek txondarra enreau eiten tzon.

Al bazan lêngo txondar zulon da bestela zulo berriñ ein bear tzan txondarra.

Txondarra eiten asteako lurren "sarea" esaten tzikon estalki 'at ein bear tzikon oso egur mêakiñ, txondarrak ezto lurrik ikutu bear, lurren gañen daren egurrek eztie egosten.

Saren gañen da txondargaien erdi paren tximinie eiten asten tzien.

Tximinin kontra jartzen tzien arakik buruz gora bueltan bueltan, egur lodie bean jartzen tzan, mea beiz goien, meak gora erre-zago jasotzen tzien.

Sue bean eoten tzan ta egur lodik bean errezago egosten tzien.

Iru egur illarakoa izan tzeiken

txondarrak eo laukoa aundigoa ein nai bazan.

Ogei kargako txondarrak ê eiten tzien.

Ikatzan neurrie zakue zan. Karga 'at bi zakuk eiten tzuen, ikatza kargaka kontaitzen tzan.

Zaku 'aten pixu reglamentarioa 42 kilo zien.

Astok karga 'at eamaten tzon. Mandok bi kargar.

Idi parek zortzi karga.

Bosteun kilo egurrek karga 'at ikatz eiten tzuen.

Zakue apropos neurria eiñe izaten tzan ta itxi zakutxapea muturren ipiñi ta sokea mutur ertzetati ertzea kruzatuz ixten tzan. Zakutxapaik etzionen eskukara 'at garo sartzen tzikon onen lekun. zakutxapei gaztiña adar mê'atekiñ eiten tzien uztaië. Bitartea aritz zintaz estaltzen tzan silla ipurdik bezela.

Mandazaiek zaku utse ta zakutxapak ikaztokia eaman bear izaten tztuën.

Egurren karreto

Esan deun bezela aizkolarik txondarrandako bearko zien egur guzik botaitzen tztuën, gero kana ta erdi inguruko neurrin moztu ta aitzenik egurre txondar zuloa karreaitzen tzuën.

Karretoako ikazkiñek astoa eo auntze deitzen tzikon tresna 'at ibiltzen tzuën. Tresna au kana ta erdi inguruko egur bat izaten

tzan, bi puntatan alde bakoitzen bi ziri eamaten tzeitun, anka 'at ia gizonan alturakoa eukitzen tzon, kargatzekon eo ikazkiñek deskantsue nai zonen anka au lurren jartzen tzan.

Astoa egurrez kargau ta bizkarren eamaten tzan txondar zuloa, naiz arakie naiz egur lodie.

Errekazuloti irten ezin da aldameneti launduz etaitzen tzien asko mûzko egurrek.

Koadrillan danak ez tie izaten indarrez berdiñek, amaika pelea ein tzan ikazkiñan arten zeñek egur trakets aundigoa eaman apuestok eiñez. Tokik txarranen tzion egurrik aundiña artu bizkarren da eaman eziñda uzten bazon batek, beste 'atek artuko zon da zeuzkenak bota arten eaman-go zon.

Apuestok sarritan izaten tzien. Egur tzar bat bota bizkarrea ta eaman ein bear, askotan ezin da kontuk izaten tzien.

Kaballeri 'at eo mando koskor bat iru gizon baño geio zan egur karreon da askotan merkegoa, baño mandoa mantentzea alper gastue iruitzen tzikon jende ari.

Txondarrarekin aurrera

Tximiniri azpin su-tokie jartzen tzikon. Su onek egosi oi zon egur dana. Zortzi orduz bein betegarrikiñ indartzen tzan su au. Tximinik txondarran luzerea zeuken.

Tximinie berrogei ta amar bat

zentimetroko luzeran moztutako egurrekiñ eiten tzan. Botilla 'aten lodiera mûkok izaten tzien egur ok da laukoadron alkarren gañen jartzen tzien txondarran puntaño. Tximiniri su-kajea re deitzen tzikon.

Txondarrak naiz aundik naiz txikik betegarrie antzeatsu bear izaten tzuen.

Betegarrie noiz gastaitzen tzan txondaregoslek antz ematen tzion.

Txondaregoslek bê konfiantzako motil bat aukeraitzen tzon da ola txondarrai obeto kaso eiten tzikon betegarrie sartuz.

Betegarrie erre alan egurrek egosten tzien, txondarra erre ez kio ikatzak etzon ezertako balio.

Betegarrie txondarrai tximiniti botatzeko, eskillara 'at eiten tzan lurreti txondar bizkarra zear tximiania ta ola sartzen tzikon txingarrak pala 'atekin sutegia.

Egur lodie ondo egosi bê geaitzen bazan "ilintxie" deitzen tzikon da berriz egosi bear izaten tzan beste txondar baten.

Txondarra lenengo barruti ta gero kanpoti egosten tzan.

Txondarra ondo egosteko tapau ein bear tzan. Gañeti "sarea" eo tapagarrie jartzen tzikon. Orbelez ondo estali bear tzan da egur aundian zirriztuk garokin tapaitzen tzien. Gero beiz gañeti "iruriz" estaltzen tzan txondar da-

na. Estalki oni guztiri "sarea" deitzen tzikon.

"Irurie" txondarra lênao eondako lekuko lurrei deitzen tzikon.

Txondar zuloko lur au ikautsekin nâsi eoten tzan.

Bestelako lurrek arri koxkorrak eukitzen tztuen ta ok berokin tirok eiten tztuen ta ori etzan ona.

Aizei etzikon txondar barrua sartzen sekula utzi bear.

Euri asko ai bazon eo aize aundie bazellen irurik korritu eiten tzon da lanak izaten tzien sarei eusten.

Lau eo bost eunen egosten tzan txondar txikie, amabost bat eunen aundie bazan. Txondar zuloa errez eiteko moduik bazion zenbait eta txondar aundigoa ta obe, ikatz geio.

Txondarra pizten tzanen, tximinie zotalez estaltzen tzikon.

Ikazegoslek jakin bear tzon sue barrun nola zellen. Erditi alde 'atera geio egosten baldin bazan, txondarrai utsunea formaitzen tzikon da beste aldeti zataiekin zulu ta aizea artu eraiten tzikon, beste aldea tirau bear tzan beroa ta ola txondar dana berdiñ egosten tzan.

Barrun sue beti indarren eon bear tzon.

Txondarrak itzalita ondo iraun tzeiken eun batzutan.

Mandazaiek bi eo iru eunen ikatzeta jute ez pazien, oneati eo

areati, txondarra ondo eoten tzan tajuz tapau ta sue ondo itzali ezkio.

Lenengo goiko ikatzak etaitzen tzien.

Ikatza etaitzen goizeko ordu bitan eo ola asi bear tzan. Eun argiz ezta ona.

Ikatzetan sue eon tzeiken da orreatio "larrañe" esaten tzikon baztar batea bota ta ikatz dana zaal zaal uzten tzan. Sue azaltzen bazan unez etzion ikusteik, gauez bai.

Eune zaaltzeako ikatza etâ ein bear tzan, gero andi betetzen tzien zakuk.

Balde 'at eo bi ur bâzpare pronto euki bear tzien ikatzetan suik bazion ê itzaltzeko.

Al tzan urik gutxiña bota bear tzikon ikatzai, urek itotako ikatzai sustantzie galtzen tzikon.

Ikatzak ure eman alan eraten tzon.

Bustitako ikatza enrreau eiten tzan. Saltzekon ikatza bustie zio-la sospetxau ta zakue zabaldu ta ikatza bustie billaitzen ba zuen, zaku aren proportzion karga danai deskuentoa eiten tzikon.

Ure ikatza larrañea etatzeko kontu aundiz ibil bear tzan, sue itzaltzeko lain bota ta kito.

Ikazkinen zenbait ohitura eta abar

Ikazkintzea izan leiken ofizioik sanoana zan.

Ikazkintzan etzan inor gaxo-

tzen. Autse zan zikin guztie, eskuk da arpegie aste guztiñ etzien garbitzen, erropak aldau beiz amabosten beifñ.

Etxaolati ordu betea eo ordu erdia eoten tzan ure askotan, pintxek naiko lana zeuken erateko ta torterontzat bear tzan ure ekartzen.

Baserri txikik tzien emen da altzanea jo bear izaten tzan.

* * *

Erropea. Eunezko alkondarea etxen eindakoa jazten tzuen, be-launetañokoa. Alkondara ogan aurreko partea ta atzekoa anka arten kruzaitzen tzien, atzeko partea aurrea ta aurrekoa atzea. Gañeti eunezko prakak jazten tzien da alkondarek betetzen tzon kantzontzilloan lekue.

Gue attek soldaduzkan 1893 ingurun jantzi mentzitun kantzontzillok lènengo aldiz. Kamisetak eta jertsek zer tzien ê ifok etzekiñ.

* * *

Torteroa. Torterok babak ego-si ta talok erretzen tzitun. Jana eiteko bear tzon ure pintxek ekar bear izaten tzion. Pintxea koadrillako gaztêna izan oi zan, gei-annen nausin baten semea. Pintxeik ez pazion egarri galantak pasaitzen tzien. Askotan ure urruti ta nausie etzan pintxea uretâ bialtzea estenditzen. Bekokiko izar-

die eskun artu ta ola aua bustita nô ni.

Torterok goizen babea talokiñ, eguerdin da gauen ê jan klase berdiñe jarri oi zon.

Oaiñ idiai ematen tzaten baba aundi ori jaten tzan.

Gue garaien litro bana ardo ematen tzikun eunen.

Lênao ure bakarrik eraten tzan.

Mantenu au nausik paitzen tzon.

Norbaitek beste zerbait nai bazon bê kontua erosi bear tzon.

Babei txerrin gantza ematen tzikon, torterok etzon sekula olioik ebaltzen.

Torteroa gizon eldue izaten tzan.

Bê lana otorduk gertatzea zan da kamañak ê arek zuzentzen tzitun.

Torterok talok talomotillen gañen eiten tzitun. Talomotillen gañen eunezko zapi busti 'at zabaldu ta ore a zapi aren gañen ipiñi, beste zapi buzti 'at gañea botaitzen tzion da ore a bi zapien erdin zapalduz taloa eiten tzon.

Ondon balde 'at ur euki oi zon zapik eta eskuk bustitzeko.

Gero taloa talaburnia bota ta an erretzen tzon. Torterok talok etxen eiten tzienak baño txikigok eiten tzitun.

Talaburnin jarri ta arro arro ei-

ten tzien talo txiki orik, bi azalekok da oso gozok izaten tzien, etxen emakumak eiten tztuenak baño askoz obek.

Lenengo talo erronden ondoren, zeñek zenbait? galdetzen tzon torterok. Nik amabost, nik amalau, nik emezortzi. Nai zonak nai zitunak eskaitzen tzitun.

Gizajok taloz betetzen tzien.

Sobraitzen tzien talok "talo mantenun" sun kontra gordetzen tzien da etzuen beroik eta gustotik galtzen.

Ikazkiñen lapikoa gozoa zala esaten tzuen. "Gosea bezelako saltsaik ezto taloa bustitzeko".

* * *

Babea jateko "txalie" ebaltzen tzan. Txalie egurrezko plater bat tzan. Kutzarea ta txalie askotan ikazkiñek erak eiten tztuen kotxilloz. Etzien eozeiñ egurrekiñ eiten. Gaztiñek eta aritzek tintea due, eztie egokik, pagok tinta gutxigo do. Lertxunek eztô batê, geianen txalie lertxunezkoa izaten tzan.

* * *

Ikazkiñen kutxarea egurrezkoa izaten tzan. Bakoitzek bê kutxarea euki oi zon.

Etxaolâ kanpokon bat etortzen bazan, bazkaltzen jartzeko esaten tzikon. Ikazkin batekin jartzen tzan inbitatue da ikazkiñek eta

bik, kutxara 'atekin bazkaltzen tzuen, kutxarea aldatuz.

* * *

Ikazkiñek euzkiti ordui antz ematen tzien. Etxaolan etzan erlojuik. Torterok euzkiri beitu ta jakiten tzon gora bêra aundik bê eguerdie noiz tzan.

Lana argiti argia eiten tzan.

Ikatza etâtzekon etzeon orduik eta gauik, jayik ê ez.

Nausik bat baño geio izaten tzien.

Ok erosten tzuen jana, ikatza saldu ta motillek pau re bai.

Sobraitzen tzanakin nausik geaitzen tzien. Suerte txarra tokau ezkiio nausiai dirue galtzea re suertaitzen tziñen.

Bein Musasoko nausi 'ati San Mielelan kontu danak ein tziñen, lanen ebali zuen astoa tokau mentzikon deboraldi guziko irabazizat.

Nausik eta motillek oso alderdi gutxi zuen irabaziñ.

Nausik askotan lana motillek baño geio re eiten tzuen batez ê sallen ai bazien da motillek lan geio eitea beartu nai bazituen.

Jeuparea. Torterok bazkaltzeko ordun jeuparea jotzen tzon da ikazkiñek beste jeupare 'atekiñ eantzuten tzien, aitu zioela alegie. Koadrilla 'akoitzek bê jeuparea zon beste koadrillakotati oso ezberdiñe.

Koadrilla 'ateko jeuparekin

beste koadrillakoik etzan sekula nâsten.

Zeaman Mazkianen izan bear tzon tortero famatue, Aizkorri ta beste ingurutan jeuparaik politxena jotzen tzona da gañea mutue mentzan. «Mutuk naiz itzik ez ein eztarrikiñ otsak etâ daizke».

* * *

AIZKOREA. Aizkorea burnizkoa izaten tzan baño aua galtzarukiñ eiten tzikon.

Galtzairue ta burnie libraitzen bazien aizkorei "soie" moitu zikola esaten tzan.

Izotza eiten tzon gauen aizkorea ondo gordetze 'ezpazan urrengo goizen lanen asi baño len sîn ondon berotu bear tzan.

Otza galdu alan, auan sortzen tzikon izardi tantonak ondo sekatzea komeni, bestela aizkorek tzeplea galtzen tzon.

Ikazkintzako aizkorek pixue lau libra ta erdi zan, arakik ebaizteko txikigoa ebali oi zuen.

* * *

AJUSTEA. Aingeru goardakon eunen eiten tzan ajustea. «Marsun baten».

Motillek Kontsejun eo Konfiteirin biltzen tzien nausikiñ.

Bazkaltzeko denboran nausie ta motillek tratun aitzen tzien.

Nausikin tratue ixten tzuena bazkarie onek paitzen tzien.

Nausi bakoitzek bê errotarie eukitzen tzon da bazkari ontâ otsein eiten tzikon oni re, ia denboraldi berriako tratuk berritu bear ote zien eo.

Errotarikiñ ê eun ontan eiten tzan ajustea.

Errotarik bai "cedazo" lasai 'aten zairik aundiñak bakarrik kentzen tzion iriñei. Zaie errotarintzat izaten tzan baño zaien truk iriñei komeni zikon gatza errotarik eman bear tzion.

Errotarik eun kiloko amar kobraitzen tzitun gañea.

Errotarik ikatztokia zakue kartolan gañen eamaten tzon, bêrkon ikazkiñek prantaitzen tzioen egurre ekartzeko.

Motillekin bi modutako ajustek eiten tzien.

1.- Egurrek bota ta karreau artekoa. Lan au eindakon batzuk etxeko lana eitea jaxten tzien.

Motil askok egurrek bitu ta libre geaitzen tzienen, etxeko garik ebaizten tzituen da bero Arabakok. «Arabian garik Zeaman baño berandugo eltzen die». Arabati etorri ta etxeko belarretan asten tzien.

2.- Bestek San Mielak artentzen tzien ikatza eiten.

Oaiñ irurogei ta amar urte, lau orduko loa, litro 'ana ardo ta oei ta amar duro illen eskau mentzien motillek Telleriko Ermejildo. Onek berroei duro illen da ardo

trago 'at otordutan eskeñi mentzien baño berak nai zon ordun motillek esnatzekotan.

* * *

ZAURIK. Aundiñak eskutan sortzen tzien. Negun aizkoran ein bê baldin bazion bat, aizkoran asitakon eskuk aragi bizin jarri oi zien.

Eskuko babak izaten tzien ikazkiñen etsairik aundiñak.

Kallok gôrtu arten aizkorea mintsue zan.

Tokaitzen tzan esku mindutati aizkorek iges eitea re.

Nekea bakarrik etzon ikazkinzek, sufrimentue re bai.

Bazkaltzea etxaola jun bear da ikusta gare gizona eskuti aizkorea soltau eziñda. Nunbait zaurik esku junturak gôrtu ta kirtena eskuai pegau ta eziñ aizkorea soltau iñola ta esku barruk dana aragi biziñ.

Bizkarren ê zauri galantak sortzen tzien. Aston eo auntzen eamaten tzan egurre txondar zuloa ta lan au oso aztune zan.

Bizkarren kalloik etxeukenai astok bizkar-burue erabat odol-tzen tzion da alare lana eziñ utzi ta zaurin gañen beiz ê astoa kargauta artu bear.

Gue attek esan oi zon amaika aidiz, praka zâr batzukiñ estali bizkarra aston ikutue biuntzeko ta ala re sorbaldea zauritu ta zau-

riñ arrak einda ezautu zola gizona.

* * *

GAIXOK. Bakarren batek ankan bat ebai eo norbeit arbolati eroitzen bazan etzikon ezer ordaintzen.

Asto gañen bialtzen tzan etxea gizajoa.

Askotan bakar bakarrik jun bear geñea, nausie etzan estenditzen launtzeko motil bat ematea re.

* * *

OPORRAK. Egualdi txarra zionen etzion lanik eiteik.

Eune etxaolan pasaitzen tzan. Opor eune etzan kobraitzen.

* * *

TRONTZEA. Trontzea egurre mozteko aizkorea baño askoz egokigoa da.

Gue ikazkiñek etzekien trontzea zorrozten da langillek autseinda geaitzen tzien. Orreatio aizkoraz errezagoa zan lana.

Ikazkiñen arten sarri izaten tzien burrukak, au ori eo bestea zala ta.

Diru arazoz ordea etzeon sesio aundik.

Ikazkintzan lana ondo partitzen tzan, irâzik ê danantzat berdinxamarrak izaten tzien. Ze partitu gutxi zion.

«Ezer ezton lekun eskuk garbi.»

* * *

ERLIJIOA. Ikazkiñek elizkoiak zien gue zâr danak bezela.

Egoaldie naiz txarra naiz ona eiñ antxitiko mezatâ etorko zien.

Maldizioa auti ortzea ibilko zuen baño jaiko mezaik etzuen galduko.

Goizen jaiki ta lëndabizi "Pater Noster" bat nausik errezaizen tzon.

Ola zien gizon zaildu agan kontuk.

KONDAIRA ZAHARRAK

Aizkorriko Gurutzea, Irutxetako Ama Maria eta Akategiko Mari

Atal honek hiru personaia hauen berri emango digu. Hirurek elkarrekin loturarik aski badute. "Mari zaharra" eguraldiaren eta ekaizteen jainkosa kristautasuna indartzean, gainbeheran hasiko da. "Mariren" lekua Aizkorriko Gurutzeak eta Irutxetako Andre Mari beteko dute erligio berrian.

Hiru kultoak Zegaman nola aurkitu ditugun hara jarraian.

Aizkorriko Gurutzea

Aizkorriñ agertu zan Aizkorriko kûtzea. Iñok eztaki noiz.

*Jexux Mazkiarani
1971-4-5ean jasoa.*

Zegaman zahar askok oraindik sinismen berdina dute.

Hala eta guztiz asma genezake gutxi gora behera noiz eta non

egina den eta nondik etorri zen gure herrira Gurutze hau.

Santiagoko bidean, San Adrian ederrean, era guztietako eta modu denetako jendeak atergabeko joan etorrian hasi ziren erromes, XI garren gizaldian.

Europako orfebreriako lanik bitxienak, bide sonatu onen alboetako hirietan, salgai zeuden aipatu dedan aroz gero.

"El rey Alfonso VI (1102-1109) había repoblado con gascones, bretones, alemanes, ingleses, borgoñeses, normandos, tolosanos, provenzales, lombardos y muchos otros negociadores de diversas naciones y extrañas lenguas la zona de Sahagún y, entre otras las poblaciones de Logroño, Santo Domingo, Nájera, Burgos, Cartrójeriz, Carrión

de los Condes, León, Astorga, Ponferrada, Lugo, Puerto Marín y el famoso Santiago de Compostela."

"Estos mercaderes lograron gran prosperidad: Traían de todas partes mercancías, así de oro como de plata, y aun de muchas vestiduras de diversas facciones, en manera que los dichos burgueses y moradores eran muy ricos y de muchos deleites abastados."¹⁶

Jakina den gauza, Santiagoko bidean batez ere hiri nagusi hauetan merkataritzarako lonjarik pranko zabaldu zen.

Gurdika zetozen Pirineoen beste aldetik pitxiak eta edergaiuak, batzuek erromaniko garai-koak eta bizantino denborakoak besteak.

Pitxi hauek Rhin eta Limoges-ko tailerretatik zetozen Espainia guztira.

Gaur bertan aro haietako gurutzeak, erlikarioak edo kalizak hor daude Kastilako lurretan eta Euskalerrian bertan, San Migelko erretaulak Limogesen egina behar du nahi edo nahi ez.

"El esmalte llamado de Limoges no es tabicado como el bizantino. Los alvéolos donde se coloca la pasta vítrea, que en el

horno se convierte en esmalte, no están formados por laminillas o tabiques colocados sobre la superficie metálica, sino excavándose en la misma lámina de cobre."¹⁷

Aizkorriko Gurutzeak ere badirudi toles artean esmalteren batzuek galdu ote zituen antziñako denboretan.

"Las cruces de Limoges estaban esmaltadas en cobre."¹⁸

Santiagoko bidean saltzen zituzten irudi eta beste zenbait orfebreriako pitxi "Limoges eta Rhin" eskolakoak ba ziren, Zegamako gurutze eder hau ere tailer hoietatik irtena behar zuen eta Santiagoko bidea zehar gure herri-ira iritxi zitzaigun ezpairik gabe.

"Limoges eta Rhin" eskoletan sortzen ziren bakarrik irudi hauek sasoi haietan.

Espiritu Santun garai haietan Tenplarioek babesten zituzten erromesak eta bertan zuten egoitza. Frantziako erregek eta Aita Santuak 1312an desegin zuten ordenako Tenplarioena ote zan gurutze hau?

Baieztu ezin liteken galdera honek badu egi plantarik aski.

Nork edo nortzuek ipini zuten gurutzea Aizkorriin?

(16) A. Ubieta. *Introducción a la Historia de España*. p. 163

(17) A. Ubieta. *Introducción a la Historia de España*. p. 163

(18) D. Angulo. *Historia del Arte*. p. 354

Zertarako? Noiz?

Gurutze hau Tenplarioena izan zitekeen noski eta hauek ezagertzean, gure herriko artzai zaharrek, eren otoitz eta konju-roen zaindaritzat finka zezaketen Kristo Euskalherriko gallurrik edo mendirik gorenean. Hau da aspalditik Zegamako tradizioa, Gorosabel jaunak bere denboran eta bere lanetan jaso zuena.¹⁹

Euskalherrian eta beste herrietan ere otoitz lekuak edo toki sagaratuak mendietan zeuden. Mendiek batez ere gure artean sakralitate berezi baten jabe ditugu. Ikusi bestela Andre Mariren ermitak nun dauden.

Aizkorri gainean gure egunetarin, Kristok eta Marik, Jangoiko zaharrak eta Jangoiko berriak zituzten eren egoitzak, bakoitzak berea noski.

Gaur harrigarri bazaigu ere, Jangoiko biei nolabaiteko kultoa eskaini die herriak. Inkisizioa ez da noski herriaren asmaketa izan.

Bi Jangoikoei errespeto zorrotza zien herriak, Mari bildurrezko jenio bat zela esan genezake, Kristo berriz errukiaren eta maitasunaren Aita.

Urteak zehar Kirstogan edo obeki esanda, Kristo artu zuten gure aurrekoek eguraldi on eta txarraren jaun eta jabetzat. Berari

amaika bider egin zaizkio konju-roak naiz eguraldi ona naiz euritsuua eskatzeko.

Ala ta guztiz sarri eskatu zaio, itxura dagoenez, eguraldi ona edo euria Mariri ere.

"Para evitar pedriscos y otros males se recurría antiguamente, según varias leyendas, a la celebración de misas y a hacer conjuros junto a la boca de ciertas cabernas."²⁰

"En una leyenda de Aya se refieren las peripecias de una procesión que los pastores hacían a la cueva de Amboto para lograr que no cayese ningún pedrisco u otra tempestad que perjudicara a sus rebaños."²¹

* * *

Gue ume denboran Antzazuti Aketegia pralle 'at juten tzan Mariri konju-roa eitea urtero. Arkume 'anakiñ artzaiek pätzen tzuen prallen lana.

*Tomasa Agirrerri
1971-3-2an jasoa.*

Aizkorriko gurutzeak poliki poliki Mariri eguraldiaren nagusitza eta agintea kendu zion. Nahiz eta artzai jendeak Mariren siniskeriei eutsi, hiritarrek eta nekazalgoak gurutzeagan sinismen osoa ipini zuten.

Zegamako Eleizan gizaldiak di-

(19) G. Bordonove. La Vida cotidiana de los Templarios. P. 138

(20) D. J. M. Barandiarán. D.I. de Mitología Vasca. P. 165

(21) D. J. M. Barandiarán. D.I. de Mitología Vasca. P. 164

rela, Aizkorriko gurutzearen bitartekotzaz konjuroak egin izan dira.

Aizkorriko Gurutzearen zenbait berri

Hara zer dion Gurutze Santu honi buruz aurkitu dudak dokumenturik zaharrenak.

"1802.- Aizgorri El Crucifijo está metido en un nicho de piedra, su medida es como de media vara, con una efijie del Señor crucificado del mismo metal y es tradición en el país haber sido aparecido. En tiempo de verano sube en romería mucha jente de Cegama y es mayor el concurso en las necesidades públicas señaladamente en los males atmosféricos.

En la misma a meia legua de aquella cruz baxando hacia N. E. mana una fuente tan copiosa, que bien podría mover un molino. Se llama a este sitio en vascuence "Iturbegieta", tiene en ella su origen el río Oria, el más caudaloso de la Provincia."²²

Aizkorrin nê akuerdon etzan ermitaik, kûtzea aizpe 'aten eoten izan euri ta elurretati babestuta.

Urtero juten tzan bertâ jendea erromeriñ.

Mezea ematea ermitea eindakon asi zien juten.

*D. Andres Oiarbideri
aspaldi entzuna.*

Ikusi Zegamako Udaletxeko artxiboko liburu batek zer dion 1819an gertaturiko gauzen artean.

"La Santa Cruz de Aizkorri o de la peña bermeja, que está en la cumbre más elevada del con-fín y jurisdicción de esta villa de Cegama, fué extraída de su nicho por un demente natural de al que se aprendió por la justicia de Tolosa en un caserío: y por la resistencia que hizo a los que fueron a cojerle, recibió un tiro, del que quedó gravemente imposibilitado, con cuya noticia y castigo tan ejemplar se accedió al cobro de la dicha cruz, la cual se trasladó a la parroquia, donde se acordó hacer una novena de acción de gracias por el hallazgo por ambos cabildos en memoria de tantos beneficios que reciben los devotos que acuden al sitio donde fue habido, y después que marcharon los templarios del S. Espíritu, está en esta ermita."²³

* * *

Bein kûtzea arrapau nai izan tzuen lapur batzuk.

Eamateko artu zuenen, gizonak jasotzeko mûkoa etzan pixue artu zon santuk da eaman ezinda utzi bear izan tzuen. Au milagro aundi 'at iza'mentzan.

*Jexux Mazkiarani
1971-4-6ean jaso.*

(22) F. Merino. Art. Aizkorri. *Dic. Geo. -Hist. R.A.E.*

(23) Arch. Mun. de Cegama. "Cosas ocurridas en el año 1819".

Aizkorriko Kûtzea Zeamâ beira eoten tzan. Arabarrak Arabâ aldeia beira eotea nai ta Arabâ beira jartze'mentzuen. Kûtzea berriz gauen bêkasa Zeamâ beira jartze'mentzan.

*Nikolas Zabaletari
1971-4-6ean jaso.*

Aizkorriko ermita nola egin zen

Gue etxen ba zian motil zâr bat Antonio, atten osaba, oei ta geio urten Naparroko erri txikitan ibil tzian Antzazuko Ama Birjiñen limosnero, etxeik etxe Antzazuko limosnea biltzen.

Gue atte re Antonio zian da karlistan gerraten ibil tzian.

Kontxa jenerala Estellati oso gertu eritu zuenen an tzian.

Kontxa eritu zon batalloiko motil bakoitzei duro 'ana propiña eun artan eman tzien motillan artan bat gue atze zian.

Abarzuzan il tzian jeneral fatu.

Gue atte gerrati etor tzanen, osaba illobak Aizkorriko Kûtzei ermitea eitea erabaki zien.

Aizkorriko errajak

Zeaman gu motikok giñela korue bi baztarretâ luzaitzen tzan Zumalakarregin da San Josen aldeia.

Osaba illobak bik oso argiñ onak tztuan.

Arri geiena Oltzen landu zien da astoz eaman ermitea don lekuafio.

Orduko jendek nolako fedea zion gaur xinixteik ê etziok.

Aste guztiñ Aizkorriñ eoten tztuan jan da lo re bertan eiñez.

Ermitea ein tzuenen Kûtzea an ipin tzien.

Zeaman beti San Bartolome baño zortzi eun lênao Kûtzea erria ekartze"ek.

Segura, Zerain da ingurutako erritati jendea Kûtzea adoratzea Zeamâ etortzen tzian.

Errogatibatako re Aizkorriko Kûtzea beti ekartzen tzien parrokia.

*D. Lorentzo Arakamari
1981-6-4ean jaso.*

"La Cruz de Aizkorri es pequeña y antigua. En su ermita se celebró misa por primera vez el 3 de Octubre de 1896."²⁴

D. Baldomerok baztar ôtan eoten tzan jendeik etzon ikusten da gaztek mezako denboran tertuliñ aitzen tzien.

(24) S. Mújica. *Geog. del País Vasco*. N-Guipúzcoa. p. 836

Ordun baztarretako erraja ok kendu ein tztuen da portikuko aldamenen eon tzien denboratan.

Gizon koadrillan batek erraja ok Aizkorriko ermiten aurren ondo eongo liekela pentsau zon.

Kûtzen aurren etzan garai artan ezer da norbeit eroi zeikela ta bizkarrez errajak eamatea erabaki zuen.

Amar amabi 'at gizon juntau zien. Gue atte, Altamiko Antonio, Ezpalioko Luxio, Euzkitzeko Agustiñ aundie ta bestek eztaiz zeñ izango zien.

Eaman da kolokau re seguro asko erak kolokauko zituen.

Altamiko Antonio oso argiñ ona zan da geio re bazien an ondo lanen tzekienak.

Ez Elizek eta ez Aiuntamentuk etzien ardo pixka 'at ê eman.

Andi eun batzutâ eren arten dirue bildu ta ardi zâr bat erosi ta Ezpaleon Luxiok tabernea zeuken ordun da antxe prantau ta jan mentzuen ardi zâr ori.

Ardi zârta il tzuenen konturau mentzien umeiteko ziola.

Nikolas Zabaletari
1981-3-6an jaso.

* * *

"Se venera una imajen de cobre adaptada a una plancha de cobre también y todo ello clava-

do a una madera incorruptible. Es muy visitada esta ermita en otoño, después de la recolección de las cosechas, sobre todo en la víspera del domingo de Rosario. Entonces acude a Aizgorri inmenso jentio de la Barranka y de la Burunda de Navarra y de la parte de Alava y de toda Guipúzcoa."

"Se acude a la ermita para quitar el reuma, pedir lluvia y buen tiempo. Se baja la Cruz al pueblo y se hacen rogativas de tres o nueve días."²⁵

* * *

Ume 'atek oian pixe eiten donen, Aizkorriko Kûtzei umen neurriko argizari 'at eaman da errajatan jartzen tzako.

Norberto Oiarbideri
1991-6-6an jaso.

Gerriko miñendako girrin neurriko argizarie jarri bear tzako Aizkorriko Kûtzei.

Norberto Oiarbideri
1991-6-6an jaso.

Irutxetako Andra Mari

Irutxetako Ama Birjinak bere serora ba zuen.

Ana Sarasola zen hain zuzen eta Irutxetako alaba. Emakume benetan maitagarri hau ehun urte betetzera zijoan 1973ko Agostuan baina Otsaillen hil zitzaigun.

(25) S. Mújica. *Geog. del País Vasco*. N-Guipúzcoa. p. 830

Gazteizen hil zen alaba Eulaliren etxean.

Hirurogei eta hamazazpi urte arte Irutxetako Ama Birjinaren serora fina izan zen, "Gure Elurretako Ama" esan ohi zuen berak.

Zortzi seme alaben ama, hotz beroa franko ikusia zen gaisoa.

Aitzen aldian, etxe barruan egin ohi zuen bizitarik geiena, gorregia ere nabarmena zeukan.

Egunero meza eta otoitzak irratitik eta kalbarioak berriz etxetik irten gabe "Zeruko Mana Gozotik" egiten zituen. Liburua hainbeste urtetan ibiliaren ibiliz zarpilduta eta tortikaz leundua zeukan.

Aitzen urteetan poz haundia izan zuen Gazteen Biblia, Zugastitar Anizetok euskeratua eman ziotenean. Uraxe ikusten eta irakurtzen zeramazkin ordurik atseginenak.

Zahartzaroan ezagutu nuen nik eta beltzez jantzirik jaitsi ohi zen kalera, buruko painueloa oso egoki lotzen zuen buru atzean, sagar ori ximeldua zirudin.

Gerritik zerbait okertua egon arren pauso arina zeukan, emakume paketsu eta otzan harrek.

Gaur ere begien aurrean daukat amonaxo poxpolina kaletik gora kaminoan, kanpazoan enkarguak zeramazkiela, ezpainak errezoan bezala mogituz Potxitxoko bideari ekitean.

Emakume maitagarri hura genduen Irutxetako Andre Mariaren etxetxoaren zaintzaile.

Andre Mariarekin zituen zereginak

a) Loreak eta argia Andre Mariari ipini. Udaberrian eta udaran zelai eta baratzetako lore ederak. Neguan papelezkoak armarioko hautsak ondo kenduta.

Argia berriz jendeak Andre Mariri zekazkion kandelak edota merkeagoa zena, olio lanpara bat piztuta.

b) Ermita eta inguruak txukun eta garbi edukitzea.

c) Ekaizteetan edo trumoi eguraldietan Andre Mariaren irudia kanpora ateratzea. Jendearen ustez besterik gabe ekaiztea edo kazkabarra Andre Mariaren birtuteak Oazurtza edo beste mendiren batera uxaitzen edo botaitzen omen zuen.

Hirugarren rito hau paganoetatik datorkigu. Gure arbaso paganoek heren jainkoren baten irudia atera ohi zuten ekaiztean edo kazkabarraldian kanpora. Horrela jainko horrek kazkabarraren edo tximistaren zigorrari iges nahi bazion, pakeatu zezala eguratsa edo artu zezala ekaiztearen zigorra.

Siniskeri honi animismoa deritzaio.

Aizkorriko ekaiztea

Aizkorriko ekaizteen berri ikusi ditunak bakarrik daki.

Orain sei edo zazpi urte suertatu zitzaidan bat neri Egileor parean, Irutxetarako bidean.

Kolpean alde guztietatik haize denak burrukan hasi ziren eta lainoak alde batera eta bestera kurrikan, zoroak ziruditen norabide-rik gabe.

Harhaizea garbi nabari zen Aizkorri gainetik jaisten, zuhaitzetan ikusi ziteken bere abiadura.

Ba zirudin Mari zaharraren aurrean Aizkorriko pagoek buruak makurtzen zituztela.

Sekula ez nitun ikusi batera haize guztiak elkarrekin burrukan une hartan bezala.

Lainoak zuriak edo beltzituak elkar joka zeruan norgeioan goruntz eta goruntz jijoaitzen.

Sahadarren zuhaitzak etziren mobitzen.

Tximista urdinak laino artean hura danbatakoa! Azufre usai bat usmaitzen nuen inguruan.

Eguratsa loditu eta ezetu zen erabat.

Txoriek denak ixildu ziren zer-baiten beldur ziruditen.

Zerua ilunabarreko tristuraz jantzi zen eta baserriko zakurrek hilkanpaiaren antzeko zaunka triste bat hasi zuten.

Haizearen txixtua eta zakurren zaunkada latza besterik ez nuen entzuten.

Izadia lehertzeko zorian zegoen.

Txorien isiltasunak geienbat harritu ninduen.

Kerize anpolak bezelako txingor aleak zetotzen zerutik, buruan, arpegian eta gorputz guztian sentitzen nituen kazkabar kolpe lehorrak, babes bila Irutxetarantz abiatu nintzan.

Gutxien uste nuen unean haizeak baretu ziren, txingor ekaizteak izara bat zirudin Aizkorri eta haizeteak Oazurtza aldea zerraman izara zuri hori eta han lehertu zen txingortea.

Irutxetara iritxi nintzanean haizeak elkarren anai ziren.

Txorien txinta alaiak nunahi entzun zitezken. Txakurrak ere eguratsarekin pakeaturik zeuden.

Ez nintzan ia txingorraren beldur.

Irutxetako ermitan Andre Mari-
ren irudia kanpoan arkitzea espero nuen, ekaizte harren amaierak mirari bat bai zirudin.

Ermita itxita arkitu nuen eta Andre Mari-
ren irudirik etzan inun agiri.

Irutxetako atean han zegoen Jexux, eskuak ate azpikoan tolestaturik eta beti bezala hizketarako gertu.

—Kaixo Jexux, ze ekaizte gendun hau? —Esanaz agurtu nuen.

—Planta txarra hartu du eguraldiak bainan hemen ez du inoiz kazkabarrik egiten, ekaiztea haizeak Oazurtza aldera eraman du beti bezala, -erantzun zidan, nere

abotsa entzunik zaunkaka hasi ziren zakurrai oju egiten zien bi-tartean.

Andre Mari Elurretakoari "agur erregina" bat eta Ana serore mai-tagarriari "pater noster" bat erre-zatu nizkien. Jexuxekin hitz ba-tzuek trukatu eta etxerako bideari ekin nion.

Orduan konturatu nintzen, "emen ez du inoiz kazkabarrik egiten" Jexuxek esan zidana egia zela.

Gertakizun atmosferikoren ba-ten eraginez Zegama txingor eta

ekaizte gogor guztietatik babes dago nunbait.

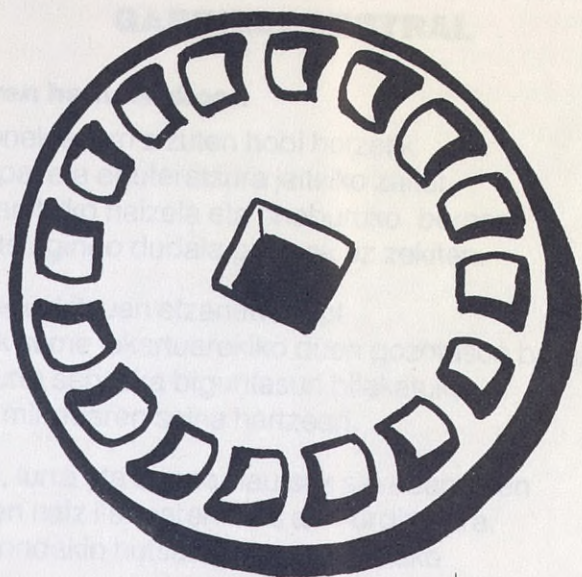
Antzinako artzaiek gertaera honen arrazoia Mari Aketegikoari ezartzen zioten.

Artzai zaharrak kristautzean Elurretako Amaren birtute bat ze-la uste zuten Zegamako herriaren babesa ekaizteetan.

Gaur eguraldian ez dago mi-raririk Jexuxentzat, niretzat ere ez gaurtik aurrera.

Amets bat gutxiago bizitzan!

Animismoarekin ain loturik bi-zitu dugun kristautasunak iraungo ote?

ITZULPENAK

GABRIELA MISTRAL

Heriotzaren hamalaukoak

Gizonek ezarri zizuten hobi hotzetik
lur apal eta eguteratsura jaitsiko zaitut
Bertan hilko naizela eta oheburuko berean
amets egingo dudala gizonek ez zekiten.

Lur eguzkitsuan etzanen zaitut
amak seme lokartuarekiko duen gozotasun beraz,
eta lurra sehaska biguntasun bilakatuko
haur minduaren soina hartzean.

Gero, lurra eta arrosa-hautsak sakabanatzen
joanen naiz ilargiaren huts arin-urdinetara,
eta hondakin hutsalak preso geldituko

Nire mendeku ederra kantatuz urrunduko naiz,
ezen eta sakontasun ezkutura ez da jaitsiko
zure hezur-multzoa disputatzera.

Jainkoak nahi du

Lurra amaizun egiten da
zure arima nereari saltzekoan.

Urek izuzko
hotzikara daramate.

Munduan ederragoa zen
hautatu egin ninduzunetik
elorrondo baten ondoan
hitzik gabe gelditu ginenean;
maitasunak elorrondoak bezala
urrinez zeharkatu ginduen!

Baina lurrak sugedorrial
sortuko dizkizu arima saltzen badidazu;
nire belaur suminduak hausten ditut
semearen ezean.
Kristo itzaltzen da ene bularren,
eta ene etxeko ateark
eskaleari eskua hausten dio
eta haizeatzen andere mindua!

Gauzak

Maite ditut inoiz eduki gabeko gauzak,
jadanik ez ditut besteekin batera.

Nik ur isila ukitzen dut
larre hotzetan pausatua,
haizerik gabe dardar
nirea zen baratzean.

Soegiten diot berak so zegion bezala,
pentsu bitxia dut
eta ur honekin jolas dagit
arrainarekin edo misterioarekin bailitzan.

Ez daramatzadan eta aterpean utziriko
urrats alaietan pentsatzen dut
eta aterpean dakust
oroldioz eta isiltasunez beteriko zauria.

Zazpi urterekin entzuniko eta
galduriko bertso bila nabil.
Ogia zegien emakumea izan zen,
eta nik bere ahoa dakust.

Haize -boladatan hautsiriko urrina dator;
 zorientsu naiz hura sentitzen badut;
 hain mehe izanik kasik ez da urrina,
 almandren usaina

CESAR VALLEJO

Jende-mordoa

Gudaren amaieran
 borrokatzailea hilda, gizon bat iritsi zitzaion
 eta esan."Ez zaitez hil, hainbeste maite zaitut eta!"
 Baina gorpuak, aih, hiltzen jarraitu zuen!
 Bi hurbildu zitzaizkion eta esan zioten:
 "Ez gaitzazu utz, Animo! Itzul zaitez hirira!"
 Baina gorpuak, aih, jarraitu zuen!
 Beste hogeit, ehun, mila, bostehun mila
 hurbildu zitzaizkion oihuka: "Hainbeste maitatu
 eta ezin deus egin ahal herioaren kontra!"
 Baina gorpuak, aih, hiltzen jarraitu zuen!
 Miloika gizonez inguratu zuten
 erregu bera eginez:"Geldi zaitez, anaia!"
 Baina gorpuak, aih, hiltzen jarraitu zuen!
 Orduan lurreko gizon guztiak
 inguratu zuten; gorpu triste eta emozionatuak
 ikusi zituen;
 zutitu zen astiro,
 besarkatu zuen lehen gizona eta ibiltzen hasi zen...

Harri beltza harri zuriaren gainean

Parisen hilko naiz euri-erauntsiaz,
 oroia dudan egun batean.
 Parisen hilko naiz —eta ez noa korrika—
 ausaz, ostegun batez, gaur udazkena den gisa.

Osteguna izanen da, gaur, ere ostegun delarik,
 bertso hauek egitean, besagainak gaizkira
 jarri ditud, eta inoiz ez naiz gaur bezala
 bakar ikustera berretorri ene bide osoaz.

César Vallejo hil da; denek jotzen zuten
 berak deus ere egin gabe;
 makilaz gogor jotzen zuten;

baita soka batez; horren lekuko dira
 ostegunak eta besagaineko hezurrak,
 bakardadea, euria eta bideak...

Gaur bizia ez zait hain atsegin

Gaur bizia ez zait hain atsegin
 baina beti atsegin, esaten nuenez.
 Osoaren zatia, kasik, ukitu nuen, baina eutsi egin nintzen
 tiro batez mihian hitzaren gibelean.

Gaur, atzeraka, okotza haztatzen dut
 eta aldiz-aldizko galtza hauetan diotsat:
 Hainbeste bizi eta inoiz ez!
 Hainbeste urte eta beti nire asteak...!
 Nire gurasoak ehortzita bere harriaz
 eta amaitu ez den zaintiratu tristeaz;
 baita soin osozko nire anaiak,
 eta, azkenik, nire izakia galdurik eta jakaz jantzita.

Bizia atsegin zait biziki,
 baina, noski,
 nire heriotza eta kafearekin
 Parisko gaztainondo lerdenak ikusiz
 eta esanez:

Hau eta hura begi bat da, bekoki bat hau eta hura...Eta
 [errepikatuz!

Hainbeste bizi eta inoiz ez huts egiten doinuak!

Hainbeste urte eta beti, beti, beti!

Jaka esan nuen,

osoa, zatia, antsia esan nuen, kasik,

negar ez egitearren.

Penatu nuen saihets batean den ospitalean,

eta ongi dago eta gaizki nire soina

behetik gora behatzea.

Beti bizitzea atsegin litzaidake

nahiz eta sabelez, egon,

ezen eta, esaten eta errepikatzen nuenez,

hainbeste bizi eta inoiz ez!

Eta hainbeste urte eta beti,

eta beti anitz, beti, beti!

(*Poemas humanos-etik*)

—Inleko.

VICENTE HUIDOBRO

Depart

Untzia urruntzen zen
Uhin ahurtsuetan

Zein eztarri lumagabeetatik
sortzen zure kantak

Ke-hodei bat eta musuzapi bat
haizetara mugitzen

Alferrik negar egin dugu
ezin bilduz

Azken bertsoa inoiz ez da kantatua izanen

Haur bat haizetara altxatuz

Emakume batek agur hondartzatik

Itzultzailea: IBAIERTZ

"El Gallego" eta bere taldea

CAMILO JOSÉ CELA

*Lepoa jösi zidan don Mariano Moreno
doktoareari*

Toledoko probintzian, abuztu garaian, erre daitezke txuletak landako harri gainetan edo harri-zelaiko harlosa gainetan, herrietan

Plaza aldapean dago eta erdian zuhaitz bat eta aska bat dauzka. Alde batetik gurdiz eta bestetik langaz ertsia. Bero dago eta jendea ahal duen lekuan pilatzen da.

Zaintzaileek batetik bestera ibili beharra daukate gazte-jendea zuhaitzetik eta askatik jeitsi-erazten. Bost t'erdia dira eta zezenketa hasteko zorian dago. "El Gallegok" estokez bizia kendu behar dio don Luis González, Ciudad Real-ekoaren idiskoari.

Une batetik bestera zezentoki alboan dagoen atetxo batetik irtengo den, "El Gallego", xuri-horituta dago. Bere hiru laguntzailak lurrera begira daude, isilik. Alkatea iritsi da Udaletxeko balkoira eta algoazila, hura ikustean, zezenlariengana hurbildu da.

—Irteteko.

Ez da musikarik entzuten plazan, toreatzaile jantziz aritu behar ez direnak, bere txamarra leundu eta irten dira. Aurretik hiru doaz, "El Gallego", "Chicha" eta "Casorro". Atzetik Jesus Martin, segoviarra,

Paseotxoaren ondoren *El Gallego*-k baimena eskatu du eta kamiseta hutsean geratu da. Kamisetarekin hobeto toreatzen da, nahiz hau marinelen gisako lerro txuri-urdinezkoa izan.

El Chicha-ren jatorrizko izena Adolfo Dios da, Adolfo ere deitzen diote. Berrogei bat urte, begi-ekela, urdaitua eta ez oso luzea. Urte asko darama herrietako enparantzetan zehar, eta, behin, gudu aurretik, zezen batek, Collado Mediano-n eman zion adarkada zela eta, ez zizkioz txiripaz hesteak atera. Geroztik *El Chicha* beti ibili ohi zen erne.

Casorro, Chapineria-tarra da, Madrideko probintziakoa eta Valentin Cebolleda deitzen da. Denboraldi batean, halabeharrez, Ceuta-n isladatuta egon zen, eta handik itzuli zenean, bu-lar osoan, ileapaintzen ari den andereño baten tatuaiarekin itzuli zen eta azpian honako idazkia: Lolita Garcia, andere marokiar ederrena. Gora Espaiña!". *Casorro* txikia da, gogorra eta lanean trebea. Txandako marrajua, behar baino gogaikarriago eta bultzaka jartzen hasten bada, *Casorro*-k, leku aldaketak eginenez tirriarazti eta azkenik, beti, zezenak ormaren kontra, askaren edo zerbaiten aurka tupust eginaz amaitzen du.

—Horrela bigunduko da —dio.

Jesus Martin, segoviarra da sastakaria. Luzea bezain iharra eta mutur-beltza. Musuan zehar alderik alde orban bat dauka eta hitzegiterakoan total-antxa dela nabari da.

El Chicha, *Casorro* eta Jesús Martin, beti batera ibiltzen dira eta jakin zutenean *El Gallego*-ri korrida bat suertatu zitzaiola, eskainka zitzaizkion. *El Gallego*-ren joan izena Camilo da, bere lurraldean askoren izena, bestalde. Koadrilakoak ikustera joatean, zera ziotsaten:

—Zu lasai, don Camilo, gu zure esanetara gaude beti.

El Chicha, *Casorro* eta Jesús Martin-ek, berorrika hitzegiten zioten zezen-hiltzaileari beti, hutsegin gabe. *El Gallego* beti gorbata jantzita ibiltzen zen eta, mutikoa zenean, botikario ikasten ihardun zuen zenbait urtetan.

Toretzaileek paseotxoia amaitu zutenean, alkateak alguazilari begiratu zion eta alguazilak esan zion zezentokikoari:

—Irekitzeko...

Txori baten hegada ere entzun zitekeen. Jendea isildu zen

eta zezentokiko atetik zezen gorri bat irten zen, zaharra, zimela adarsardia. Zezena plazaratzean, jendeak berriro ere garraisiari ekin zion. Zezena poliki irten zen, lurra usmatuaz, borrokarako gogorik gabe itxuraz. Valentin-ek urrutitik esnarazi zuen eta zezenak plazari bi itzuli eman zizkion, astakoaren gisan trostan.

El Gallego-k kapa destolestatu eta hiruzpalau kapot-pase eman zizkion ahal bezala. Tendidutik garraisi bat entzun zen:

—Hurbilago, kakontzi!

El Chicha Gallego-rengana hurbildu eta esan zion:

—Ez egin kasorik, don Camilo, hurbil dadila aita-santua. Zer dakite bada, hauek! Hau zezen zaharra da, zezen ona.

Zezena, askara hurbildu eta uda edaten hasi zen. Alguazilak *El Gallego*-ri ezkutalekura deitu eta esan zion:

—Eta banderilak noiz? *El Chicha* eta *Casorrok*, izerdi patsetan, bina pare jarri zizkieten bakoitzak. Zezenak, haseran, jauzitxoak ematen zituen bainan, gero, lehen bezalaxe. *El Gallegok*, alkatearengana joanez, esan zion:

—Alkate jauna, zezena indartsu dago oraindik. Beste bi pare, mesedez!

Alkateak, berarekin balkoian zeudenak buruaz ezezka ikusi zituen.

—Aski da. Zoaz, hartu ezpata eta urreratu, zertarako ordaintzen dizut, bestela!

El Gallego isildu egin zen, zeren jendegoa erakartzko apala eta errespetu haundikoa izan behar baita. Hartu zituen tresnak, gizateriari brindatu eta zoru erdian utzi zuen hegalezko txapela, askaren ondoan.

Abiatu zen zezenarengana ezkerrean muleta zuela baina zezena ez zen abiatu. Eskuz aldatu eta zezena aurrez eraso zuen. *El Gallego* tunpaka erten zen lainotara eta lurretik jaso aurretik, zezenak berriro ete lepoan sastakatu zuen. *El Gallegok* zutik jarrita jarraitu nahi izan zuen. Beste hiru muleta-pase eman eta, gero, odola zeriola ikusirik, alguazilak hala esan zion:

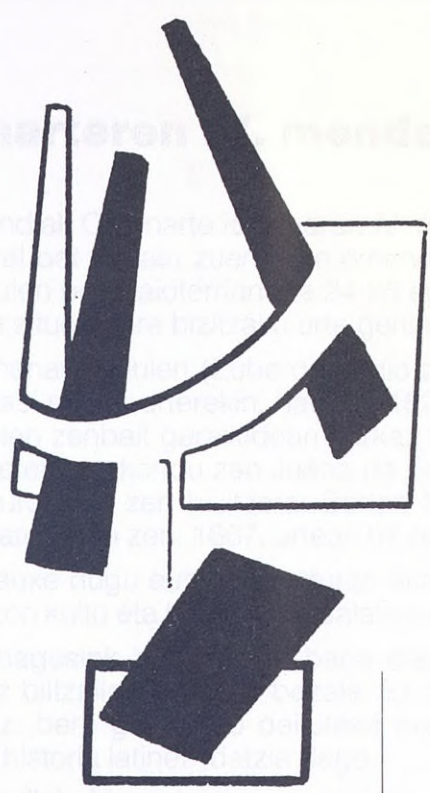
- Alde egiteko
- Alguazilari alkateak esan zion eta alkateari sendagileak. Medikua sendatzen ari zitzaiola, *El Gallegok* galdetu zion:
- Nork hartu du ezpata?
- Casorrok*.
- Akabatu al du?
- Ez oraindik.
- Geroxeago, medikuak *El Gallegori*:
- Zortea izan duzu, beste zentimetro bat eta zureak egin du.

El Gallegok ez zuen deusik erantzun. Kanpoan, sekulako iskanbila entzun zitekeen. *Casorro*, agi denez, ez zen ari lan egozia egiten.

- Akabatu al du?
- Oraindik ez.

Denbora asko igaro zen eta *El Gallego* lepoa bendez lotuta, burdintsarera hurbildu zen piska bat. Zezena askan atzeak atxikita zegoen, geldi, mihia aterata, konkorrean eta bizkarrean hiru ezpatakada zituela; haietako bat beheraxeagotik irteten zen, hanka tartetik. Ikuslegoren batek, ez zegoela eskubiderik ziotzan, debekatua zegoela hori. Casorro gorrituta zegoen eta gehiagotan ziztatu nahi zuen. Dozena erdi bat guardia zibila zegoen hondarrean, inor bertara jaitsi ez zedin bada ezpada ere.

Itzuli: *Gillermo Etxeberria*.

ADABAKIAK

Oihenarteren IV. mendeurrena

Euskaltzaindiak Oihenarte idazlearen IV, mendeurrena zela eta aste kultural bat ospatu zuen bere omenez, irailaren 20-23 egunetan, Maulen bere jaioterrian eta 24-25 egunetan Donapaleun, non pasa zituen bere bizitzako urte gehienak

Arnaut Oihenart Maulen (Zuberoan) jaio zen 1592. urtean. Zuzenbidea ikasi eta 31 urterekin, hau da, 1623 urtean deputatu izendatu zuten zenbait garaikideen aurka. 1627. urtean alar-gun aberats betekin ezkondu zen Juana de Erdoy-rekin. Ondorioz Donapaleura joan zen bizitzera. Bertan Nafarroako Parlamentuko abokatua izan zen. 1667. urtean hil zen.

Autoren hauxe dugu euskal literaturan eliz-gizon ez den lehenengoa. Gizon kulto eta heziketa zabalakoa.

Bere lan nagusiak hiru ildotan bana daitezke: historialari bezala, atsotitz biltzaile eta poeta bezala. Ez zuen ezer askorik idatzi euskaraz: bere gaztaroko deitutako poesiak eta atsotitz bilduma. Bere historia latinez idatzia dago.

Euskaltzaindiak hiru atalak aztertu ditu egindako biltzarran, bai historia, gai hau batipat azken egunean zabal aztertu zelarik; autorearen gramatikari buruzko ideiak ere bai, bere lexiko-sorkuntza; poesiaren arloan, Oihenarteren prosodia, grafia, olerkien azterketa, zenbait gai eta baliapide; atsotitzei buruz zenbait komentario; autorearen eragina zenbait idazleengan etabar.

Gure artean ezaguna izan da batikpat bere atsotitzak poesiengatik eta baita ere berak idatzi zuen metrikako ereduengatik: *L'art metrique*.

Maila ona, giro hobea nabari zena bai hizlari eta bai entzuleen artean.

AXELKO PROIEKTUA

Lehen Hezkuntza - Lehen Zikloa

(6-8 urte)

Beti izan ohi dira erakargarri, onuragarri edota kezkarri irakaskuntzak jasaten dituen aldakuntza-proiektu edo aide berriak, eta ez da gutxiagotarako berriki heldu zaigun ditxosozko "Erreforma"k berarekin ekarri dizkigunak edo ezarri nahi dizkigunak ere.

Badakigu jakin hezkuntz komunitate orok bere gain hartu beharra daukana bere ikasleei eskaini nahi dien hezkuntz motaren definizioa, eta hauxe litzateke gaurko Erreforma honek aipatzen duen Hezkuntz Proiektua, hau da, ikastetxe bakoitzean lortu nahi diren hezkuntz asmo edo intentzioen diseinua.

Hezkuntz Sistemaren Erreforma berrian proposatzen diren norabideek, curriculumaren kontzepzio ireki eta aldakorraren bidez, benetako Hezkuntz Proiektu bat egituratzeko ahalmena eskaintzen die ikastetxeei, eta bide batez ikastetxeko bizimodu finkatuko duten elementuak aukeratzeko eta bideratzeko eskubidea.

Erreformak eskaintzen duen bide honi jarraitu, eta Hezkuntz Proiektu berri bat eskaini asmoz hasi ziren Guipuzkoako Ikastolen Elkarte (GIE) eta Elkar argitaletxea elkarlanean, eta harreman honi eta bi urte luzeko lanari esker eskain dezakete Lehen Hezkuntzako Lehen Zikloari (6-8 urte) dagokion ikasmaterial guztia, dagoeneko "Axelko" proiektuaz ezagutzen dena. Haur Hezkuntzatik (3-6 urte) hasi eta Derrigorrezko Bigarren Hezkuntza (12-16) arteko proiektuaren barruan dago kokatua "Axelko", 1993an kaleratuko diren "Otsoko" (8-10 urte) eta "Beleko" (10-12 urte) proiektuekin batera.

"Axelko" proiektuaren ezaugarri nagusiak

- Lehen Hezkuntzako lehen Zikloari, hau da, 1. eta 2. maila dagokien ikasmateriala.
- Haur Hezkuntzatik hasi (3 urte) eta Derrigorrezko Bigarren

- Hezkuntza arte (16 urte) luzatzen den taldean egindako Proiektu osoaga baten barruan kokatzen den ikasmateriala.
- Euskal Herritik eta Euskal Herriarentzat sortutako ikasmateriala
 - Administrazioek ezarri dituzten gutxienezko edukinen eskakizunetara egokitua.
 - Ikaskuntzaren teoriekiko eta edukin helburuekiko batasun metodologikoa eskaintzen duena.
 - Arlo guztiak era globalizatuan eskaintza dituena.
 - Euskara arlo guztietan lantzen den adierazpen-mota izango da.
 - Zehar lerroak arlo guztietan txertatuz, baina "Inguruaren eza-gera" arloan era berezian.
 - Prozedura orokorrak, hau da, informazioa jasotzeko, lantzeko, komunikatzeko eta aplikatzeko prozedurak arlo guztietan zehar landuz.
 - Ikaslearen indibidualizaziorako aukerak eskaintzen dituena.
 - Ikastetxe bakoitzak bere Proiektu Kurrikularra eta Gelako Programazioak sortzeko lagungarri dena.

Arloak

Inguruaren ezaguera, Euskera, Matematika, Arte Hezkuntza: Plastika, Musika, Dramatizazioa eta Gorputz Hezkuntza.

Honako hauek dira, berriz, arlo bakoitzeko edukin amankomunak: hizkuntza, zehar lerroak, prozedura orokorrak, indibidualizazioa eta globalizazioa.

Materialak

Lehen Zikloko lehen bi maileri dagokien materiala irakasleari zuzendua dago batetik, eta ikasleari bestetik.

Irakaslearen materialaren artean dauzkagu Zikloko gidaliburua, Musikakoa eta Gorpuz Hezkuntzakoa; eta ikaslearenean, berriz, Inguruaren ezaguera, Euskara eta Matematikako libu-

ruak lehenik, Irakurgaiak bigarrenik eta Euskara, Matematika, Plastika, Dramatizazioa eta Musikako lan-koadernoak hirugarrenik.

Zikloko gidaliburuan proiektu osoa jasotzen da osatasunean: proiektuaren oinarri amankomunak, Lehen Herkuntza osoarekiko lotura, arlo bakoitzeko helburruak, edukiak, metodologia eta ebaluaziorako irizpideak, zehar lerroak, prozedura orokorrak eta arlo bakoitzeko Unitate Didaktikoak lantzeko norabideak azaltzen dira, eta bi funtzio nagusi betetzen ditu: "Axelko" proiektua ulertzeko eta ikasmaterialak erabiltzeko norabideak eskaintzea eta ikastetxe bakoitzak bere Curriculum-Proiektua eta Gelako Programazioak sortzeko laguntza eskaintzea.

Ikasleen ikasmaterialen artean, ikaslearen liburuak dauzka-gu betitik, Unitate Didaktiko bakoitzari dagokion eskaintza osoa egiten dutenak alegia: helburu didaktikoak, edukinak (kontzeptuak, prozedurak eta jarrerak), aktibitateak edo iharduerak eta azken ebaluzioa; eta ikaslearen lan koadernoak bestetik, prozedurazko edukinak era honetako iharduerak eskatzen dituenean, ikasleari eskaintzen zaizkion ariketa-koaderno laburrak, haur bakoitzaren gaitasun-maila kontutan hartuz, bakoitzari dagokion erritmoan ikasmaita jakin batera mugatu gabe lan egiteko ego-kiak direnak, hain zuzen.

Arlo guztiei lotura bat eman nahi izan bazaie ere, "Inguruaren ezaguera" arloa, hau da, naturaren, gizartearen, kulturaren eta historiaren ezagutza dira gainerako arlo guztiak uztartzen dituen eta berauxe da gainera zeharkako gaiak, hau da, osasuna, kontsumoa sexuen arteko berdintasuna eta sexu hezkuntza eta bide herkuntza, besteak beste, sustatzen saiatuko den arlo nagusia, inguruarekiko eta gizartearekiko jarrerak landu asmoz; era honetara ikasten ikasi nahi duen ikaslea de bereziki kontutan eduki nahi dena eta bideratu nahi den gaitasuna, jakinmina duen ikaslea, sentitzen dakiena. Euskara da, berriz, arlo guztietan lantzen den adierazpen-mota, aukera metodologiko bat egiterakoan, euskararen egoera soziolinguistikoa eta eskolaren komunikazio-inguru mugatua ikusirik, planteamendu integratzailean jotzen baita, hau da, metodologi komunikatibo-fun-

tzionalean oinarritzen denera, baina hizkuntzaren sistematizazioari garrantzi berezia emanaz. Bide honi jarraiki, erabilera, sistematizazioa eta euskararekiko atxekimendua dira bereziki bideratu nahi diren gaitasunak. Matematika arloa ere ez da ingurune honetatik kanpo geratzen, pertsonaren arrazoibideak aberasteko bereziki egokia baita, arlo askoren hizkuntza amankomuna ikasteko aukera ematen baitu, giza komunikazioan gerroz eta toki garrantzitsuagoa betetzen baitu eta teknologiaran aurrerapen eta egokipenerako oinarritzko jakintza baita. Eta, bukatzeko, ezin aipatu gabe utzi Arte Hezkuntza. Arlo honetan hiru adierazpen-mota urtartuz (Plastikaren bidezko adierazpena, Musikaren bidezkoa eta Dramatizazioaren bidezkoa), adierazpen-mota bakoitzak du bere nortasuna, aho-hizkuntzak berea duen bezalaxe, baina era berean hirurek dute elkartzen dituen ardatza, hau da, arte hezkuntza izatearena alegia.

Lan-talde profesionala

Proiektu handi hau burutzeko ezinbestezkoa izan da lan-talde on baten beharra, GIE-koarena, ELKAR-ekoarena eta egun irakaskuntzan diharduen beste hainbat lagunena, hemengo eta hango aholkulariak alde batera utzi gabe noski. Hala nola, Xabier Garagorri, koordinatzailea; Jesus Mari Goñi, Txiliku, Eli Lette, Itziar Elortza, Izaskun Bernaras, Mertxe Serna, Iñaki Zubeldia, Xabier Egaña, Enkarni Genua, Imanol Urbieto, Margari Gomendio, Mikel Mendizabal eta Antton Kazabon, material egileak; Mikel Leoz, Jose Felix Igartua, Pili Litago, Itziar Olabarría, Arantxa Martinez eta Txanton Zubeldia, teknikariak eta hainbat eta hainbat ilustratzaile eta marrazkilari.

"Axelko" proiektua ari da jadanik bere fruituak ematen, las-ter batean jaioko dira "Otsoko" eta "Belako" proiektuak ere.

ELKAR-GIE

AZPEITIAN ZER?

Azpeitiko Udalak, bere Kultur Batzordearen bidez, aurten ere Euskaldiko X. Euskal Antzerki Topaketak antolatu ditu.

Urte urte sendotu eta sustrai sakonagoak hartzen ari dela agerian dago. Urte honetako edizioarekin, hamarkadaren muga gainditzen da, eta Azpeitia euskal antzerkiarentzat Euskal Herriko plaza goxoen gertatzen da.

X. edizio honetan, haseran zituzten helburu berberekin jarraitzen dute:

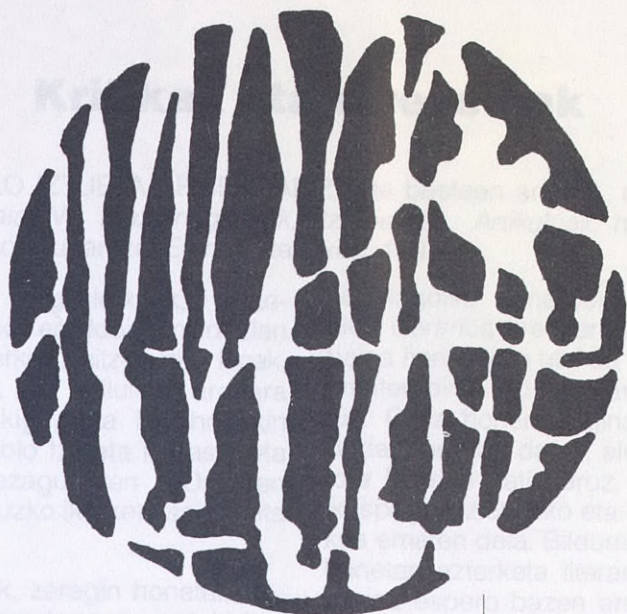
- Euskara bultzatzea.
- Antzerki berriak sortaraztea.
- Euskaraz idatzitako antzerkiak antzeztea.
- Antzerki taldeak animatzea eta beraien lanak hobetzeko giroa eta eskeintzak ipintzea.

Beste bi gauzaren berri ere eman digute; aurten Topaketen barnean aipamen berezi batzuk egingo dituzte, honela Mª Dolores Agirre andere ospetsua omenduko dute, eta, iaz bezala, aurtengoan ere ikastetxeetako gazteentzat Hazparneko L. Leon idazlea omenduz, Irrati Lehiaketa bat antolatu dute.

Aurreko urtetan bezala, aurtengo Topaketetan gauzak osatzen eta hobetzen jarraitzeko asmoak azaldu dituzte. Datozen edizioetako bide berriak finkatu nahi dituzte, beste hamarkada oparotsua izan dadin.

Haize berritzearen helburua betetzen joateko, etor daitezkeen sujerentzi guztiei zabalik daudela adierazi dute eta, beraz, zenbait proiektu edo ideia berri onartzeko prest.

Egitaraua, abenduaren 1etik 21era artekoa da.

KRITIKAK ETA ERRESEINAK

Kritikak eta erreseinak

PABLO IZTUETA ARMENDARIZ (eta besteen artean). *Orixen eta bere garaia* (V). *Idazlan guztiak, Itzulpenak, Artikuluak, hitzaldiak*. Edit. Eusko Jaurlaritza, Etor Argitaletxea, 1991.

ETOR argitaletxeak, azkenean, Orixen erraldoiaren idazlan osoak (olerkiak, hitz-lauzko lanak, itzulpenak eta artikulak) argitaratu eman dizkigu, eta lan horiekin batera Pablo Iztueta irakasle eta idazle ezagunaren Orixen obrari buruzko ikerketa sakon eta luzea.

Iztuetak, zeregin honetan baztorde baten laguntza eduki bazu ere, programaketa, bilduma eta, bereziki, Orixen lanaren azterketa soziologikoa eta autorearen pentsamoldearen ikerketa berastegiari idazlearena da. Gure idazleak Orixen ezkutuko alderdi zenbaiten berri eman digu.

Iztuetaren aurretik Orixen poeta eta itzultzailearen alde zenbait ikertua bazegoen ere (adibidez, argitaratu emanak zeuden *Joxe Azurmendiren* bi liburukiak Orixen *kontra* eta *aldezkoak* kontsideratuz) gure olerkariaren alde soziologikoa, biografikoa eta ideologikoa falta zen azterketa. Guk obra honetan espero genuen,

hurbilagotik, dena den, Orixen alde literarioa ere ikertua ikustea baina hori alboratu da IV. aldean ematen diren ikuspidetara mugatuz. Obra honen originaltasuna, bada, horretan datza, alegia, autore literario bati buruz, baitipat, ikuspegi soziologikoa eta ideologikoa ematen dela. Bilduma nagusi honetan azterketa literario sakonagoa espero bazen ere, Orixen alde ideologikoa eta alderdi soziologikoa azterketa, garaiko Euskal Herriaren andana hurbiletik, ez da gaizki etorri.

Bost aletako lan eskergaren fruitua urte askotako zeregin astuna izan da. Artikuluak, bildumak eta sailkapenak, adibidez, bere lehia suposatu du. Zeregin horretan, zehazki, Xabier Azurmendiren laguntza ezinbestekoa izan zaio. Pentsatzeko da, bada, zenbateko garrantzia duen Orixen artikulugileak halako artikulumordo itzela atzematean.

Bilduma hau ikusita, esan desakegu euskal literaturako auto-

retan idazle gutxi gelditu dela hain hurbiletik aztertua; Larra-mendi eta Oinenarteren mendeur-renak ospatu ditugun une hone-tan azken hau kontsideratzekoa da.

Orixe zergatik? izan daiteke gure galdera Iztueta eta lagun-tzaileen lana ikusita. Ez dugu uste Iztuetak lanari ohargabeki hel-du dionik. Iztueta ohardun da, noski, Orixe klasikozale, dialekti-ko, kasketoso eta amoremangai-tzari buruz zeuden aikomaiko eta korapiloez. Denok dakigu Orixe gaurko idazle gazte anitzentzat autore biguindua eta errekupe-raezina izan dela. Egia da Orixe-ren pentsakera tradizionalista asumiezina zaiola egungo eus-kaldun askori, atzerabidea litza-tekela. Eboluzioaren auzia, adibi-dez, Iztuetak hain hurbiletik az-tertua benetako korapiloa zen gure olerkariarentzat. Jarrera hertsia eta atzerakoi horiek tarte-ko, Orixe urte anitzetan saihestua eta zokoratua izan da, bere alde literarioak ere tamalez ahantzirik. Euskal Herrian kritika zenbaitek orekabide gaitza eduki duelako, Orixe egoera horren biktima izan da. Gazte eta ez hain gazte diren aldetik, Orixerekiko prebentzioak asko luzatu dira, eta behar zu-keen gune propioa gainditu dute, maluraz. Iztuetaren azterketa so-ziologiko eta ideologikoa Orixe hobeto ulertu eta kokatzeko me-sedegarri izan daiteke.

Literaturaren esparruan, guk ere, nahiago dugu Orixe lirikoa, ez eta epikoa edo etnografikoa baino. Poetak etnografiarako zuen makurrera zenbaitek ez zion mesederik egin bere poesia-ri. Orixeren alde poetikoak, or-dea, badu oraindik alde berezi-rik, nola-hala, erritmoa, puntua eta mintzakateen azterketa beha-rra, hurbilagotik, Gillermo Etxebe-rria egiten ari zaiguna. Olerkigin-tzak, bestalde, itzalean utzi du gure poetaren itzulpengintza eta artikulugintzaren alde. Bilduma honek, autorearen produzio osoa ematean, alderdi guzti horien ikuspegi objetiboago bat eduki-tzen lagundu diola uste dugu. Orixe bizi izan zen urteetan, eta euskarak garai hartan bizi zuen eskaxia atzemanda, guztik erral-doa gertatzen da haren produ-zioa. Eta Iztuetak, bere azterke-tan, belaunaldi batzuen eta ia XX mende osoaren ikuspegia damai-gu.

Ale bakoitza hurbilagotik az-tertzen badagu, lehen alean Ori-xeren sorkuntzako lanak datoz, eta horietan bere liburu ezagune-tatik at gelditu zen poesia solte anitz. *Euskaldunak, Barne-Muine-tan, Iregan nire lelo bezalakoak* badira bere olerki-sorkuntzako lan puntakoenak ere, poesia sol-tetan ere harri bitxi anitz dago Orixeren sinbolismoa eta jarrera poetikoa aztertzeke. *Euskaldunak* obrari, zehazki, Gazteluk egin

zion gaztelaniar itzulpenean, behar bada, halako sasi-kultismo zenbait atzematen da, Lizardik bere *Biotz-begietan* egin zuen erakoa, ez direnak *dentxo* bezala emanaz, *Euskaldunak* gisako poema epiko eta etnografiko bati ez dagokiona.

Bigarren alean Orixeren itzulpenak eskaintzen zaizkigu. Bertan nabarmen poetak zuen itzulterako sena berezia, eta, batez ere, elisiozko joera. Esan behar da Orixeren itzulpen moeta problematikoa gertatzen dela, maiz, literarioa edo hurbilekoa ordez, itzulpen "kontzeptuala" egiten duelako, bereziki, San Agustinen liburuan. Bestalde, bilduma horretan *Urte guziko Meza-Bezperak* liburuaran himno eta gorazarre batzuen itzulpena eskaintzea eskertzekoa izanzen, Orixere horietan trebea azaltzen baita, goian aipaturiko lizentziek eta itzulpen-moeta kontutan izanik ere.

Hirugarren alean Orixeren artikulua-sorta zabala eskaintzen zaigu, arlo desberdinetan sailkatua, hala-nola, filosofiari, linguistikari, literaturari, soziologiari, eta abarri loturikoa. Harritu egiten gaitu betan artikulua-mordo hain galantak. Artikuluak, dena den, balio desberdinekoak dira, zinez.

Hurrengo aleak, hots, laugarrenak Unibertsitateko irakasle eta bestetako idazle zenbaitek Orixeren obrari buruz eginiko az-

terketa literarioa nabar eta balio desberdinekoa eskaintzen digu. Iztuetak ukitu ez duen alde literarioa eskaintzen da bertan, baina gure ustez, ez da heltzen Orixeren sorkuntzak eskatzen zuen aldarre guzietara. Balio desberdineko artikulua bertan.

Boskarren eta azken alean, bada, goian aipaturako Iztueta idazlearen azterketa hurbila *ORIXE ETA BERE GARAIA* izenpean. Iztuetak bertan Orixeren alde biografiko, ideologiko eta soziala eskaintzen digu, azken hau idazlearen alderdi biografikoari hurbiletik atxikia. Bertan Orixere kontserbadore eta klasizistaren zergatikoak eta ibilbideak nabarmen. Orixere garaian kokatzeko Iztueta-azterketa derrigorrezkoa gertatzen da, eta, puntu honetan, adibidez, Orixere kontserbatzaile eta Lauxeta aurrezale gisa ezartzea, antitesiak nabarmenegi jarritz, hutsegitea litzateke, gure usteetan, Lizardi eta Lauxeta Orixere bezain konfesionalak eta molde konfesionaleri atxikiak izan zirelako. Beste gauza da arlo literarioa, baina hori ere kontutan epaitzekoa da poesi-moldetan klasizismoa ez zelako izan Orixeren pribatiboa.

Iztueta-interpretapen zenbait subjektiboak izan daitezkeelarik ere, liburuan belaunaldi oso baten hurbilketa aski hertsia ematen zaigu. Bildumak azkenean duen bibliografiak badu alde lite-

rarioko hutsunerik, eta bestetik, zabaltsun gehiegikorik ere, ezen-eta Orixeren obrarekin propioki

zerikusia ez duen obra dexente aipatzen baita. Guk bibliografia hertsia goa nahiago genukeen

Luis Mª Mujika

LINAZASORO KARLOS. *Eldarnioak* Edit. Erein 1991

Karlos Linazasororen "*Eldarnioak*" ipuin, narrazio laburrez osaturiko liburua dugu. Obra honetan azaltzen den errealitate arerioak —gizarteak eta pertsonaiak eginikoa— bakardadea, gaixotasuna desamorioa, heriotza, suizidioa, erahilketa sortzen ditu errealitate hori eldarniagarri bihurtuz.

Liburua egileak hiru ataletan egituratu izan du: lehendabiziko atala bederatzi narrazioz osaturik, bigarrena bost, eta hirugarrena hamazazpi ipuinez bukatzen du.

Lehendabiziko atalean istorio gehienek badute amankomuneko puntu bat: bakardadea. Bakardade suntsizaille honek —bakardadea ondokoen heriotzarengatik, afektuen hausturarengatik, besteengandik ezberdin izateagatik, herria hustutzeagatik— zabaldu, eta kutsatu egiten du dena; pertsonaiak eta herriko bizitza.

Testuingurua, gehienbat, Euskal herrikoa dugu, gerra edo gerra ondorengo giroa, ohiturak, giza-arauak, Ameriketarako migrazioa, baserriko eta herriko bizi-moduak, ongi isladaturik daude.

Testuinguru horren eragina "Aldaxi" ipuinean nabarmena da. Bistakoa da nola urte horietako gizarte zurrun eta hesturen baitan, zapuzketaz eta tragediaz betetzen den eguneroko baserriar bizimodua. Giroa bezain urkatzailea ama dugu, krudela, semealabak biktima bilakatzen saiatzen dena, bere seme Erromando heriotzaraino eraman arte.

Bigarren eldarnioaren narratioetan trama, pertsonaiak arazo bortitzaren inguruan ezarten da. Arazo larri edo egoera latzaren aurrean, berari indarkeria erabiltzea edo jasatea —erahilketa, heriotza, suizidioa— besterik ez zaio geratuko.

Bigarren atal honetan testuinguru sozialaren arauak ez dira funtsezkoak "Dowstoungo kronika" istorioan ezik. Herri kronika honetan, kontalariak ez du gehiegi sakontzen hiltzailearen psikologia, eta susmagarriaren aurkuntzaren prozesua elementu ahuletan oinarritzen da testuetan trama indarge geratzen delarik.

Egileak, atal honetan, hasera eta amaiera berdintsuak ditu oso istorio antzekoak sortuz: "Izarrak

honezkero ez zaizkit hain urrun gelditzen, jauna" lehendabizikoa, eta "Deniseren erabakia" azkenea. Elementu errepikakorrek bietan erabiltzen ditu: emakumezkoak, umezurtz izandakoak, dirudunak, desamodioa ezkontzan, eta aitzaki bera: egunkari iragarkiaren baliabidea. Bukaera, ohi denez, erahilketa eta suizidioa izango da.

Hirugarren atalekoak oso narrazio, laburrak dira. Hauetan aurkezten diren testuei buruz, esan genezake ipuinak ordez koadroen eszena biziak direla. Humore beltza, krudela funtsezkoa da, maiz Miranderek duen estiloaren antzera. Heriotza eta gaixotasuna hemen ere gairik nagusienak ditugu; hala ere, ustekabe faktorea, absurdu eta ezo-hizkotasunaren bidez, helburu erabakikorra izango da narrazioari bukaera emateko.

Liburu honetan azaltzen diren pertsonaiak kondenaturik daude, kondena hori zenbaitetan jatorritik datorkie umezurtzak izaten dira (I eta II atalean batez ere) eta heldutasunean badirudi, irtenbide bezala, suntsipena erabili behar dutela; erahilketa, suizidioa. Besteetan, pertsonaiek errealitatea, interpretapen eta bizipen distortsionatu batetik, desarroilatzen dute, eldarnioan murgildurik daude, giro etsai honek pertsonaiei oso baliabide urriak horni diezazkieke, beraz, kanpotik da-

torrena traumatikoa izan ohi da, edota pertsonaiak berak badu bere baitan zerbait traumatikoa dena. Beraiek harrapaturik daude, maiz planteatzen den egoera edo errealitatea itogarria gertatzen da, eta pertsonaiak emango duen irteera ez da bere kondena baino izango.

Egileak ipuin sorta honetan enuntziatuaren subjektu ezberdinak aurkezten dizkigu, narrazioei joku eta maila ezberdinak eskainiaz. Aipagarrienak: "Izeba Iri-senda" ipuina. Nerabeen laguntaldearen istorioa kontatzen da. Kontalaria, anaia Pablo eta biok era paradoxiko batez hurbildu eta izkutatu egiten da, kontatzen duena aniztasun hurbilean (biok) eta anaiaren izenaren itzalean (anaia Pablo) babesten baita.

"Gure arimaren laberintoe-tan" ipuin oroitzaila honetan diskurtsoaren subjektua "zu" dugu (1. pertsona ere tartekaturik), hala ere kontalaria ez da irakurlearengana zuzentzen, bere lagunarengana —Inaziorengana— baizik.

Lehendabiziko pertsona "ni" erabiltzen duenean, kontalaria pertsonaia nagusi bihurtzen zaigu, irakurleari inplikazio gehiago eskatuz. Hurbilpen hau haatik zeharka egiten da "Dositeo nire semeorde kuttunari azken gutuna despedida modura" ipuinean, narrazio honetan, kontalariak —ama, lehendabiziko

pertsonaz— mezua semeari igortzen dio, irakurlea egintza komunikakorretik at utziaz.

Irakulearekiko gonbidapena ageriagoa da, aldiz, “Downtowngo kronika” ipuinean, igorleak—polizia dena— zuzenki haren-gana jotzen baitu: “Hortaz konprenituko du irakurleak...” “...eta izan beza irakurleak kontutan ezer gutxi aldatu dela Downtownen ordutik honantza”.

Kontalari ezberdinak istorio berberan ere azaltzen dira, narrazioari argi-itzal planu egoki eta aldakorrak emanez. Eta, subjektu orojakilea—maiz hirugarren atalean— erabiltzen du egileak hirugarren pertsonaz baliatuz, diskurtso objetiboa egiteko asmoz.

Pertsonaiek beraien artean hitzegiten dutenean, egileak bere buruz hitzegin dezaten uzten ditu, ez du hizkunerik erabiltzen, kontalariaren ausentziari esker, gertakariak eskenatokian egongo bailiran suertatzen dira, arintasuna emanetz.

Liburuak lexikoaren aldetik desoreka islandatzen du, azken aldean, bereziki, euskera orokorrean aski bitxi eta ulertezin gelditzen den hitz lokalista anitz sartzen duelako, irakurketa, tamalez, maiz, neketsua bihurtuz.

Oro har, esan dezagun Lina-zasororen ipuinak gustora irakurtzekoak direla, hala ere maila berbera ez da mantentzen guztietan eta kalidadea aldakorra gertatzen da zenbaitetan.

Aitxus Iñarra.

XABIER LETE.- *Zentzu antzaldatuena poemategia*. Edit. Euskaltzaindia/Bilbao Bizkaia Kutxa. 1992.

Poema hau irakurrita gero justiziazkoa litzateke esatea X. Lete poeta ezagunak urte anitzetako isilunea gainditu duela.

Poemategian berrogeita hamar olerki sartzen dira, eta hurbi-letik irakurrita, esan daiteke hala-ko eklektizismoa ere dagoela *natura, denbora, aberria, itsasoa,*

erlijioaren inguruko plataforma poetikoak ez bait dira falta. Poemategian, bada, batasun-ezaren

sentsazio ukaezina; hala ere olerki munduan batasun tematikoaren derrigortasunak ez du narratziogintzan bezain hertsia izan behar.

Beste aurre-sentsazioa neurria errimarekin eta erritmoarekin ez loturikoa. Honetan garbi esan behar dugu gure ustetan lamen-tagarria dela euskal poesia gazteak azaltzen duen desatxikimendua neurria eta erritmoari dagio.

nez. Jarrera "landuagoak" eta fidelagoak eskatuko nizkioke gure olerkigintzari puntu honetan. Ukaezina da euskarak beraldiko erraztasunak dituela, bere izaera pospositiboagatik, mintzaira errimatua egiteko. Hori ukaezina da bertsogintzaren esparruan; inguruko beste mintzaira erromanikotan ez bezala, erraztasun hori nabarmen da euskaran. Zergatik egin bada halako etena bertsolaritza eta poesia kultuaren artean gure mintzairaren gunean? Poesiari ez dio inolako kalterik egiten ez neurriak, ez puntuak, ez eta erritmo elemental batek. Gaztelanian bertan 27 belaunaldiko poesia anitzek ildo hori jarraitu du, eta hurbilago Blas de Otero baten bere soneto paregabeetan. Honetan poesia soltearen hautamen formal eta legezko baten gain, errazbidearen edo erosokeriaren bidea datza. Eta alde horretatik euskal poesia modernoaren bide zenbait, estetikoki, exigentziazkoa ordez, merkekeriazkoa da. Honekin ez dugu esan nahi poesia derrigorrez, neurtua izan behar duenik, baizik eta bide ez neurtuaren bide eksklusiboa susmagarria, pobrea eta erkina gerta daitekeela.

Leteren poesia honetan pasarte batzutan erritmo-falta nabaria bada ere, poetak aurretiko musikaltasuna eta irudien maisutza azaltzen digu. Naturarekin loturiko tematika bizia da, eta, ba-

tez ere, *itsasoarekin* zerikusia duena. *Tenporalitateak* ere jarri du bere urrats ziurra, esperientzia horrek duen alde existentzialista albora utzi gabe. *Atea* eta *itxituraren* tematika ere errekurrentea egiten da ("Ez dago zuhaitzik, murru altuetan ziega bat inguru/, lehioko itsutuek adeitasunik ez ibiltarientzat/ eta ate denek hertsirik diraute sartzearen diren galduen aurrean"), ("hertsitzen ataka, nehor ez da sartzen/gure bihotzetan").

X.Letek poemarioan azaltzen digun tematikan harrigarrienetakoa, ausaz, tratamendu transzendentea edo erlijioso da. X. Letek ez du lotsarik eduki oihartzun hoietara itzulera egiteko, eta estimatzekoa da, ezen eta gurean errotua egon den kritika literario zenbaitek alde erlijiosoari errezegi muzin egin baitio, bere alderdi estetikoak ezetsiz edo ez sospetxatuz. Letek garbiri *fede*-mundura hurbilketa darakuskigu ("Zenbat gogaitzen zaitudan, Jauna,/ otoiztuz itzul diezadazula behin galdu nuena, gorputz loratu haien fruitua. Berriz deitzen dut nik zure errukira, hura bait da gelditzen zaidan ondore bakarra"). Poetak hemen halako aitortza berezia egin nahi duela dirudi. Itzulbide baten aitorra erakusten zaigu, itxuraz ("Horregatik nator berriz, Jauna, berriz zuregana/beldurrez arrenka: itzul diezadazula /

galdu nuen hura, ene bizitzaren arrazoin bakarra, / pasio sutsua, gorputz gazte baten exaltazioa”), (“Gorde itzazu otoitz bilduaren zure egongelak / haize basatiak urratu ohi dituen oihartzunetatik”).

Hemengo adierazpideak “adieragarriak” deritzaizkigu Leteren aurretiko ildoak ikusita, eta, betez ere, poetaren *Bigarren poema liburua*-ko olerki ausart eta anti-konfesional zenbait. Alderdi hau

zaigu esanguratsuenetakoa, zinez, poemategi berrian.

Irudi eta metaforen aldetik poesia hau modernoa da, baina halako itzulbide klasizista ere atzematen dugu, jarrera esperimentalista eta marginalistetatik at da goena. Perpausa poetikoak, batzutan, prosaikoegiak egiten dira, halako erretorika ezagutu baten ildotik. X. Letek poemario honean, berriro bere arima bilustu digu, eta hori poesiaren esparruan lortzea estimagarria da.

Luis Mª Mujika.

FRANCISCO UMBRAL.- *Leyenda del Cesar Visionario*. Eleberria. Edit. Seix Barral. Biblioteca Breve. Barcelona 1991.

Liburukiaren sub-izenburuak dio: *Franco entre el rigor de la Historia y el poder de la fábula*. Fr. Umbralen liburu gehienak bezala, halako airostasun lotsagabe eta ironiko batez idatzirik dago. Autore beraren “*La noche que llegué al café Gijón*” ezaguna duenak bereala egin ditzake paralelismoak estiloaren aldetik. Fr. Umbral gazetaritza-tik datorren autore dugu. Berak gazetaritzako estilo zuzen, informal eta batbatekoa landu du, fantasia handiz hornitua. Datua, berez, autoreak karakterizatzeko moldetan ahokatuta, kalidospokopian gisa dama. Kontraesanak nabarmenduz, trazo gazigeza, argilun eta ironiaz Francoren inguruko perso-

naiak modu original batez ematen saiatzen da. Bertan, erruz, militarrek, politikoak, artista eta literatoak. Esan daiteke, eleberri bat izateko, liburuaren trama, nolabait, ahula gertatzen dela, pertsonaia jakin batzuen inguruan kokatua egon arren. Ingurugiroa da, gure ustetan, gailen bertan.

F. Umbralek estiloarekin jokatzen du, behin eta berriz, ukituaren zertzeladak, karakterizazioak eta karikaturak sen biziak emanez. Esperientzia pertsonala eta subjektibitatea jokoan dabilta, etengabe.

Francoren ezkutuko erreakzioak eta ingurugiro nobelatua ongi isladatzen ditu, baina, maiz, trama autorearen joera anarkiko,

esperpentiko eta ironiazkoetan ezkutaturik geldizen da. Guk oraindik ezagun dugun literato eta kulturgizon zenbait, hala-nola, Lain Entralgo, Torrente Ballester, D. Ridruejo, autorearen fobia errukigabeetan trumilkatua ikusten da; beste zenbait pertsonaia, berriz ironia sotilez desitxuratua.

Umbralenen gerra garaiko edozein koadro mila kontraesan, karakterizazio eta esperpentojeretan bildua, bereziki, epite-toen trataeran. Adibidez, Dionisio Ridruejo poeta ironiazko andanetan itoa gelditzen da. Azpian historiaren lekukotasuna egon daiteke, baina poeta gaisoa autorearen jarrera txuleskoetan nahiko pattal suertatzen da. Umbralen ironiapean, trazo maisuez, isladata garaiko militarismoa, elizaren maltzurkeria, literato eskuindarren jarrera kolaborazionista etabar.

Alde formalaren angelutik, liburua, benetan, nobela den ala ez den galdera hor gelditzen da. Liburua protagonista batzuen il-dotik badoa ere, pertsonaia horiek Frankismoaren lehen aldiko, hots, gerrako giroa eskaintzeko

aitzaki huts baino ez dela dirudi. Hori, noski, zilegia da autorearen aldetik, nobelaren baitan gauza anitz sar daitekeelako. Gure uste-tan liburuaren benetako ardatza Franco inguruko pertsonaien trama nabar eta aldartetsua da,, haren megalomaniaren saretan habilezia literario apartaz eskainia.

Behar bada, liburuan Franco-ren inguruko ikuspegia, alde batzutatik, aski mugatua gelditzen da, hau da, Madrilgo egoerara (Salamanca eta Burgos ahan-tzi gabe) gehiegi hertsia. Gerra zibilean, adibidez, *euskal* arazoak eduki zezakeen rola ignoratzen da; Kataluniako ikuspegia ere aski apal azaltzen da, nahizeta zonalde "gorrikoa" izan. Areilza eta Mola gisako pertsonaiak azaldu arren, Umbralek ez du ezaguna euskal mundua, edo eta ez du isladata nahi izan espreski.

Amaitzeko, liburu honetan aipagarrien autorearen estilo ironiko, aberats eta barrokoa, bereziki, karakterizazioen arloan aski bizia bihurtzen dena. Irakurleak, beraz, ez du nagitasunik sentitzen liburuaren irakurketan.

Luis Mª Mujika.

JULIA OTXOA.- *Narrativa corta en Euskadi*. Edic. Vosa. 1992.

Euskal Herrian sorturiko edozein lanketa literario onartzekoa da, nahiz euskaraz, nahiz gaztelaniaz, gure herrian, maiz, kultura somatismoarekin nahastu baita.

Gure giroan kirola eta propioki kultura dena ongi bereiztea mesedegarri da, somatismoarekin loturiko adierazpen zenbaitek, adibidez, haizkoraren, arraunke-

taren, pilotaren indar fisikoarekin atxikiak gurean euforia gehiegi baitu.

Narrativa corta izeneko antologia ederrean egungo Euskal Herrian presente dagoen mintzaira eta kultura bikoaren azalpen espezifiko bat eskaintzen zaigu, hots, gaur egun gaztelaniaz gure artean egiten den narragintza literario laburraren ikuspegia. Bertan adin nagusigoko autoreak, hala-nola, Pelay Orozco, M. Ugalde, Santiago Aizarna, Ramón Pinilla, Rafael Castellano, R. Guerra Garrido gisakoak, eta gazteagoen artean Alvaro Bermejo, Luisa Etxenike, José Mari Corman, eta beste anitz.

Ez da gure asmoa hemen nor den propioki euskal idazle eztabaidan sartzea, alegia, Euskal Herri geografikoan idazten duen autore oro, ala euskal mintzairaren espresioari, soilik, atxikia dagoena. Gure ustetan, auzi hori "mintzoaren" erreferentziatik abordatu behar da, beste nazio gehienetan gisa; esate baterako, Espainian galiziar eta kataluniar anbitoari edo guneari dagokionez egiaztatzen dena. Gure aburutan, *literatura vasca* epigrafearen pean herri honetako edozein espresiozko sorkuntza sartzen bada *euskararen* kaltetan gabiltza, gehienbat, inplizitoki horrekin, euskarari loturiko literatura-aren eskaxia edo kalitate-eza erdiadieraz daitekeelako. *Literatura castellana* (de autores vascos)

adierazpenak ez dio inori kalterik egiten, eta, aldiz, mesede handia *euskara* espresabidetzat hartu duen idazleari. Identifikazio-eza, bereziki, euskararen kaltetan doa, eta ez alderantziz. Horregatik, auzi honetan mugak garbi mantentzea komenigarria da, euskarak gurean gaztelaniak ez dituen alde mugatzaile eta murriztatzailak dituelako

Dena den, liburu honetan tituluak auzi hau saihestu bide du, ezen eta bertan ez baita ez *euskal* ez *vasca* delakorik iragartzen.

Liburuko hitzaurrean Julia Otxoaren eskutik argigarri gertatzen dira autoreen joerak, sailkapenak, ikuspegi generazionalak eta antologiaren norabideak. Jakina denez, antologia orok ditu bere arriskuak sailkapenean eta hautamenean. Itxuraz, Julia Otxoa ahalegindu da hautamen hori ahalik eta objetiboen egiten. Gaztelaniar ipuingintzak Euskal Herrian Ignacio Aldecoaren urrasetan eduki du maisu paregabea. Gurean genero hori Martin Ugalde gazetariak ere egina zuen, autore honetan, bestalde, euskarako produzioak ere tartea duelarik, zorionez.

Antologian azaltzen zaigun autoreen zerranda aski oparoa da, eta ez du inolako proportziorik produzio jori horrek gure gizartean eduki duen oihartzun eskaxarekin. Autore batzuek zazpi, hamar, hamabost eta gehiagoko liburuen produkzioa azaltzen dute, eta, halere, publiko mailan, ta-

malez, idazle zenbait aski marginala gelditzen da. Horren azpian, ausaz, errudun goian aipaturiko gure kultura *somatistaren* euforia eta guztizkotasuna. Antologian *Ekin* taldea eta *Kurpil*, *Noray* gisako aldizkarien eragina azpimarratzen da; baita *Espelunca* belaunaldiaren, *Agora* ipuien eta *Gaviota* gisako lantaldeen inguruko eragina.

Autore gazte gehienak 1950-

1965 urteen artean jaiotakoak dira, eta idazle batzutan narragintzak poesiarekin duen lotura ere argitan uzten da.

Hitz batean, antologia hau positiboa deritzaigu, Euskal Herrian bere esparrua eta lanketa berezia duen *gaztelaniazko* produzio joriaren azalpen zintzoa delako. Denok elkarren berri edukitzeko, dudarik gabe, liburu hau aproposa da.

Luis Mª Mujika

**EUSKALERRIAREN ADISKIDEEN ELKARTEKO
"BOLETIN"-AREN EUSKARAZKO GEHIGARRIA**

Idazkaritza: Euskal Herriaren Adiskideen Elkartea. Gipuzkoako Saila
992 Postakutxatila — DONOSTIA